

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**RUS DIŞ POLİTİKASININ ORTADOĞU'YA ETKİSİ: SURİYE ve
LİBYA ÖRNEĞİ**

**Esraa Mahmoud Elsayed Morsy ELSAYED
1930220039**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Muharrem GÜRKAYNAK**

ISPARTA- 2023

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “RUS DIŞ POLİTİKASININ ORTADOĞU'YA ETKİSİ: SURİYE VE LİBYA ÖRNEĞİ” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Esraa Mahmoud Elsayed Morsy ELSAYED

16/02/2023

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	Esraa Mahmoud Elsayed Morsy ELSAYED
Öğrenci Numarası	1930220039
Enstitü Ana Bilim Dalı	ULUSLARARASI İLİŞKİLER
Programı	Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-SOYADI	Prof. Dr. Muharrem GÜRKAYNAK
Tez Başlığı	Rus Dış Politikasının Ortadoğu'ya Etkisi: Suriye Ve Libya Örneği
Turnitin Ödev Numarası	1984426180

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 93 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 19/12/2022 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönergesininin 14 üncü maddesinde yer alan filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

Kaynakçalar hariç, alıntılar dahil, 10 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç;
% 13 'tür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:
(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.
() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdeler sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımdan yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

16/02/2023
Prof. Dr. Muharrem GÜRKAYNAK

(ELSAYED, Esraa Mahmoud Elsayed Morsy, Rus Dış Politikasının Ortadoğu'ya Etkisi: Suriye Ve Libya Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2023)

ÖZET

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte meydana gelen küresel değişimler sonucunda, uluslararası toplum tek kutuplu bir sisteme dönüşmüş, ABD, bu sisteme hâkim olmuştur. Bu durum, Amerikan hegemonyasını reddeden ve uluslararası statüsünü geri kazanmaya çalışan Rusya için kabul edilemezdi. Bu nedenle 21. yüzyılın başlarında Rusya doksanlı yıllardaki dış politikasından bağımsız ve farklı yeni bir dış politika izlemeye başladı. Rusya'nın uluslararası itibarını yeniden kazanmak için geliştirdiği söz konusu yeni politikanın amacı, uluslararası sistemde ve önemli uluslararası meselelerde etkili bir rol oynamaktı. Bu bağlamda Ortadoğu'nun jeostratejik konumu ve ekonomik potansiyeli nedeniyle Rusya, bu bölgeye büyük önem verdi ve bölge ülkeleriyle ilişkilerini yeniden kurmaya çalıştı. Arap Baharı devrimleri Rusya'ya bu konuda yardımcı oldu, çünkü Rusya kendisine bu bölgeye girme fırsatı verileceğini gördü. Zira Rusya'nın bu bölgeye girme amacı, Rusya'nın ulusal güvenliğini sağlamak ve bu bölgedeki Rus çıkarlarını korumaktı. Bu, Rusya'nın hem Suriye hem de Libya krizlerine yönelik dış politikasında son derece belirgindi.

Anahtar kelimeler: Rusya, Ortadoğu, Suriye, Libya, Dış politika.

(ELSAYED, Esraa Mahmoud Elsayed Morsy, *The Impact Of Russian Foreign Policy On The Middle East: The Case Of Syria And Libya*, Master's Thesis, Isparta, 2023)

ABSTRACT

With the collapse of the Soviet Union and the end of the Cold War, global changes occurred. The international community turned into a unipolar system and the United States of America dominated this system. This situation was unacceptable for Russia, which rejected American hegemony and tried to regain its international status. For this reason, at the beginning of the 21st century, Russia started to follow a new foreign policy independent and different from its foreign policy in the nineties. The purpose of this new policy, which Russia developed to regain its international reputation, was to play an influential role in the international system and important international issues. In this context, due to the great geostrategic and economic importance of the Middle East, Russia attached great importance to this region and tried to re-establish its relations with the countries of the region. The Arab Spring revolutions, which Russia saw an important opportunity to play an important role in the events in this region, worked for Russia. Because Russia tried to play an important role in these crises, serving its own interests and protecting its national security. This was extremely evident in Russia's foreign policy towards both the Syrian and Libyan crises.

Key words: Russia, Middle East, Syria, Libya, Foreign policy.

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

RUS DIŞ POLİTİKASINDA ORTADOĞU

1. SOVYETLER BİRLİĞİ’NİN DAĞILMASINDAN SONRA RUS ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİSİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	4
1.1. Sovyetler Birliği’nin Dağılmasından Sonra Geliştirilen Rus Ulusal Güvenlik Stratejileri	5
1.1.1. Rus Ulusal Güvenlik Stratejisi (1997)	5
1.1.2. Rusya Ulusal Güvenlik Stratejisi (2000 Sonrası).....	6
2. RUS DIŞ POLİTİKASININ AMAÇLARI.....	9
2.1. Siyasi ve Güvenlik Amaçları	9
2.1.1. Rusya’nın Ulusal Güvenliğini Korumak.....	9
2.1.2. Uluslararası Sistemde Dengeyi Korumak ve Rusya’yı Uluslararası Konumuna Geri Döndürmek.....	10
2.1.3. Bölgesel Ortaklıklara Yönelik Eğilim.....	11
2.1.4. Rus Askeri Kuvvetlerini Geliştirmek.....	13
2.1.5. Terörle Mücadele	14
2.2. Ekonomik Amaçları	15
3. ORTADOĞU’NUN RUS DIŞ POLİTİKASINDAKİ ÖNEMİ.....	16
3.1. Ortadoğu’nun Önemi	17
3.2. Ortadoğu’nun Rusya İçin Önemi	18
3.2.1. Siyasi Önem	20
3.2.2. Ekonomik Önem	21
3.3. Rus Dış Politikasının Ortadoğu’daki Hedefleri	21
3.3.1. Siyasi Hedefler	21
3.3.2. Ekonomik Hedefler	22

2. BÖLÜM

RUSYA’NIN SURİYE’YE YÖNELİK DIŞ POLİTİKASI

1. RUSYA-SURİYE İLİŞKİLERİNİN DOĞASI	24
1.1. Sovyetler Birliği’nin Dağılmasından Önce Sovyet-Suriye İlişkileri	24
1.2. Sovyetler Birliği’nin Dağılmasından Sonra Rusya-Suriye İlişkileri	27
2. SURİYE KRİZİNİN BOYUTLARI VE GELİŞMELERİ.....	29
2.1. Suriye Krizinin Tarihsel Gelişim Aşamaları	30
2.2. Suriye Krizinin Nedenleri	31
2.2.1. İç Sebepler.....	32
2.2.2. Dış Sebepler	34
2.3. Suriye Krizinin Aşamaları	35
3. RUSYA’NIN SURİYE KRİZİNDEKİ TUTUMU	39
3.1. Rusya’nın Suriye Krizine Müdahalesinin Nedenleri	40
3.1.1. Siyasi Sebepler	40
3.1.2. Jeostratejik Sebepler	42
3.1.3. Ekonomik Sebepler	43
3.2. Rusya’nın Suriye Krizindeki Rolü.....	44

3. BÖLÜM

RUSYA’NIN LİBYA’YA YÖNELİK DIŞ POLİTİKASI

1. RUSYA-LİBYA İLİŞKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	49
2. LİBYA KRİZİ.....	52
2.1. Libya Devriminin Sebepleri.....	54
2.1.1. Siyasi Sebepler	54
2.1.2. Sosyal Sebepler	55
2.1.3. Ekonomik Sebepler	56
3. LİBYA KRİZİNDE RUSYA’NIN ROLÜ	57
4. RUSYA’NIN LİBYA’DAKİ AMAÇLARI	64
4.1. Siyasi ve Askeri Amaçlar	66
4.2. Jeoekonomik Amaçlar	68
SONUÇ	71
KAYNAKÇA	77
ÖZGEÇMİŞ	85

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri.
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BRICS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'nın ekonomilerini kasetmek için kullanılır.
GSYH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla.
İŞİD	: Irak Şam İslam Devleti.
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü.
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü.
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu.
SEATO	: Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı.

GİRİŞ

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve böylece Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte uluslararası düzeyde pek çok değişiklik meydana geldi. Bu değişiklikler neticesinde, Amerika Birleşik Devletleri'nin kontrolünde yeni bir dünya düzeni, tek kutuplu bir sistem ortaya çıktı. Sovyetler Birliği'nin varisi konumunda olan Rusya'nın bu yeni düzende kayda değer bir rolü bulunmuyordu. Zira Amerika Birleşik Devletleri, dünyaya tek başına liderlik edebilmek adına Rusya'yı ötekileştirdi ve onu önemli uluslararası meselelerden uzak tuttu.

Bunun yanında Rusya'nın uluslararası arenada harici konumunu zayıflatan birçok zorluk ortaya çıktı. Bu zorlukların başında; Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından Rusya'nın yaşadığı ekonomik, siyasi ve askeri koşullar geliyordu. Bu çöküş, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından yıllar önce, Sovyet hükümetinin içinde bulunduğu krizden çıkmak için benimsediği yanlış reform politikalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştı. Nitekim Sovyetler Birliği'nin izlediği bu yanlış politikalar, Rusya'nın daha sonra maruz kaldığı birçok yapısal sorunu da beraberinde getirdi.

Başkan Boris Yeltsin, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya Federasyonu'nun yönetimini devraldığında, Rusya'nın ABD ve Batı ile ilişkileri güçlendirmeye dayalı bir ulusal güvenlik stratejisi arayışına girdi. Çünkü Yeltsin'in hedefi Rusya'yı o dönemde içinden geçmekte olduğu krizden kurtarmaktı. Bu nedenle Yeltsin, Batı ülkelerinden dış yardım aramak zorunda kaldı. Sonuç olarak, Rusya'nın dış politikası etkilendi ve Rusya'nın uluslararası toplumdaki konumu geriledi.

Rus hükümeti, 2000'li yılların başında, Rusya'ya uluslararası konumunu geri kazandırmaya ve uluslararası arenadaki Amerikan hegemonyasını zayıflatmaya başladı. Zira Rus dış politikasında, doksanlı yıllara nazaran gözle görülür bir değişiklik meydana geldi ve Rusya, dünya düzeninde aktif bir rol oynamaya başladı. Bu rol, Suriye ve Libya başta olmak üzere Ortadoğu'daki uluslararası meselelere verdiği tepkilerde kendini göstermiştir. Rusya, yeni uluslararası düzende güç dengesini belirleyen unsurun Ortadoğu olduğunu fark etti. Bu nedenle Rusya, ulusal

çıkarlarına hizmet etmek ve yenedünya düzeninde kendine daha iyi bir yer sağlamak için bu bölgeye yöneldi.

2010 yılı sonunda Tunus'ta başlayan ve tüm Ortadoğu'ya yayılan "Arap Baharı" süreci, Rusya'ya yeni tehditler ve fırsatlar getirmiş ve Rusya'nın bölgedeki etkinliğini arttırması açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Tunus ve Mısır'daki halk hareketleri ve ardından gelen rejim değişikliği karşısında aktif bir politika izlemeyen Rusya için Libya'da yaşananlar bir dönüm noktası olmuş, olayların Suriye'ye sıçramasıyla Rusya Ortadoğu'ya dönmüştür. O zamandan beri bölgedeki krizlerde önemli ve etkili bir rol oynamıştır.

Bu çalışma; Rusya'nın Ortadoğu'ya yönelik dış politikasının doğasını anlamak ve analiz etmek, Rusya'nın Ortadoğu bölgesine yönelik dış politikasının güdülerini ve hedeflerini anlamak açısından önemlidir. Nitekim Ortadoğu'nun küresel sistemde büyük ekonomik ve jeopolitik öneme sahip olması, çalışmanın önemini daha da artırmaktadır. Bu çalışmada "Ortadoğu'daki Rus çıkarları, bölgedeki Rus dış politikasını etkiledi" şeklindeki hipotezin geçerliliğini test etmek amaçlanmıştır.

Çalışmada ayrıca aşağıdaki bir dizi alt soruya cevap aranmıştır:

- Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rus ulusal güvenlik stratejisindeki en önemli değişiklikler nelerdir?
- Rus dış politikasının amaçları nelerdir?
- Orta Doğu bölgesi Rusya'nın dış politika yönünü şekillendirmede ne ölçüde rol oynadı?
- Rusya-Suriye ilişkilerinin tarihsel gelişiminin aşamaları nelerdir, Suriye krizinin nedenleri nelerdir?
- Rusya'nın Suriye krizine yönelik dış politikasının faktörleri nelerdir?
- Rusya-Libya ilişkilerinin doğası nedir, Libya'nın Rusya için önemi nedir?
- Rusya'nın Libya'ya yönelik dış politikası Libya krizini ne ölçüde etkiledi?

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya'nın dış politikasında izlediği en önemli stratejiler tartışılacaktır. Putin'in iktidara geldiği 2000 yılından sonra bu stratejilerde meydana

gelen en önemli değişiklikler anlatılacaktır. Genel olarak Rus dış politikasının en önemli hedefleri ve özel olarak Ortadoğu'daki hedefleri de incelenecektir. Ayrıca Orta Doğu'nun Rusya için önemi ve Rusya'nın neden bu bölgede önemli bir rol oynamak istediği anlatılacaktır.

İkinci bölümde, Sovyetler Birliği döneminden Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Rusya Federasyonu'nun kurulması sonrasına kadar Rusya-Suriye ilişkilerinin tarihsel gelişimi incelenecektir. Suriye krizinin gelişim aşamaları ve bu krizin nedenleri üzerinde durulacaktır. Rusya'nın Suriye krizindeki rolü ve Rusya'yı bu krize müdahale etmeye iten sebepler de açıklanacaktır.

Üçüncü bölümde, Rusya-Libya ilişkilerinin doğası, Sovyetler Birliği döneminden 2011'de Libya krizinin başlangıcına kadar incelenecektir. Ayrıca Libya krizi ve nedenleri anlatılacaktır. Rusya'nın Libya'daki hedefleri incelenecektir. Bunun yanı sıra Rusya'nın Libya krizinde oynadığı rol üzerinde durulacaktır. Sonuç bölümünde ise çalışmada ulaşılan verilere yer verilecektir.

1. BÖLÜM

RUS DIŞ POLİTİKASINDA ORTADOĞU

Bu bölümde, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rus stratejisini karakterize eden en önemli özellikler tespit edilmeye çalışılmış; Soğuk Savaş sonrası dönemde Rus dış politikasının inşasına etki eden en önemli faktörler ele alınmış ve Ortadoğu'yu Rusya'nın dış politikası açısından önemli kılan faktörler incelenmiştir.

1. SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN DAĞILMASINDAN SONRA RUS ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİSİNE GENEL BİR BAKIŞ

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve bunun sonucunda Sovyetler Birliği'nin dağılması, uluslararası sistem için birçok sonuç doğurdu. Bu sonuçların en önemlilerinden biri de ABD liderliğinde yeni bir dünya düzeninin ortaya çıkmış, Rusya bu düzende aktif bir role sahip olamamıştır. Bu bağlamda ABD, Rusya'yı marjinalleştirmeye, önemli uluslararası meselelerden uzak tutmaya ve küresel sisteme tek başına egemen olmaya çalışmıştır.¹

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya'nın yaşadığı iç krizler, Rusya'nın uluslararası toplumdaki konumunun bozulmasına neden oldu. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Rusya'daki siyasi, ekonomik ve askeri durum kötüleşti. Bu bozulma, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından önce Sovyet hükümetinin izlediği başarısız politikaların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştı. Sonuç olarak Rusya, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bu politikaların sonuçlarından büyük zarar gördü.²

Rusya, uluslararası konumunu geri kazanmak amacıyla Soğuk Savaş sonrası dönem için birçok yeni ulusal güvenlik stratejisi benimsedi. Rusya bu stratejileri dış politikada da uyguladı. Bu, özünde Rusya'yı bölgesel ve uluslararası konumuna geri

¹ Sertan Çınar -İsmet Göçer, “Yeni Soğuk Savaşa Doğru: Küresel Enerji Politikaları”, *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.1, S.2, 2014, s.17.

² Norwich University, “Consequences Of The Collapse Of The Soviet Union”, <https://online.norwich.edu/academic-programs/resources/consequences-of-the-collapse-of-the-soviet-union>, (28-11-2021).

getirmeyi ve çok kutuplu bir dünya düzenini yeniden şekillendirmeyi amaçlayan Rus dış politikasının yeni ilkelerinin ortaya çıkmasıyla sonuçlandı.³

1.1. Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Sonra Geliştirilen Rus Ulusal Güvenlik Stratejileri

Soğuk Savaş'tan sonra Rusya, uluslararası toplumdaki rolünün ve konumunun azalmasına neden olan birçok iç ve dış zorlukla karşı karşıya kaldı. Rusya, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden önce uluslararası toplumda önemli bir role sahipti. Ancak Soğuk Savaş sonrasında uluslararası toplum tek kutuplu bir sisteme dönmüş ve ABD o dönemde dünyanın hâkim kutbu haline gelmiştir. Bu, Rusya'nın zayıflığına ve Uluslararası toplumdaki konumunu kaybetmesine neden oldu. Rusya'nın uluslararası arenada yaşadığı bu itibar kaybı, 2000 yılında Vladimir Putin'in iktidara gelmesine kadar devam etti. Putin, Rusya'yı uluslararası konumuna geri getirmeyi ve Rusya'nın birçok bölgede, özellikle Orta Doğu'daki etkisini artırmayı amaçlayan birçok strateji geliştirmeye çalıştı. Bu stratejilerin amacı, çok kutuplu bir dünya düzeni kurmak ve ABD'nin dünya üzerindeki tek taraflı hâkimiyetine son vermektir. Bu bağlamda Putin döneminden önce geliştirilen ve Putin döneminde geliştirilen en önemli Rus ulusal güvenlik stratejilerini inceleyeceğiz.⁴

1.1.1. Rus Ulusal Güvenlik Stratejisi (1997)

Az önce de ifade edildiği gibi Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya, uluslararası konumunun bozulmasına yol açan birçok iç ve dış zorlukla karşı karşıya kaldı. İç düzeyde Rusya, büyük ekonomik zorluklar ve devleti tehdit eden birçok güvenlik ve siyasi zorluklara tanık oldu. Başkan Boris Yeltsin, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu'nun yönetimini üstlendiğinde, ABD ve Batı ülkeleriyle ilişkileri güçlendirmeye dayalı bir Rus ulusal güvenlik

³ Hurşit Dingil, "Putin Dönemi Ulusal Güvenlik Stratejileri Ve Suriye Müdahalesi", İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, ", İstanbul, 2019, ss.1-2.

⁴ Şenol Kantarcı, "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı "Koalisyonlar Dönemi Mi?", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2012, S,16, ss.59-60.

stratejisi izlemeye çalıştı. Zira Rus siyasi liderliğinin amacı, Rusya'yı o dönemde yaşadığı krizlerden kurtarmaktı.⁵

Ancak Rus hükümeti, Sovyetler Birliği'nden ayrılarak bağımsızlık kazanan ülkeler üzerinde ABD ve Batılı ülkeler tarafından kontrol ve tahakküm kurma girişimlerini görünce, ABD'nin Rusya'da kuşatmayı ve uluslararası arenadan izole etmeyi amaçladığını anladı. Bu, Rusya'yı ulusal güvenliğini korumak için yeni bir strateji benimsemeye sevk etti. Bu nedenle Rusya, ulusal güvenliği için yeni bir strateji geliştirmiş ve 1997 yılında Rusya Ulusal Güvenlik Belgesini yayınlamıştır. O zamanki Rus ulusal güvenlik stratejisinin temel amacı, Rusya'nın komşu ülkelerle, özellikle de Bağımsız Devletler Topluluğu ile ilişkilerini güçlendirerek Rusya'nın bölgesel ortamdaki varlık ve kontrolünü garanti altına almaktır. Ayrıca bu belgede Rusya, ilk kez, silahlanmalarda ve silahlı kuvvetlerde dünyanın büyük devletleriyle parite için çaba göstermediğini ve saldırganlığı önlemek için mevcut askeri gücü yeterli bir şekilde kullanmaya çalıştığını ilan etti.⁶ Bu nedenle söz konusu ulusal güvenlik stratejisi, temelde savunma niteliğinde idi.⁷

1.1.2. Rusya Ulusal Güvenlik Stratejisi (2000 Sonrası)

Vladimir Putin'in iktidara gelmesinden itibaren yaklaşık yirmi üç yıldır Rusya Ulusal Güvenlik Stratejisi büyük bir değişim geçirdi. Putin'in göreve gelmesinden sonra geliştirilen tüm Rus stratejilerin temelinde, çok kutuplu bir dünya düzeni yaratmak için Rusya'nın uluslararası konumunu yeniden kurmak hedefi bulunuyordu.

2000 yılında yeni bir ulusal güvenlik stratejisi geliştirildi. Bu strateji, Rus ulusal güvenliğine yönelik dış tehditlere odaklanmış. Bu dönemde daha öncekinin aksine ülke içi değil ülke dışı da bir güvenlik alanı olarak belirlenmiştir. Bu anlamda; devlet otoritesinin zayıflaması, sosyal karışıklıklar, dışa bağımlılığın artması, üretimde düşme, bilimsel ve teknolojik gerileme, savunma yeteneklerindeki düşüş,

⁵ Mehmet Zeki Günay, "Russia's Central Asia Policy Under Boris Yeltsin", *Journal Of Eurasian Inquiries*, Istanbul University, Eurasian Institute, 2013, Vol.2, pp.86-89.

⁶ Jyotsna Bakshi, "Russia's National Security Concepts and Military Doctrines: Continuity and Change", *Strategic Analysis Journal of the IDSA*, October 2000, Vol. XXIV, No.7.

⁷ أحمد عبد الأمير الأنباري، "الاستراتيجية الروسية تجاه سوريا: استراتيجية التدخل الفعال لاستعادة النفوذ"، *مجلة القادسية للقانون والعلوم السياسية*، المجلد 10، العدد 2، 2019، ص ص 30-32.

sınıra yakın bölgelerde yabancı güçlerin faaliyetleri, NATO'nun genişlemesi, Kafkaslarda Rus etkisinin azalması konuları vurgulanmış, bundan sonraki dönemde de Rusya kendince değerlendirdiği bu tür risk ve tehditleri bertaraf edecek şekilde çalışmalara başlamıştır.⁸

Eski belge düzeltildi ve 2009 yılında yeni bir Rus Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesi açıklandı. Bu belgede; dış istihbarat örgütlerinin faaliyetleri, organize suçlar, İstikrarı bozucu ve ayrılıkçı hareketler, ABD gücünün tek taraflı hakimiyeti, NATO'nun uygulamaları ve genişlemesi, Rusya'nın sınırlarındaki ve etki alanlarındaki karışıklıklar, Silahsızlanma Anlaşmalarına uyulmaması ve enerji rekabetindeki haksızlıklar gibi konular öne çıkarılıyordu. Bu Strateji Belgesi dönemi ve ertesi ise Rusya için adeta bir “Stratejik Genişleme” süreci olarak adlandırılabilir. Bu dönemde Rusya'nın, birçok konuda ABD'nin uluslararası sistemin işleyişine yönelik aldığı kararlarına katılmadığı da görülür.⁹

2015'te kabul edilen Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde Rusya'nın küresel gelişmelerde sorun çözücü bir aktör olduğu belirtilirken uluslararası alanda büyük güçlerden biri olmak ülkenin uzun dönemli stratejisi olarak yer almıştır. Rusya'nın geleneksel etki alanında yaşanan Renkli Devrimler tehditler arasında ele alınmıştır. Belgede, ekonomik güvenliğin, rekabet etme düzeyinin düşük olması ve hammaddeye bağımlı ekonomik yapı nedeniyle tehlikede olduğu belirtilmiştir. ABD'nin füze savunma sistemi de tehditler arasında sayılmıştır. Ayrıca NATO'nun Rusya çevresinde askeri altyapısını genişletmesi de tehditler listesindedir.¹⁰

İşte bu belgede Rusya, bu tehditlere karşı koyma stratejisini tespit etmiştir. Bu strateji, bölgesel ve uluslararası güçlerle ortaklıkların kurulması yoluyla stratejik istikrarın sağlanması temelinde benimsendi. Rusya, bu belgedeki amacının

⁸ Güray Alpar, “Tehdit Algısı, Güvenlik ve Strateji: Rusya Ulusal Güvenlik Strateji Belgesinin Karşılaştırmalı Analizi”, <https://www.sde.org.tr/guray-alpar/genel/tehdit-algisi-guvenlik-ve-strateji-rusya-ulusal-guvenlik-strateji-belgesinin-karsilastirmali-analizi-kose-yazisi-23026>, (31-01-2023).

⁹ Alpar, A.g.e.

¹⁰ Habibe Özdal, “ Putin Döneminde Rusya'nın Güvenlik Doktrinleri”, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2021/02/PutinRusyasiGuvenlikDoktrinleri_HabibeOzdal_v.1.pdf, (31-01-2023).

uluslararası istikrarı sağlamak ve ülkeler arasında eşitlik ve saygı temelinde ilişkiler kurmak olduğunu açıkça belirtti. Belgede ayrıca Rusya'nın Rus ulusal güvenliğini tehdit eden Batı politikalarına karşı koyma ihtiyacında olduğu, Rus ordusunun daha profesyonel hale gelmesi ve yukarıda belirtilen tehditlerle karşı koyması için gücünü geliştirmesi gereği vurgulandı. Rusya, kendisine veya müttefiklerinden herhangi birine karşı kullanılmasına yanıt olarak nükleer silah kullanma hakkının olduğu belirtildi. Ayrıca enerji kaynaklarının korunmasının önemine de vurgu yaptı. Rusya, Akdeniz bölgesini kendisi için stratejik açıdan önemli bir bölge olarak görmeye başladı. Bu nedenle Rusya, bu bölgedeki askeri varlığını artırmaya çalıştı.¹¹

2021'de Putin, Rusya'nın stratejilerinde ayarlamalar yaptı ve yeni bir Rus ulusal güvenlik stratejisini onayladı. Bu yeni Rus stratejisinde, Rusya'nın üzerinde dış baskıyla yüzleşmek için bağımsız bir dış ve iç politika izlemesi gerektiği vurgulandı. Bunun, Rusya'nın savunma kapasitesinin güçlendirilmesinin yanı sıra siyasi istikrarın sağlanması, ekonomik alanın modernize edilmesi ve sanayilerin geliştirilmesiyle sağlanacağını altı çizildi. Rusya ayrıca, Rus ulusal güvenliğinin istikrarını korumak için Rusya'nın komşu ülkelerinde ortaya çıkan çatışmalarla yüzleşmek için çalışacağını da vurguladı. Rusya, ABD orta ve kısa menzilli füzelerinin Avrupa ve Asya-Pasifik bölgesinde planlanan konuşlandırmasının stratejik istikrar ve uluslararası güvenlik için bir tehdit oluşturduğunu ifade etti. Bu nedenle Rusya, savunma amaçlı silahlanma ve topraklarının korunması için bir strateji geliştireceğini duyurdu. Rusya, mevcut ve potansiyel askeri risk ve tehditleri tespit etmek ve nükleer caydırıcılık güçlerini yeterli düzeyde tutmak için çalıştığını da vurguladı. Yeni strateji aynı zamanda Rus devletinin ulusal güvenlik öncelikleri listesine siber güvenliği de eklemeyi amaçlıyordu. Nitekim bazı yabancı ülkelerin modern teknolojik araçları, ülkenin iç işlerine karışmak üzere kullanması karşısında bu, son derece gerekli görüldü.¹²

¹¹ Dingil, "Putin Dönemi Ulusal ", ss,29-38.

¹² موقع RT الإلكتروني، " بوئين يقرا استراتيجية الامن القومي الجديدة للدولة الروسية"، (2021-12-13) ،<https://arabic.rt.com/russia/1248035->

2. RUS DIŞ POLİTİKASININ AMAÇLARI

Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası dönemde en öncelikli hedefi, uluslararası konumunu yeniden kazanmak için Rus devletinin dinamiklerini yeniden inşa etmektir. Ancak Rus siyasi liderliği, Soğuk Savaş'tan sonra dünyanın değiştiğini fark etti. Bu nedenle Rusya, dış politikasının hedeflerini belirlerken yeni uluslararası değişkenleri dikkate aldı. Rus dış politikası, hareketlerini ve eğilimlerini gücünün büyüklüğüne ve bu hareket ve eğilimlerin Rus ulusal çıkarlarına ne ölçüde fayda sağladığına göre ölçmeye başladı. Bu, Rus dış politikasının hedeflerini yenedünya düzenine ayak uyduracak şekilde değiştirmesini sağladı. Şu anda Rus dış politikasının en önemli hedefleri arasında şunlar yer almaktadır:

2.1. Siyasi ve Güvenlik Amaçları

2.1.1. Rusya'nın Ulusal Güvenliğini Korumak

Rusya, ulusal güvenliğini korumak ve karşı girişimleri caydırmak için askeri gücünü geliştirmesi gerektirdiğini anladı. Bunun için Rusya, Rus askeri reform programını uygulamaya koydu. Bu programın amacı, Rusya'nın geleceğini ve ulusal güvenliğini sağlamak temelinde nükleer silahların rolüne odaklanmaktır. Program ile Rus topraklarını korumak için gerekli güvenliğı sağlamak, gelişmiş askeri teçhizat üretmek ve Rusya'nın askeri silah ve modern askeri teçhizat ihtiyacını karşılamak için gelişmiş fabrikalar kurmak amacıyla Rus ordusunun etkinliğı artırılmaya çalışıldı.¹³

Rusya ayrıca ulusal güvenliğini korumak için coğrafi sınırlarının da güvence altında olması gerektiğini fark etti. Bu çerçevede komşu ülkelerle, özellikle eski Sovyetler Birliğı'ne bağılı ülkelerle ilişkileri güçlendirme yoluna gitti.¹⁴ Amaç, bu ülkelerin sadakatini kazanmak ve Amerika Birleşik Devletleri ve Batılı ülkelerin bu ülkeleri Rus ulusal güvenliğini tehdit edecek şekilde sömürmelerini ve Rusya'yı coğrafi olarak dış dünyadan izole etmelerini engellemektir. Bunun için Rusya,

¹³ Jim Nichol, "Russian Military Reform And Defense Policy", *CRS Report For Congress*, Congressional Research Service, August 24, 2011, pp.1-2.

¹⁴ Hannes Adomeit, "Russia and its Near Neighbourhood: Competition and Conflict with the EU", the College of Europe Natolin Campus, Poland, 2011, p.6.

ABD'nin Rusya ile sınır ülkelerindeki askeri varlığını sınırlamak için Şanghay Pakti'nin kuruluşuna katılmış ve Bağımsız Devletler Topluluğu ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır.¹⁵

Rusya coğrafi sınırlarını korumak için askeri güç kullanmaya başladı. Bu, NATO'nun 2008'de hem Ukrayna'yı hem de Gürcistan'ı NATO'ya kabul etmeye hazır olduğunu açıkladığında alenen gösterildi, çünkü Rusya, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya katılmasının Batılı ülkelerden kendi ulusal güvenliğine açık bir tehdit anlamına geldiğini gördü. Bu nedenle Rusya dış politikasında askeri güç kullanmaya başlamıştır. Bu yüzden Rusya, Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO'ya katılmasını engellemek için birçok askeri çatışmaya girmiştir. Bu askeri çatışmaların başlangıcı 2008'deki Rusya-Gürcü savaşıydı. Bu çatışmalar sonucunda Rusya, Abhazya ve Güney Osetya bölgelerini ilhak etmeyi başardı. 2014'te Rusya-Ukrayna savaşı başladı, bu da Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesiyle sonuçlandı. 2022'de Rusya, Ukrayna'nın askeri işgaline başladı ve bu savaş halen devam etmektedir. Bu işgal, Ukrayna'nın NATO ve Avrupa Birliği'ne katılma niyetini açıklamasının sonucuydu. Elbette Rusya bunu tam olarak kabul etmedi ve ulusal güvenliğine yönelik bir tehdit olarak gördü. Rusya'nın dış politikasında askeri güç kullanması, Rusya'nın 2000 yılından sonra izlediği stratejinin bir teyiti olarak geldi, çünkü Rusya bu stratejisinde ulusal güvenliğine tehdit olarak gördüğü her şeye karşı askeri güç kullanacağını açıklamıştır.¹⁶

2.1.2. Uluslararası Sistemde Dengeyi Korumak ve Rusya'yı Uluslararası Konumuna Geri Döndürmek

Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş öncesi küresel sistemin en önemli ve etkili aktörlerinden biriydi. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra dünya sistemi, büyük bir değişime sahne oldu. Sovyetler Birliği'nin dağılması, en önemlisi Sovyetler Birliği'nin ardılı olarak kabul edilen Rusya Federasyonu olmak üzere çok sayıda

¹⁵ David Svarin, "The Construction Of 'Geopolitical Spaces' In Russian Foreign Policy Discourse Before And After The Ukraine Crisis", *Journal Of Eurasian Studies*, Vol.7, 2016, p.131.

¹⁶ عصام عبد الشافي، " الحرب الروسية-الأوكرانية ومستقبل النظام الدولي"،
(2022-12-09) <https://studies.aljazeera.net/ar/article/5361>

ülkenin ortaya çıkması ile sonuçlandı. Dünya tek kutuplu hale gelmiş ve Amerika Birleşik Devletleri ona hakim olmuş ve Rusya, dünya çok kutuplu bir sisteme dönüşmedikçe uluslararası konumunu geri kazanamayacağını anlamıştır. İşte o zamandan beri Rusya Federasyonu'nun en önemli hedefi, Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya düzenini tekeline almasını engellemek için çok kutuplu bir dünya düzeni kurmak olmuştur. Bu nedenle Rusya, yeni uluslararası sistemde Rusya'nın stratejik konumunu güçlendirmede bu ittifaklardan yararlanmak amacıyla Çin ve bazı Avrupa Birliği ülkeleri gibi birçok gelişmekte olan ülke ile ittifaklar kurmaya çalışmıştır.¹⁷

Rusya, uluslararası sistemdeki yerini ortaya koyabilmek için özellikle Ortadoğu bölgesi başta olmak üzere uluslararası sistemdeki önemli uluslararası konularda aktif bir rol üstlenmeyi amaçlamıştır. Bu noktada Rusya bunu uluslararası sistemin önemli aktörlerinden biri olarak kabul ettirmek için bir fırsat olarak görmüştür. Üstelik bu fırsatı kullanabilirse Amerika Birleşik Devletleri'nin etkisini ve uluslararası sistem üzerindeki tek başına kontrolünü de sınırlama fırsatı elde edecekti. Bu husus, Rusya'nın ABD'nin Güvenlik Konseyi'nde aldığı kararlar karşısında veto hakkını kullanması, en önemlisi Suriye meselesi olmak üzere birçok uluslararası meselede açıkça görülüyordu. Rusya, Amerika Birleşik Devletleri gibi BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olduğu için uluslararası barış ve güvenliğin korunmasından kendisini de sorumlu görmektedir. Nitekim bu vasfıyla uluslararası barış ve güvenliğin korunmasından tamamen sorumludur.¹⁸

2.1.3. Bölgesel Ortaklıklara Yönelik Eğilim

Rusya'nın ABD ve Batı devletleri tarafından arka plana itilmesi, Rusya'yı uluslararası toplumdaki konumunu desteklemek ve güçlendirmek için yeni ittifaklar kurmaya ve Ukrayna krizinden sonra ABD ve Avrupa ülkeleri tarafından uygulanan yaptırımların etkilerini telafi etmek için bir alternatif aramaya itti. Bu, Rusya'nın

¹⁷ İlyas Kemaloğlu, “21. Yüzyılın Başında Rusya Federasyonu”, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C.3, S.2, 2016, ss.9-11.

¹⁸ Bobo Lo, “Going Legit? The Foreign Policy Of Vladimir Putin”, <https://www.lowyinstitute.org/publications/going-legit-foreign-policy-vladimir-putin>, (24-12-2021).

güvenlik zaafını telafi etmeye çalışması için bir neden oluşturdu. Bu nedenle Rusya, Asya yakasında bölgesel ortaklıklar kurmaya başlamış ve bölgedeki Amerikan etkisine karşı uluslararası ittifaklar kurmaya yönelmiştir. Bu bağlamda Rusya'nın toprak komşusu olduğu birçok Asya ülkesiyle ortak çıkarlarda birleşmenin önemine ilişkin farkındalığı arttı. Bu, Rusya ile bir dizi Asya ülkesi, özellikle Çin, Hindistan ve Kuzey Kore arasında meydana gelen yakınlaşmada açıkça kendisini gösterdi. Rusya, yeni bölgesel ittifaklarını ve devasa nükleer gücünü, ABD'nin tek başına tahakkümünün bulunmadığı yeni bir uluslararası düzeni yeniden şekillendirmek için kullanmaya çalıştı. Bu amaçla, bir tür kolektif küresel liderlik uygulamak için dünyanın en büyük sanayi ülkeleri olan Sekizler Grubuna (G8) katılmaya çalıştı. BRICS grubuna da katıldı. Bu grup, Rusya-Ukrayna krizinin ardından Batılı ülkelerin Rusya'ya uyguladığı yaptırımları reddetmesinde etkili oldu.¹⁹

Rusya'nın en önemli bölgesel ittifaklarından biri Çin ile olan ittifakıydı. Nitekim her iki taraf da hem uluslararası arenada Amerikan hegemonyasını sınırlamanın gerekliliği konusunda hemfikirlerdi hem de çıkarları ve yönelimleri uluslararası sahnedeki birçok önemli konuda ortaklı. Bu amaçla iki ülke, çok kutuplu bir dünyada önemli kutuplar arasında yer alabilmek için ekonomik, askeri, siyasi ve stratejik olmak üzere çeşitli alanlardaki kapasitelerinden yararlanmaya çalıştı. Rusya ve Çin arasındaki bu çıkar yakınlaşması, Orta Doğu'ya olan ilgilerine de yansdı. Zira iki ülke de, bu yolla Orta Doğu'daki olayların gidişatı üzerindeki etki ve kontrollerini genişletebileceklerini fark etti. Bu onların uluslararası duruşunu güçlendirecek ve Amerika Birleşik Devletleri üzerinde baskı kurmalarını sağlayacaktı. Bu husus, Orta Doğu bölgesinin geçtiğimiz yıllarda tanık olduğu önemli konulardaki ortak tutumlarının çoğunda açıkça görülüyordu.²⁰

¹⁹ شيماء ترکان صالح، " السياسة الخارجية الروسية حيال القضايا الدولية: الانتشار النووي نموذجاً"، جامعة النهرين، كلية العلوم السياسية، رسالة ماجستير، بغداد، 2012م، ص115.

²⁰ Sinem Ünaldir Kocamaz, "The Rise Of New Powers In World Politics: Russia, China And The Shanghai Cooperation Organization", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C.16, S.61, 2019, pp.128-129.

Çin ve Rusya arasındaki işbirliği, Şanghay İşbirliği Örgütü'nde büyük ölçüde yer aldı. Bu örgütü kurmaktaki amaçları, bölgesel güvenliklerini korumak, Amerikan etkisini azaltmak ve enerji kaynaklarını korumaya çalışmaktı.²¹

İki ülke arasındaki ilişkiler askeri alanda da büyük işbirliğine sahne oldu. Rusya ikinci en büyük silah üreticisi iken Çin, Rus silah ihracatının en büyük pazarı haline geldi. Nitekim Rusya'nın Çin'e yaptığı silah ihracatı, toplam Rus silah ihracatının %40'ını oluşturmaktadır. Buna mukabil Çin'in Rus silah ithalatı, Çin'in toplam silah ithalatının %70'ini oluşturmaktadır. Ayrıca Orta Asya ve Orta Doğu'daki İslami hareketlerin faaliyetlerini engellemek için de güvenlik işbirliği yapılmıştır.²²

2.1.4. Rus Askeri Kuvvetlerini Geliştirmek

Bu çerçevede ulusal güvenliğin korunmasını sağlamak için Rusya'nın düşmanları caydırma gücünü yeterli dereceye kadar büyütmek amaçlanmıştır. Özellikle Rusya'nın karşı karşıya olduğu doğrudan ve dolaylı tehditlerin büyümesinden, karşı karşıya olduğu iç ve dış tehlikelerin doruk noktasına ulaştığından beri bu zorunlu bir ihtiyaç halini almıştır. Devletin nükleer güce sahip olması, devletin topraklarına ve bağımsızlığına göz koyan tarafları caydırmak için gerekli araçlara sahip olmadıkça, devletin güvenliğini karşı karşıya olduğu tehditlerden korumanın mümkün olmadığı düşünülmüştür. Bu, Rusya'yı, özellikle uluslararası rakiplerinin askeri üstünlüğü ışığında, askeri konumunu yeniden kazanmasını sağlayacak önlemler adımlar atmaya sevk etmiştir.²³

2000 yılında Putin, Rusya'nın askeri gücünü geliştirmek için bir askeri geliştirme programını onayladı. Bu programın amacı, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra etkilenen Rus askeri gücünü yeniden geliştirmektir. Bu, Rusya'nın ulusal güvenliğini tehlikeye atan tehditleri önlemek içindir. Rusya, askeri gücünü geliştirebilmesi için 2021 yılında Rusya'nın savunma bütçesini yaklaşık 58

²¹ Kocamaz, "The Rise Of New Powers In World Politics: Russia, China And The Shanghai Cooperation Organization", pp.128-129.

²² علي حسن باكير، "العلاقات الاستراتيجية الصينية-الروسية"، مجلة الدفاع الوطني اللبناني، العدد 56، نيسان 2006.

²³ وليد محمود أحمد، "توجهات السياسة الخارجية الروسية بعد الحرب الباردة 2000-2008"، مركز الدراسات الإقليمية، العدد 33، 3013م، ص 300.

milyar dolara çıkardı.²⁴ Putin, 2022'de Rus Silahlı Kuvvetlerinin üye sayısını 2017'de 1,9 milyondan 2,04 milyona çıkarmaya çalıştı.²⁵ Rusya ayrıca hava kuvvetlerini geliştirmeye çalıştı ve ona modern savaş silahları sağladı. Rusya askeri teçhizat üretimini de artırdı. Böylece silah üretimi ve ihracatı alanında dünya ikincisi konumuna gelmiştir. Rusya-Ukrayna savaşı sonucunda, Rusya, ordusunu geliştirmek adına tecrübelerinden yararlanmak için deneyimli gazileri orduya dahil etmeye başladı.²⁶

2.1.5. Terörle Mücadele

Terörle mücadele, özellikle Orta Doğu'nun son zamanlarda yaşadığı krizler ve değişimler ışığında yeni stratejisi doğrultusunda Rusya gündeminin en önemli önceliklerinden biridir. Nitekim Rusya, o bölgede İslami grupların yükselişinden endişe ediyordu. Zira terörist fikirlerin bölgede yayılması, Orta Asya ve Kafkasya bölgelerine, Özellikle Rusya'nın ulusal güvenliği açısından önem taşıyan ve Rusya için en hassas bölge olan Çeçenistan'a ulaşmasına sebep olabilirdi. Rusya bu aşırılık yanlısı gruplardan korktuğu için, bu terörist fikirlerin Orta Asya ve Kafkasya bölgelerine yayılmasından korkuyor çünkü bu bölgeler İslami çoğunluğa sahip bölgeler ve Bu bölgeler aynı zamanda Rusya ile ortak coğrafi sınırlara sahiptir.²⁷

Bu nedenle Rusya, Diğer bölgelerdeki ayrılıkçı eğilimler fikrini ortadan kaldırmak için Orta Doğu'yu Batı'ya terör ve aşırıcılık kaynağı olarak göstermeye çalıştı. Diğer taraftan Rus siyasi liderleri, Rusya'nın terör örgütlerine karşı savaşlarında müttefik ülkelere destek ve yardım sağlayacağını bildirdi. Rusya'nın Suriye'ye yönelik izlediği dış politikada bu açıkça görülüyordu, çünkü Rusya, Ortadoğu'ya, özellikle de Suriye'ye girmek için terörle mücadeleyi bahane etti.

²⁴ العربي الجديد، "روسيا ترفع تمويل الطليعة الدفاعية للدولة بنسبة 50%"، (2022-12-10)، <https://www.alaraby.co.uk/politics/>.

²⁵ سكاي نيوز عربية، "روسيا تزيد عدد أفراد الجيش.. ماذا ينوي بوتين من هذه الخطوة؟"، (2022-12-10)، <https://www.skynewsarabia.com/world/1550166->

²⁶ سكاي نيوز عربية، "صغارا وكبارا.. روسيا وأوكرانيا ترفعان وتيرة التجنيد الإجباري"، (2022-12-10)، <https://www.skynewsarabia.com/world/>

²⁷ شكلاط ويسام، "الإستراتيجية الروسية الجديدة في عهد بوتين من 2000م إلى 2014م : دراسة حالة جنوب المتوسط"، رسالة ماجستير، جامعة مولود معمري- تيزي وزو، كلية الحقوق والعلوم السياسية، الجزائر ص123.

2.2. Ekonomik Amaçları

Rusya, son zamanlarda Rus dış politikasını yönetmede ve uluslararası konumunu iyileştirmede ekonomik aracın önemini çok iyi fark etti. Çünkü yüksek oranlarda ekonomik büyüme elde etme gücü, Rus askeri sanayilerini modernize etmek için gereken kaynakları sağlamaya yardımcı olacaktı. Nitekim Rus askeri sanayilerinin büyük miktarda mali desteğe ihtiyacı vardı. Bunun amacı, Rus silahlı kuvvetlerini güçlendirmek ve önemli bir kaynak olarak ihracatı desteklemektir. Böylece yatırımı desteklemek için gerekli olan yabancı para girişi sağlanmış olacaktı. Rusya, nüfuzunu ve uluslararası duruşunu destekleyen endüstriyel gücünü sürdürmek için döviz sağlamak üzere nükleer güç reaktörleri ihraç etmenin yanı sıra yurt dışına silah ihracatı ile de yakından ilgilendi. Rusya ayrıca birçok önemli ekonomik ülke ile mali ortaklıklar kurmaya çalıştı. Böylece Rusya, dünyanın en büyük ekonomik ülkelerinin üye olduğu önemli uluslararası ekonomik kuruluşlara katıldı.²⁸ Rusya'nın katıldığı en önemli kuruluşlar arasında Dünya Ticaret Örgütü, BRICS grubu ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü vardı.

Rusya, yalnızca yerel düzeyde değil, Rus silah satışları pazarını da genişletmeye çalıştı. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri ile rekabet edebilmek için Amerikan silahlarının pazarı kabul edilen bir dizi bölgede yeni Rus pazarları açtı. Rusya ayrıca bir dizi Arap ülkesinden, özellikle Arap Körfezi ülkelerinden mümkün olan en büyük miktarda yatırım ve sermaye çekme çabasına girdi.²⁹

Aynı zamanda, petrol üretim hacmini kontrol ederek petrol fiyatlarının istikrarını korumaya çalıştı. Bu nedenle Rusya, Arap Körfezi ülkeleri başta olmak üzere petrol üreticisi ülkelerle ilişkilerini geliştirmek için birçok ekonomik anlaşma yaptı. Rusya'nın OPEC toplantılarına gözlemci olarak katılmasının ardından Rusya, örgüt üyeliğini elde etmek için Suudi Arabistan Krallığı'ndan destek almaya çalıştı. Diğer taraftan Rusya, aynı zamanda gaz ve petrol boru hatları üzerindeki

²⁸ مریم موسی ریاض یعقوب، "تأثیر الصعود الروسي علي العلاقات الروسية – الأمريكية خلال فترة بوتنن وأوباما"، (2021-12-25) ،<https://democraticac.de/?p=35126>

²⁹ Fikir Turu, "ABD ve Rusya: Yeni rekabet alanı Körfez mi?", <https://fikirturu.com/ortadogu/abd-ve-rusya-yeni-rekabet-alani-korfez-mi/>, (26-12-2021).

kontrolünün önemini fark etti. Bu, Rusya'yı petrol ve gaz boru hatlarının doğudan batıya geçişi üzerindeki kontrolünü sıkılaştırmaya yöneltti.³⁰

Enerji kaynaklarına sahip olmak için uluslararası rekabetin artması sonucunda büyük ülkeler ulusal güvenliklerinin etkileyeceğinden korkuyorlardı. Bu yüzden Rusya, enerji kaynakları için rekabet etmeye ve ABD'nin bunları tekelleştirmesini engellemeye çalışıyor. Bunun yanı sıra Rusya, sahip olduğu çeşitli enerji kaynakları nedeniyle Ortadoğu'nun önemini farkındadır. Bu bağlamda Orta Doğu'nun bazı ülkelerinde birçok krizin ortaya çıkması, ABD ve Rusya da dâhil olmak üzere büyük ülkelere bu bölgeye müdahale ederek bölgeyi ve enerji kaynaklarını kontrol etme fırsatı verdi.³¹

3. ORTADOĞU'NUN RUS DIŞ POLİTİKASINDAKİ ÖNEMİ

Ortadoğu bölgesi, sahip olduğu büyük stratejik, tarihi ve ekonomik önemi nedeniyle, çeşitli tarihsel aşamaları boyunca her zaman büyük güçler arasında bir çatışma bölgesi olmuştur. Tarihsel gelişiminin çeşitli aşamalarında bu bölge, büyük güçler arasında onu kontrol etmek ve uluslararası arenada önemli bir rol oynamak için rekabete konu oldu. Bu bölge aynı zamanda uzun dönemler boyunca bölgenin istikrarını büyük ölçüde etkileyen birçok sömürge dönemine de sahne olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Amerika Birleşik Devletleri, Ortadoğu'da uzun süre etkili güç olarak kaldı. Nitekim petrol gibi bölgedeki önemli konuların çoğu ABD tarafından kontrol ediliyordu.

Rusya uluslararası konumunu yeniden kazanmaya başladığında, dış politika önceliklerini yeniden düzenlemeye başladı. O sıralarda Rusya, Orta Doğu bölgesinin uluslararası konumunu yeniden tesis etmedeki önemini fark etmeye başladı. Bu bağlamda Rusya, Ortadoğu'yu kontrol edenin dünya düzeninin gidişatını da kontrol edebileceğini anladı. Bu nedenle Rusya, küresel sistemde dengeyi yeniden sağlamak istedi ve bu bölgeyi etkileyen konularda önemli bir rol üstlenmeye başladı.

³⁰ صالح، " السياسة الخارجية الروسية"، ص99.

³¹ Bekir Sami Oğuztürk- Ferhat Özbay, "Orta Doğu'nun Rusya Ve ABD İle Enerji Alanındaki İlişkisi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.22, S.2, 2017, ss.456-457.

Harita 1. Orta Doğu haritası

Kaynak: <https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=112698>

3.1. Ortadoğu'nun Önemi

Ortadoğu, önemli stratejik konumu nedeniyle büyük ülkelerin rekabet ettiği en önemli bölgelerden biri olarak kabul ediliyor. Bu uluslararası rekabet ve çatışmalar sonucunda bölge, birçok sorun ve gerilime maruz kalmış, pek çok savaş ve silahlı çatışmaya sahne olmuştur. Ortadoğu bölgesi uluslararası toplum düzeyinde büyük bir öneme sahiptir. Bölgenin bu önemi, az önce de ifade edildiği gibi stratejik coğrafi konumundan kaynaklanmaktadır.³²

Orta Doğu, Asya, Afrika ve Avrupa olmak üzere üç büyük kıtanın kesiştiği yerdir. Ayrıca Kızıldeniz, Akdeniz, Karadeniz, Pasifik Okyanusu, Arap Denizi ve Hazar Denizi gibi en önemli denizlere cephedir.³³ Nil Nehri, Fırat Nehri ve Dicle

³² Şahbaz, “Geçmişten Günümüze Şark”, s.382.

³³ İdrisoğlu, “Rusya’nın ve Abd’nin”, ss.15-16.

Nehri gibi dünyadaki çok sayıda önemli nehirler de Ortadoğu'da bulunmaktadır. Bunlara ek olarak Babülmendep Boğazı, Hürmüz Boğazı, İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazı gibi bir dizi önemli su boğazı da bu bölgenin sınırları içerisinde yer almaktadır. Dünyanın en önemli seyir rotası olarak kabul edilen Süveyş Kanalı'nı da Ortadoğu'da bulunmaktadır. Bu önemli coğrafi konum, Ortadoğu'yu küresel ticaret yollarının ana kontrolörü haline getirmiştir. Bu önemli coğrafi konuma ek olarak Ortadoğu, balıkçılık, mineraller, birincil kaynaklar ve enerji kaynakları gibi muazzam doğal kaynaklara da sahiptir.³⁴

Ortadoğu bölgesi ayrıca pek çok enerji kaynağına sahip olduğundan ekonomik açıdan da büyük önem taşımaktadır. Nitekim dünyanın en büyük petrol rezervleri Ortadoğu'da bulunur. Bu rezervler, uluslararası birçok büyük gücün en önemli petrol kaynağı olarak kabul edilmektedir. Ortadoğu aynı zamanda dünya doğal gaz rezervlerinin de %40'ına sahiptir. Bu özellik, bölgeyi, nüfuzlarını ortaya koymak ve petrol ve gaz ihtiyaçlarını güvence altına almak isteyen büyük ülkeler arasında enerji kaynakları için bir rekabet alanı haline getirmiştir.³⁵ Böylece Orta Doğu'nun büyük güçler için önemi, özellikle uluslararası toplumda yeni kutupların ortaya çıkmasına neden olan Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden sonra netleşmeye başlamıştır.

Tüm bu özellikler, Orta Doğu'yu; önemli bir stratejik bölge haline getirmiş, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya başta olmak üzere birçok büyük gücün rekabet ettiği bir arena yapmıştır.

3.2. Ortadoğu'nun Rusya İçin Önemi

Ortadoğu'nun coğrafi konumu, çeşitli tarihsel evrelerde Rusya'nın bu bölgeye olan ilgisini sürekli dayatmıştır. Sovyetler Birliği döneminden beri Ortadoğu, yakın coğrafi konumu nedeniyle Rusya için büyük önem taşıyordu. Bu bağlamda Sovyet dış politikası, Sovyetler Birliği'nin çöküşüne kadar Ortadoğu'yu yakından takip

³⁴ Halil İbrahim Yılmaz, “Ortadoğu’nun Jeo-Ekonomik Önemi ve ABD’nin Ortadoğu Politikasının Ekonomik Nedenleri”, *Tesam Akademi Dergisi*, C.3, S.1, 2016, s.101.

³⁵ Hüseyin Döngel, “Ortadoğu'nun Tanımı, Politik -Stratejik Önemi, Türkiye'nin Orta Doğu Politikası ve Türkmenler”, https://kayserigurhaber.com/koseyazilarortadogununtanimi_politik_stratejik_onemi_turkiyen_in_orta_dogu_politikasi_ve_turkmenler-1824.html, (04-01-2022).

etmeye devam etti. Ancak Sovyetler Birliği'nin dağılması, Rusya'daki iç durumun karışması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Ortadoğu'nun önemi, Rusya'nın dış politika önceliklerine göre gerilemiştir. Bu gelişme; Rusya'nın bir yandan ağırlaşan iç sorunlarını çözmekle meşgul olması, diğer yandan Batı medeniyetine entegre olmak ve ekonomiyi iyileştirmek için gerekli ekonomik yardımı elde etmek amacıyla Batı'ya ve Amerika Birleşik Devletleri'ne net bir şekilde yönelmesinden ileri gelmekteydi.³⁶

Rusya'da Vladimir Putin'in iktidarı ile birlikte Rus dış politikası yeni bir biçim almaya başladı. Bu çerçevede Rusya'nın dış politika öncelikleri yeniden yapılandı. Sonuç olarak, Orta Doğu Rusya'nın dış politikasında giderek daha önemli hale gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda Rus dış politikası Ortadoğu'nun coğrafi ve stratejik önemiyle yakından ilgilenmeye başladı. Bu, söz konusu bölgenin küresel sistemin başlıca kaygı unsuru olmasından ileri geliyordu. Zira bölge, bütün büyük uluslararası güçlerin dış politikasında öncelik taşıyordu. Devletin küresel sistemdeki gücü ve önemi, bu devletin Ortadoğu'yu etkileme ve bu bölgedeki önemli uluslararası meselelerde aktif rol oynama konusunda son derece belirleyici idi.³⁷ Bu nedenle Orta Doğu'nun tarihsel olarak uluslararası rekabetten en çok etkilenen bölge olduğunu görülmektedir.

Tüm bunların sonucunda Rusya'nın, ulusal güvenliğine yönelik en büyük tehdit kaynağı olarak gördüğü Ortadoğu'ya büyük önem vermesi gerekiyordu. Çünkü Ortadoğu, coğrafi olarak Rusya'yı çevreleyen bir konuma sahipti ki bu nedenle Rusya, kendisini çevreleyen bölgesel ve küresel sorunlara dikkat etmeye çalıştı. Özellikle dünya düzenindeki bölgesel ve uluslararası konumunu yeniden kurma yolunda Ortadoğu ayrı bir konum işgal etti. Bu durum, hızla ilerleyen uluslararası gelişmelere uygun olarak söz konusu hayati bölgedeki çıkarların yeniden tanımlamasını gerekli kıldı.

³⁶ Kulpunai Barakanova, "Continuity And Change In The Soviet And Russian Foreign Policies In The Middle East: The Cases Of Egypt And Libya (1943-2017)", Sakarya University, Middle East Institute, *Master's Thesis*, 2018, pp.1-2.

³⁷ Zhainagul Zholdoshbek Kyzy, "Vladimir Putin Dönemi Rusya'nın Ortadoğu Politikası: Suriye Örneği", Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, 2018, ss.1-2.

Bunlar çerçevesinde Ortadoğu'nun Rusya için önemi şu şekilde kategorize edilebilir:

3.2.1. Siyasi Önem

Rusya'nın Ortadoğu'ya gösterdiği büyük ilgi, bu bölgenin sahip olduğu coğrafi önemden kaynaklanmaktadır. Çünkü Ortadoğu'nun dünyanın ortasındaki konumu ve en önemli uluslararası su yollarına sahip olması Rusya'nın Ortadoğu'yu Amerika Birleşik Devletleri'nin içinde tutmaya çalıştığı coğrafi izolasyonunu kırmak için bir çıkış yolu olarak görmesini neden olmuştur. Zira Amerika Birleşik Devletleri, Rusya'nın bu bölgeye girmesinin, Amerika Birleşik Devletleri'nin bu önemli bölgedeki rolünün ve çıkarlarının azalmasıyla sonuçlanacağını farkında idi.³⁸

Rusya, Orta Doğu'ya olan coğrafi yakınlığından çok korkuyordu. Bu korku, son yıllarda Orta Doğu'daki kargaşanın bir sonucu olarak arttı. Bu artış, bölgedeki birçok ülkede birçok İslami grubun iktidara gelmesine ve pek çok silahlı İslami grubun ortaya çıkmasına neden oldu. Dolayısıyla Rusya, bu İslami fikirlerin Rusya'daki Müslüman azınlıklara veya Kafkasya ve Orta Asya ülkelerine sıçramasından endişe duydu. Bu durum Rusya için bu bölgenin siyasi ve güvenlik açısından önemini artırmış; Rusya'nın bu bölgenin siyasi sorunlarında etkin rol oynama ve bu bölgedeki tehditleri, Rusya'nın ulusal güvenliğini etkilemeyecek şekilde azaltmak arzusunu artırmıştır.³⁹

Tüm bunlardan hareketle, Rusya'nın en büyük siyasi hedefinin Ortadoğu'ya ilişkin önemli uluslararası kararlarda masada bulunmak olduğu söylenebilir. Rusya ayrıca, çöküşlerini önlemek için mevcut iktidar rejimlerini koruyarak ve destekleyerek bölgede istikrarı korumaya çalışmaktadır. Böylece terörün Rusya

³⁸ Mohammed T. Bani Salameh, Ahed A. Mashagbeh, "The American Russian Rivalry In The Middle East", *International Journal Of Humanities And Social Science*, Vol.8, Num. 1, January 2018, pp.28-32.

³⁹ Jon Hoffman, "Russia and China in the Middle East: The Neglected Religious Dimension", <https://berkeleycenter.georgetown.edu/posts/russia-and-china-in-the-middle-east-the-neglected-religious-dimension>, (06-01-2022).

sınırlarına yayılmasını önlemek ve sınırlarına radikal İslami fikirlerin yayılmasına mani olmayı amaçlamıştır.⁴⁰

3.2.2. Ekonomik Önem

Ortadoğu, dünyanın en büyük petrol rezervlerine sahiptir. Bölgedeki ülkelerin çoğu, dünyanın en büyük petrol ve doğalgaz üreticileri arasında yer almaktadır. Bu nedenle bölgede bulunan ülkeler, enerjinin en önemli ayağını oluşturduğu küresel ekonomide önemli bir role sahip bulunmaktadır. Bu büyük ekonomik önem, Rusya'nın bölgenin büyük ülkelerin çıkarlarının yoğunlaştığı yer olduğunu fark etmesini sağladı ve bu nedenle bölgede en önemli aktif ülkelerden biri olmaya çalıştı.⁴¹

Rusya enerji üreten bir ülke olarak Ortadoğu ülkelerini kendine rakip olarak görmektedir. Dolayısıyla Rusya, bu ülkelerle işbirliği yapabilirse, çıkarlarına hizmet etmek için enerji fiyatlarının istikrarını kontrol edebileceğine inanmıştır. Ortadoğu ülkelerinin çoğunluğu, özellikle Arap Körfezi ülkeleri, petrolden büyük finansal getiri elde etmektedir. Bu, Rusya'yı bu ülkeleri Rusya'ya yatırım yapmaya çekmeye yöneltmiştir.⁴²

Bunlara ek olarak Ortadoğu'nun dünyanın en önemli ticaret yollarına sahip olması, Rusya'nın bölgenin coğrafi izolasyonunu kırmak ve en önemli küresel ticaret yollarını kontrol etmek için önemini fark etmesini sağlamıştır.

3.3. Rus Dış Politikasının Ortadoğu'daki Hedefleri

3.3.1. Siyasi Hedefler

2000'li yılların başından itibaren Ortadoğu, Rus dış politikası için bir öncelik haline geldi. Çünkü Ortadoğu, dünyanın büyük güçlerinin rekabet ettiği en önemli

⁴⁰ Giray Saynur Derman, “Ortadoğu’da İki Etkin Güç Rusya-İran”, İran Araştırmaları Merkezi (İRAM), 2017, s.8.

⁴¹ Yılmaz, “Ortadoğu’nun Jeo-Ekonomik Önemi” ss.99-101.

⁴² حسبيبة مخبي، "توجهات الاستراتيجية الروسية نحو الشرق الأوسط: دراسة حالة سوريا"، مجلة مدارات سياسية، عدد ديسمبر 2017، ص163.

stratejik alanları temsil ediyor. Bölge, söz konusu bu önemini, dünya düzeninde güç standartlarını oluşturmaktan almaktadır.⁴³

Rusya, Amerika Birleşik Devletleri'ni Ortadoğu'daki çatışmalar da dâhil olmak üzere birçok çatışmaya sokmak suretiyle stratejik ve askeri olarak onu tüketmeyi hedeflemiştir. Zira Rusya, Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik veya askeri olarak sahip olduğu büyük potansiyellerin tam olarak farkına varmış, bu nedenle de ABD'yi bölgedeki birçok çatışmaya dâhil ederek yeteneklerini tüketmeye çalışmaktadır. Rusya, Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu'daki askeri başarısızlıklarından da yararlanmaya çalışmıştır. Bunların başında Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'taki başarısızlığı gelir. Rusya, bölgedeki Rus etkisini pekiştirmek için bu başarısızlığı kullanmış ve bu husus, bölgedeki en önemlileri İran ve Suriye olan müttefiklerinin desteğiyle açıkça ortaya çıkmıştır. Ayrıca Rusya, ABD'nin Irak'taki başarısızlığının ABD'nin Ortadoğu'daki konumunu olumsuz etkilediğini görmüş; bunun, ABD'nin tek başına elinde tuttuğu küresel güç dengesinde bir dengesizlik meydana getireceğini anlayarak durumu, kendisine uluslararası konumunu güçlendirme fırsatı sunduğunu görmüştür.⁴⁴

Rusya ayrıca Orta Doğu'da gündeme getirilen en önemli uluslararası meselelerde her zaman etkili bir rol oynamaya çalışmıştır. Bu bağlamda Ortadoğu meselelerinde arabulucu konumunda bulunmasının, kendisine etkili bir küresel rol kazanmasına izin verdiğine inanmıştır. Çünkü bu konulara müdahalesi, bölgedeki olayların gidişatını Rus ulusal güvenliğinin çıkarları doğrultusunda kanallize etmesine olanak sağlayacaktır.⁴⁵

3.3.2. Ekonomik Hedefler

Rusya'nın Ortadoğu'daki en önemli ekonomik hedeflerinden biri ABD ve Avrupa Birliği'nin Ortadoğu'dan doğal gaz satın almasını engellemektir. Çünkü bu, Ortadoğu gazını Avrupa enerji piyasalarında Rus gazıyla rekabet edecek hale

⁴³ Yılmaz, "Ortadoğu'nun Jeo-Ekonomik", s. 101.

⁴⁴ مخبي، "توجهات الاستراتيجية الروسية"، ص 162.

⁴⁵ أماني عبد الكريم علي سليمان، "أثر التدخل الروسي في الشرق الأوسط على هيكل النظام الدولي 2011 – 2016"، (2022-01-07) <https://democraticac.de/?p=34573>.

getirecektir. Bu aynı zamanda Rus gaz fiyatlarını ve gelirlerini düşürecek ve ayrıca Rus gazı ve petrolünün küresel enerji piyasalarındaki önemini azaltacaktır. Bu durum Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkelerinin enerji ihtiyacını karşılamak için Orta Doğu'ya olan bağımlılığı artıracaktır. Elbette bu, Rusya'nın ihracatının büyük bir bölümünü oluşturan Rus gazı ve petrolünün satışlarını olumsuz etkileyecektir. Dolayısıyla Rusya'nın Ortadoğu'daki hedefleri, Avrupa'daki petrol ve doğal gaz satışlarının azaltmakla yakından ilgilidir. Çünkü Rusya; Amerika Birleşik Devletleri ve Çin'in aksine petrol ve doğal gaz ithalatçısı değil, bölgedeki petrol ve gaz zengini ülkeler için bir kaynak ve rakiptir.⁴⁶

Rusya'nın Ortadoğu'da enerjiye sahip ülkelerle koordineli çalışması bu sebepler nedeniyle zorunludur. Dolayısıyla bu bölgede nüfuz sahibi olmak Rusya'nın çıkarıdır. Bu nedenle bu ülkelerle iyi ilişkiler kurmaya çalışmaktadır. Aynı zamanda Rusya, kendisiyle Arap ülkeleri arasındaki ekonomik ve ticari ilişkileri canlandırmak ve başta Körfez ülkeleri olmak üzere Arap yatırımlarını çekmek için de çalışmaktadır. Rusya, bölge ülkeleri ile Rusya arasında ekonomik ve ticari bağlantılar kurmanın mümkün olduğu kanaatindedir. Bu, bazı krizlerden mustarip olan Rus ekonomisini canlandırmak için hayati bir gereklilik oluşturmaktadır.⁴⁷

Ortadoğu aynı zamanda Rus silahlarının en büyük ithalatçısı konumundadır. Bu bağlamda özellikle Arap ülkeleri, en çok Rus silah ithalatı yapan ülkelerdir.⁴⁸

⁴⁶ سليمان، مرجع سبق ذكره، (2022-01-10).

⁴⁷ Abdulrahman Al-Fawwaz, "Russian Intervention In The Middle East: Political And Economic Dimensions", *Journal Of Studies In Social Sciences*, Vol.17, Number.2, 2018, p.127.

⁴⁸ İlyas Kemaloğlu, "Ortadoğu Silah Pazarında Rusya'nın Payı", *Ortadoğu Analiz Dergisi*, Temmuz 2013, C.5, S.55 ,ss.60-61.

2. BÖLÜM

RUSYA’NIN SURİYE’YE YÖNELİK DIŞ POLİTİKASI

Bu bölümde; Sovyetler Birliği'nin çöküşüne ve Rusya Federasyonu'nun kuruluşuna kadar geçen süreçte Rusya-Suriye ilişkilerindeki en önemli aşamalar tespit edilmeye çalışılmış; Ayrıca Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in devlet başkanı olduktan sonra iki ülke arasındaki ilişkilerde meydana gelen değişiklikler ele alınmıştır. Çalışmada ayrıca Rus karar vericileri Suriye durumuna müdahale etmeye iten nedenler incelenmiş, bunun üzerinden Suriye krizinin doğası ve nedenleri anlamaya çalışılmış ve bu müdahalenin en önemli sonuçları belirlenmiştir.

1. RUSYA-SURİYE İLİŞKİLERİNİN DOĞASI

1.1. Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Önce Sovyet-Suriye İlişkileri

İkinci dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra dünya düzeni değişmeye başladı. Dünya uluslararası ittifaklara tanık olmaya başladı. O sıralarda Sovyetler Birliği, kendini bir dizi Batılı ülke ve bazı Batı yanlısı rejimlerden oluşan NATO tarafından kuşatılmış bulmaya başladı. Bu Batı ittifakının temel amacı Sovyetler Birliği'nin Batı Avrupa'ya girmesini engellemekti. Diğer taraftan 1954 yılında Amerika Birleşik Devletleri SEATO Paktı adı verilen bir ittifak kurdu. Bu ittifakın amacı Sovyetler Birliği'nin karşısında durmak ve Sovyetler Birliği'nin Uzak Doğu'ya ulaşmasını engelleyecek bir bariyer oluşturmaktı. O sıralarda Amerika Birleşik Devletleri Ortadoğu'da kendisine sadık bir takım rejimler kurmaya başladı. Böylece Sovyetler Birliği, kendisini Batı ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından kuşatılmış halde buldu. Bu nedenle Sovyetler Birliği, bölgenin küresel güç dengesinde stratejik bir öneme sahip olmasından dolayı Ortadoğu'da ortaklar aramaya başladı. Bu sayede Sovyetler, Batı ve Amerika Birleşik Devletleri'nin oluşturduğu çemberi kırma imkânı bulacaktı. Bu bağlamda Sovyetler Birliği, Akdeniz'deki önemli coğrafi konumu nedeniyle Suriye ile temaslara başladı. Sovyetler Birliği döneminden

günümüze kadar Ruslar için büyük önem taşıyan Akdeniz, Rusya'nın Avrupa'ya ve Karadeniz'e açılan kapısı niteliği taşıyordu.⁴⁹

O zamandan beri Suriye, Sovyetler Birliği'nin dış politikasının en önemli hedeflerinden biri haline geldi. Sovyetler Birliği, Suriye'nin çeşitli siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel alanlardaki ilk destekçisiydi. Dünya Savaşı'nın ardından Suriye dâhil birçok Arap ülkesinin bağımsızlığını kazanmasıyla sonuçlanan değişikliklerin ardından Sovyetler Birliği, 1946'da Suriye'yi bağımsız bir ülke olarak tanıdığını açıklayan ilk ülkelerden biri oldu. Bu çerçevede hızla diplomatik ilişkiler kuruldu.⁵⁰

Sovyetler Birliği, Suriye'nin Fransız ve İngiliz güçlerini Suriye topraklarından çekme taleplerini desteklemek için Güvenlik Konseyi üyeliğinden yararlandı. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri liderliğindeki Batı kampı ve Sovyetler Birliği liderliğindeki Doğu kampı olmak üzere iki yeni kampın ortaya çıkmasıyla dünya değişmeye başladı. Ortadoğu'daki çatışma, bu iki kamp arasında bir nüfuz ve hâkimiyet mücadelesine dönüştü. Suriye'nin yaşadığı birçok uluslararası krizde Sovyetlerin Suriye'ye olan desteği açıkça görüldü.⁵¹

Sovyetler Birliği'nin o zamanki amacı, dünya sisteminde en güçlü ve etkili olduğunu kanıtlamaktı. Bu, Amerika Birleşik Devletleri liderliğindeki Batı kampından destek alan İsrail karşısında Suriye'nin Sovyetler Birliği'nden sağladığı büyük siyasi ve askeri destekte açıkça görülüyordu. O sırada Suriye, İsrail saldırılarına karşı maddi ve askeri destek elde etmek için güçlü bir müttefike ihtiyaç duyuyordu. Gerçekten de, Suriye'ye yönelik Sovyet desteği, 1967 savaşında İsrail kuvvetlerinin ilerlemesini durdurmada önemli bir rol oynadı.⁵²

⁴⁹ لمى مطير حسن، "ملاح عن العلاقات الروسية السورية لغاية عام 2014"، *لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية*، العدد 25، 2017م، ص561.

⁵⁰ Arda Ercan - Refik Levent Tezcan, "Rusya'nın Suriye Politikasının Geçmişten Günümüze Etkileri" *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.42, 2021, s.70.

⁵¹ Fethullah Akın, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Yenidünya Düzeni ve Türkiye", *İş Ve Hayat*, C.3, S.5, 2017, s.119.

⁵² Aron Lund, "From Cold War To Civil War: 75 Years Of Russian-Syrian Relations", The Swedish Institute Of International Affairs | Ui.Se, 2019, pp.4,6.

1971'de Suriye'de Devlet Başkanı Hafız Esed iktidara geldiğinde, Suriye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler yeniden şekillenmeye başladı ve iki ülke arasında stratejik bir ittifak kurma aşamasına gelindi.⁵³

Suriye, o dönemde, özellikle de Arap Sosyalist Baas Partisi'nin Suriye'de iktidara gelmesinden sonra Sovyetler Birliği için ideal bir müttefikti. Bu bağlamda Suriye, sosyalist bir ülke olarak kabul edilerek bölgedeki Sovyetler Birliği'nin en önemli müttefiki haline geldi. Sovyetler Birliği, yeni Suriye hükümetine çeşitli destekler vermeye devam etti. Suriye'ye silah akışını sağlamaya çalıştı ve Suriye'nin Tartus limanında bir Sovyet deniz filosu kurdu.⁵⁴

Sovyetler Birliği de çeşitli uluslararası forumlarda Suriye'ye siyasi destek verdi ve özellikle enerji ve madencilik alanlarında Suriye ekonomisinin altyapısına katkıda bulundu.⁵⁵

Lübnan iç savaşı patlak verdiğinde, Sovyetler Birliği ile Suriye arasındaki ilişkiler gerilmeye başladı. Bu, Suriye'nin iç savaş sırasında Lübnan'a müdahalesinin bir sonucuydu. Sonuç olarak Sovyetler Birliği, Suriye'ye verdiği askeri desteği durdurdu. Suriye buna, topraklarındaki Sovyet askeri varlığını azaltarak yanıt verdi ve askeri eğitim için Sovyetler Birliği'ne asker göndermeyi durdurdu.⁵⁶

Ancak, iki ülke arasındaki gerilim uzun sürmedi ve 1980'de aralarındaki ilişkiler hızla yeniden başladı, çünkü her ülke de diğer ülkenin kendisi için öneminin farkındaydı. Bu, iki ülkenin 1980 yılında imzaladığı Dostluk ve İşbirliği Antlaşması ile tescillendi. Şöyle ki antlaşmada, "Herhangi bir üçüncü taraf, Suriye Cumhuriyeti'ni işgal etmeye kalkışrsa, Sovyetler Birliği onu savunmalıdır" deniliyordu. Bu anlaşmanın amacı, Sovyetler Birliği'ne İsrail'e karşı müdahale etme fırsatı vermektir.⁵⁷ Bu nedenle Sovyetler Birliği, Suriye'ye her türlü askeri desteği süratle sağladı ve Suriye topraklarında çok sayıda Sovyet deniz üssü inşa etti.

⁵³ Elvin Aghayev- Filiz Katman, "Historical Background and the Present State of the Russian-Syrian Relations", *European Researcher*, Vol.35, No.11-3, 2012, p.2067.

⁵⁴ Ercan – Tezcan, "Rusya'nın Suriye Politikasının", ss.5,8.

⁵⁵ Lund, "From Cold War To Civil War", p.5.

⁵⁶ Lund, A.g.e., p.9.

⁵⁷ Aghayev- Katman, "Historical Background and the Present", pp.2068-2067.

Suriye'ye yönelik bu Sovyet desteği, Soğuk Savaş'tan sonra Sovyetler Birliği'nin çöküşüne kadar devam etti. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Suriye, Batı toplumu ve Amerika Birleşik Devletleri karşısında ana müttefikini kaybetti.

1.2. Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Sonra Rusya-Suriye İlişkileri

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu, uluslararası konumunun bozulmasına yol açan birçok iç ve dış zorlukla karşı karşıya kaldı. İç düzeyde büyük ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalan Rusya, devleti tehdit eden birçok güvenlik ve siyasi sorunla da baş etmek durumunda kaldı. Rusya'nın yaşadığı siyasi ve ekonomik koşullardaki bu bozulma, dış politikalarına da yansdı. Sonuç olarak Rusya'nın yaşadığı söz konusu krizler, Rusya-Suriye ilişkilerinde de bir gerileme meydana getirdi.⁵⁸

İki ülke ilişkilerinde yaşanan gerginliğin en önemli nedenlerinden biri de Suriye'nin Rusya'ya ödemek zorunda olduğu borçlardı. Suriye, Rusya'yı Sovyetler Birliği'nin meşru varisi olarak tanıyan ilk ülkelerden biri olmasına rağmen, borç krizi iki ülke arasındaki gerilimi daha da artırdı. Bu gerilimin nedenlerinden biri de, Suriye'nin, Sovyetler Birliği'nin Suriye'ye sağladığı silah anlaşmaları ve desteğinden doğan borçlarını ödeyememesi idi. Sonuç olarak, Rusya Suriye'ye silah tedarikini azalttı. Bu da Suriye için büyük bir krize neden oldu, çünkü ordusunu donatmak için bu silahlara güveniyordu. Bu kriz, Suriye'nin borç ödeme konusunu silah tedarik konusunda ayırmak için birçok müzakere girişimine rağmen devam etti. Ancak Yevgeni Primakov, Rusya Dışişleri Bakanlığına geldiğinde Rusya, başta Suriye olmak üzere Ortadoğu ile ilişkilerini yeniden gözden geçirmeye başladı. Bu bağlamda Ortadoğu ülkelerine yönelik diplomatik tutumlarını yeniden ele almak ihtiyacı hissetmeye başladı. Ayrıca ekonomik krizlerini aşmak için savunma sanayi ihracatını yeniden değerlendirmek gerektiğini de fark etti.⁵⁹

⁵⁸ Aghayev- Katman, A.g.e., p.2068.

⁵⁹ حسن، "ملاح عن العلاقات الروسية السورية"، ص564.

2000 yılında Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Rusya'da iktidara gelmesiyle birlikte Rusya-Suriye ilişkileri büyük bir gelişmeye sahne oldu. Bu çerçevede Rusya-Suriye arasında yeniden stratejik ittifak kuruldu.⁶⁰

2005 Yılında, Suriye'nin Rus şirketlerinin Suriye topraklarındaki gaz sahalarını keşfetmesine ve kullanmasına izin veren çeşitli anlaşmalar imzalandı. Ayrıca Rus donanması için büyük stratejik öneme sahip Tartus limanı başta olmak üzere Akdeniz'deki Rus donanma güçlerinin yeniden etkinleştirilmesi konusunda da mutabakata varıldı. Bununla birlikte, iki ülke arasında birkaç silah anlaşması da yapıldı. Rusya, Suriye topraklarında bulunan Tartus limanındaki Rus askeri üssünü geliştirmek için Suriye'nin onayını alması karşılığında Suriye'nin borcunu da tamamen sildi.⁶¹

Bu, Rus siyasi liderliğinin Suriye'nin Ortadoğu'daki stratejik ve coğrafi önemini kavramasının bir sonucuydu. Zira Rusya, Suriye aracılığıyla bölgedeki Rus etkisini yeniden inşa edip güçlendirebileceğini anlamıştı. Öte yandan Suriye, Rusya'yı, Batılı ülkelerin ve Amerika Birleşik Devletleri'nin etkisine karşı koymak için gerekli silah ve askeri desteği alabileceği önemli bir stratejik müttefik olarak görüyordu.⁶²

2011 yılı, Suriye'nin tanık olduğu ve daha sonra Suriye rejimi ile muhalefet arasında iç savaşa dönüşen protestoların başlamasıyla birlikte, Rusya-Suriye ilişkilerinde büyük bir sıçramaya sahne oldu. Bu savaşta Rusya, Beşar Esed rejiminin ilk destekçisi oldu. Esed rejimine çeşitli maddi ve manevi destek sağladı ve gelişmiş silah ve askeri teçhizat yardımı yaptı. Ayrıca Suriye rejiminin krizi kontrol altına almasına ve ülkeyi kontrol etmesine yardımcı olacak askeri planlar geliştirmek ve destek sağlamak üzere Suriye'ye birçok uzman ve danışman gönderdi. Rusya'nın Suriye rejimine verdiği destek yalnızca askeri destekle sınırlı değildi. Bilakis Rusya, Suriye rejimine siyasi olarak da koruma sağlamakta gecikmedi. Bu çerçevede Rusya; Suriye rejimini kınamak için Güvenlik Konseyi'ne sunulan tüm karar tasarılarını veto

⁶⁰ Mustafa Üren, "Orta Doğu'daki Yeni Jeopolitik Ortamda Rusya'nın Suriye Politikası", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, VIII/2, 2019, ss.250-251.

⁶¹ حسن، مرجع سبق ذكره، ص 564-565.

⁶² Üren, "Orta Doğu'daki Yeni Jeopolitik", ss.250-251.

etti. Ayrıca Konsey'de Suriye rejiminin protesto hareketlerini bastırmak üzere askeri güç kullanmasını kınayacak herhangi bir kararın çıkmasına da mani oldu.⁶³

Suriye krizi tırmanmaya başladığında, Rusya Suriye'deki durumun ne kadar zor olduğunu anlamaya başladı. Suriye rejiminin muhalifleri kontrol edememesi, özellikle rejime muhalif birçok direniş hareketi ve askeri örgütün ortaya çıkması ve bunların Suriye topraklarındaki birçok stratejik alanı kontrol etmesi ile durum daha da kötüleşti. O sırada Rusya, Suriye'deki durumun, Suriye rejiminin çöküşüne yol açabilecek derecede ciddi olduğunu anlamaya başladı. Eğer bu olursa Rusya, ilk stratejik müttefikinden ve bölgedeki çıkarlarından olacaktı. Sonuç olarak Rusya, hızlı bir şekilde güçlerini Suriye topraklarına yerleştirdi. O zamandan beri Suriye krizi daha karmaşık ve zor hale gelmeye başladı ve Suriye toprakları çeşitli uluslararası güçler arasında bir vekâlet savaşına dönüştü.⁶⁴

2. SURİYE KRİZİNİN BOYUTLARI VE GELİŞMELERİ

Suriye krizi, Ortadoğu'daki uluslararası ittifakların ve dengelerin yakın zamanda yeniden yapılandırılmasının başlangıcı niteliğinde idi. Bu bağlamda söz konusu kriz, Ortadoğu'daki bölgesel düzen için büyük bir meydan okuma olarak görülüyordu.

Suriye krizi, küresel jeostratejik dengeleri kontrol etmek konusunda büyük dünya güçleri arasındaki uluslararası rekabetin boyutunu da ortaya koydu. Şöyle ki Büyük güçler, Suriye krizinin bölgedeki yerel ve uluslararası dengelerin geleceğini belirleyecek bir meydan okuma olduğunu ve her bir büyük uluslararası gücün bölgedeki çıkarlarını ve etkisini korumada büyük öneme sahip bulunduğunu anladılar. Bu bağlamda her büyük güç, uluslararası ve bölgesel meseleleri tek taraflı olarak yönetmeye çalışıyordu. Suriye kriziyle ilgili bu uluslararası rekabet, krizi olumsuz etkiledi ve daha karmaşık hale getirdi. Kriz, iç taraflarca desteklenen bir iç savaştan, karmaşık bir uluslararası krize ve harici taraflar ve güçler arasında bir vekâlet savaşına dönüştü.

⁶³ Kübra Çağlar Hekimoğlu, “Suriye Krizi Bağlamında Rusya’nın Suriye Politikası”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, C.35, S.4, 2021, s.1411.

⁶⁴ Osman Ağır- Meram Takar, “Rusya-Suriye ilişkilerinin Tarihsel Arka Planı”, *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.13, S.2, 2016, ss.297-299.

2.1. Suriye Krizinin Tarihsel Gelişim Aşamaları

Suriye krizi, esasında Arap ülkelerinin tanık olduğu ve Arap Baharı olarak bilinen olaylarla sonuçlanan değişikliklerin sonucu değildi. Bilakis söz konusu krizin tarihi kökleri çok eskilere dayanıyordu. Bu çerçevede 1963'te Baas Partisi'ne bağlı bir grup subay, bir askeri darbe düzenledi ve ülkede iktidarı ele geçirdi. Bunu, parti üyeleri arasında bir iç anlaşmazlıklar ve mücadeleler dönemi izledi. Her bir partinin iktidara ulaşmak için devlet kurumlarını kontrol etme çabasında mezhep ve partizan fikirler önemli bir rol oynadı. Bu tartışmaların sonucunda 1970 yılında o dönemde Savunma Bakanı Hafız Esed liderliğinde bir askeri darbe daha yaşandı. Bu darbe "düzeltme" hareketi olarak biliniyordu. Böylece Hafız Esed, Suriye Cumhuriyeti'nin ilk Nusayri başkanı oldu.⁶⁵

O zamandan beri Suriye, mezhepçi bir devlete dönüşerek yeni bir aşamaya girdi. Bu aşama, Devlet Başkanı Hafız Esed'in iktidarı tekelleştirmeye ve bunu aile üyelerine ve mezhebine mensup kişilere miras bırakmaya dayalı bir sistem izlediği için ortaya çıktı.⁶⁶

Hafız Esed, iktidarını sağlamlaştırmak ve muhalifleri bastırmak için Baas Partisi'nin kurucu liderlerini tasfiye etmiş ve partiyi iktidardaki politikalarını desteklemek için bir araç olarak kullanmıştır.⁶⁷ Toplumdaki diğer mezheplerin sadakatini kazanmak için, başka mezheplerden bazı subayları göstermelik olarak bazı askeri görevlere getirmiştir. Ancak bu bir formaliteydi ve devlette gerçek yetkileri yoktu.⁶⁸

Hafız Esed, baskıya dayalı mezhepçi bir sistem kurdu. Devlet üzerinde sıkı bir denetim sağlamak için kendisine geniş yetkiler tanıyan bir anayasa hazırlandı. Öyle ki Anayasada Baas Partisi'nin iktidar partisi olduğu belirtiliyordu. Bu yetkiler,

⁶⁵ Çağatay Özdemir, "Suriye'de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi?", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.2, 2016, ss.85-86.

⁶⁶ Özdemir, A.g.e., s.86.

⁶⁷ Varol Kuzu, "Suriye İç Savaşında Etkisi Olan Faktörler ve İran'ın Suriye Politika'sının Etkisi", Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Ve Uluslar Arası İlişkiler Anabilim Dalı, *Yüksek Lisans Tezi*, Gaziantep, 2019, s.12.

⁶⁸ Özlem Toker Gökçe, "Arap Baharı Sürecinde Suriye İç Savaşı Ve Esad Rejiminin Ayakta Kalma Nedenleri 2011-2014", Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.8, S.2, 2021, s.33.

partinin fikir ve ilkelerini tüm devlet kurumlarında yayma fırsatı verdi. Ne var ki bu durum devlette temel özgürlüklerin kısıtlanmasına yol açtı. Bu bağlamda İslami veya liberal hareketler olup olmadıklarına bakılmaksızın tüm siyasi hareketler tasfiye edildi. İktidardaki rejime sadakatli yeni nesiller yetiştirmek için Nusayri fikirleri eğitim müfredatlarına dâhil edildi. Hafız Esed liderliğindeki rejiminin temel amacı, toplumun önemli bir parçası olan grupları ve azınlıkları topluma entegre olmalarına mani olmak, bölmek ve heterojen hale getirmektir. Bu çerçevede Hafız Esed, Aleviliği, iktidardaki rejimin amaçlarına hizmet etmek ve Sünni mezhebinin iktidarı ele geçirmesini yıldırmak için bir araç olarak kullandı. Zira bu tutum, Aleviliğin bekasını ve istikrarını tehdit eden etkiler doğurabilirdi.⁶⁹

2000 yılında, Hafız Esed'in ölümünden sonra oğlu Beşar Esed'in iktidara gelmesi için seçimler yapıldı. Beşar Esed ülkenin başına geçtiğinde "Şam Baharı" olarak adlandırılan yeni bir siyasi açıklık aşamasına geçildiğini duyuruldu. Ancak, bu uzun sürmedi. Zira bunun taraftarı olan liderlerin çoğu hızla tutuklandı. Bu, birçok protesto hareketinin ortaya çıkmasına neden oldu. Protestolar hızla bastırıldı ve ordu tarafından kontrol altına alındı.⁷⁰ İktidar rejiminin bu politikaları yıllar içinde birçok krize yol açmıştır. Devlet kurumları, halkın taleplerini karşılayamaz ve hak ve özgürlükleri güvence altına alamaz hale gelmiştir.⁷¹

2.2. Suriye Krizinin Nedenleri

Bu krizin çeşitli tarihsel aşamalarda biriken birçok sebebi vardı. İşte mevcut Suriye krizinin patlak vermesine neden olan kıvılcımlar bunlardı. Bu sebeplerden en önemlileri şunlardır:

⁶⁹ علي مراد كاظم – حيدر حمزة مهدي، " الفاعلون في الازمة الدولية المعاصرة: الازمة السورية انموذجا"، مجلة الكلية الإسلامية الجامعة، العدد 45، ص ص 568-569.

⁷⁰ Oğuzhan Aksoy, "Suriye İç Savaşı'nda Çatışma Yönetimi Perspektifinden Üçüncü Taraf Müdahaleleri", *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.5, S.2, 2021, ss.106-107.

⁷¹ Muhammad Nadeem Mirza- Hussain Abbas - Irfan Qaisrani , "A Natomising Syrian Crisis: Enumerating Actors, Motivations ,And Their Strategies 2011-2019", *Liberal A Rts And Social Sciences International Journal*,5(1), 2021, p.44.

2.2.1. İç Sebepler

- Suriye Krizinin temel iç nedenlerinden ilki, rejimin toplum inşasında izlediği mezhepsel fikirler olmuştur. Örneğin 22,5 milyonluk Suriye'nin nüfusunun %74'ü Sünni olmasına rağmen rejimin amacı, Nusayri mezhebi temelinde iktidarı pekiştirmek olmuştur. Bu bağlamda ülkede üst düzey görevlere ve önemli işlere sadece Nusayri mezhebine mensup kişiler atanmıştır. İktidar rejimi, bunu yaparak ülke üzerindeki kontrolünü ve hegemonyasını genişletebileceğine inanıyordu.⁷²
- Bu sebeplerden bir diğeri ise ülkede bağımsız kurumların bulunmayışı idi. Nitekim gerek yasama olsun gerekse de yargıda devletteki önemli pozisyonların çoğu üyeleri adil seçimlerle görev başına gelmiyordu. Aksine, bu atamalar rejimin kontrolünde sahte seçimler yaparak yapılıyordu. Bu görevlere getirilenlerin hemen hepsi, rejime ve Nusayri mezhebine bağlılık temelinde seçiliyordu. Yürütme organına ise diğer otoritelerin hükmediyordu.⁷³ Yürütme otoritesinin başkanı neredeyse mutlak yetkilere sahipti ve çeşitli kararları ve mevzuatı kontrol eden kişiydi. Bu durum devlet kurumlarını halkı temsil edemez ve onların taleplerine cevap veremez hale getirdi. Neticede devlet kurumları, devlet başkanının amaçlarına ulaşmak için kullanılan araçlara dönüştü.⁷⁴
- Hak ve özgürlüklerin kısıtlanması, olağanüstü hal uygulamasının devam etmesi, askeri yargılamalar ve siyasi tutuklamalar, her türlü muhalif hareketin bastırılması, sivil toplum kurumlarına yönelik kısıtlamalar ve politikacılara yönelik toplu infazlar, söz konusu krizi tetikleyen sebeplerden bazılarıdır. Örneğin 1980 yılında Palmyra Askeri Hapishanesi'nde meydana gelen ve

⁷² Sajid Karim, "Syrian Crisis: Geopolitics And Implications", *BISS Journal*, Vol.37, No.2, 2016, p.110.

⁷³ الواليد ابو حنيفه، "الازمة السورية: الجنور، الاسباب، الفواعل والادوار"، مركز الكتاب الأكاديمي، عمان، 2020، ص ص 13-12.

⁷⁴ Kuzu, "Suriye İç Savaşında", s.12.

bine yakın Suriyeli öğrenciden oluşan siyasi mahkûmların ortadan kaldırılması, bu toplu infazların başında gelmektedir.⁷⁵

- Yine devlet ve kurumlarındaki en önemli pozisyonların başkanlarının aile ve akrabaları tarafından kontrol edilmesi de krizin iç sebepleri arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda ülkede tek parti politikasından daha katı bir politika izlenmiştir ki anayasada, iktidar partisinin Baas Partisi olacağı yönündeki ön koşul bunun en açık ifadesi olarak görülmektedir.⁷⁶ Anayasanın bu maddesi gereği diğer siyasi partilerin kuruluş ve faaliyetlerine birçok kısıtlama getirilmiştir.⁷⁷
- Tüm devlet kurumlarında yaygın olan yolsuzluk da krizin başlıca sebepleri arasında yer almaktadır.⁷⁸ Nitekim ülkedeki tüm ekonomik kalkınma planlarına yansıyan bu durum, 2010 yılında Suriye devlet kurumlarının şeffaflık açısından dünyada 127. sırada yer almasına neden olmuştur.⁷⁹
- İşsizlik sebebiyle yaşam standartlarının ve alım gücünün düşmesi ve yoksulluğun artması, söz konusu krizin temellerinden bir olmuştur. Bu, Suriye ekonomisine yakın ve aynı koşullara sahip diğer gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırıldığında, ekonomik büyüme oranlarında ve kişi başına GSYH’de önemli bir düşüşe neden olmuştur.⁸⁰
- Diğer taraftan adaletsizliğin ve eşitsizliğin toplumun tüm sınıfları arasında yayılması da krizde büyük etken oldu. Nitekim toplum iki sınıfa ayrılmıştı. İlk sınıf, egemen rejim ve onu destekleyen iş adamları ve üst düzey yetkililerden oluşuyordu. Bunlar, Suriye’deki önemli pozisyonlara tek başlarına sahiplerdi ve tüm servete sahibi olup onu kontrol ediyorlardı. İkinci sınıf ise çoğu yoksulluk sınırının altında yaşayan, yiyecek ekmeği olmayan ve düşük yaşam standartlarına katlanan sıradan insanlardan oluşuyordu. Ayrıca

⁷⁵ خالد مفتاح اشتبوي الشبيلي، "مسار الازمة السورية ما بين التنظيم الدولي والتنظيم الإقليمي: الأمم المتحدة وجامعة الدول العربية دراسة مقارنة"، جامعة قناة السويس، كلية التجارة، رسالة ماجستير، 2017، ص 84-86.

⁷⁶ Gökçe, "Arap Baharı Sürecinde", s.26.

⁷⁷ الشبيلي، "مسار الازمة السورية"، ص 84.

⁷⁸ Aksoy, "Suriye İç Savaşı'nda", s. 107.

⁷⁹ الشبيلي، مرجع سبق ذكره، ص 86.

⁸⁰ Özdemir, "Suriye’de İç Savaşın Nedenleri", s.89.

devlet, halka karşı çifte standart uyguluyordu. Örneğin Nusayri olan vatandaşlar, diğer vatandaşların sahip olamadığı ayrıcalıklara sahipti. Bu, insanlarda darlık ve zulüm duygusu yarattı ve 2011 yılında halkı patlamaya ve iktidara isyan etmeye itti.⁸¹

Krizin tüm bunlara ek olarak, Suriye devriminin başlamasına zemin hazırlayan başka iç nedenleri de vardı. Bunların başında; vatandaşların siyasi yolsuzluğun tüm devlet kurumları arasında yayılması konusundaki farkındalığını artırmak ve iktidardaki rejimin yalanlarını ortaya çıkarmak gelmektedir. Sosyal medya bu konuda çok büyük etken olmuş, vatandaşlar arasında iletişim, bilginin yayılması ve koordinasyonunda büyük rol oynamıştır. Mısır, Tunus, Yemen ve Libya gibi bir dizi Arap ülkesinde devrimlerin patlak vermesi, vatandaşları iktidardaki rejime karşı ayaklanmaya teşvik etmede en önemli faktörler arasında yer almıştır.⁸²

2.2.2. Dış Sebepler

- Suriye, Rusya'ya bağlı rejiminin uyguladığı politikaları reddeden Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere uluslararası güçler tarafından pek çok baskıya maruz kaldı. Nitekim rejim, Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgedeki Amerikan hedeflerine hizmet ettirmek üzere kendisine boyun eğdirmek için bir plan hazırladığının farkındaydı. Suriye'yi otuz yıl aradan sonra Lübnan'dan çekilmeye zorlamak için 2005'te bir Güvenlik Konseyi kararı çıkarmaya yönelik uluslararası baskı, bunun açık göstergesiydi. Bu kararlar Batı, Suriye rejimini kontrol altına almak ve destek aldığı uluslararası güçlerden onu uzaklaştırmayı amaçlıyordu. Böylelikle Rusya'ya bağlı rejimin devrilmesinin ve ABD'ye bağlı olan ve planlarını bölgede uygulayan yeni bir rejimin kurulmasının önü açılacak ya da Amerikan hedeflerine cevap vermek için köklü değişiklikler meydana gelecekti.⁸³

⁸¹ معتز عبد القادر محمد الجبوري، "الأدوار الدولية للقوى الكبرى تجاه الأزمة السورية"، مجلة الأنبار للعلوم القانونية والسياسية، العدد 10، ص 333-334.

⁸² Özdemir, "Suriye'de İç Savaşın Nedenleri". s.93.

⁸³ أبو حنيفة، "الازمة السورية: الجذور، الاسباب، الفواعل والادوار"، ص 17.

- Tunus ve Mısır'da başlayan Arap Baharı'nın ortaya çıkardığı olaylar Suriye'nin iç işlerine de yansdı. Halk, bu olaylar sayesinde yaşam koşullarının düzeltilmesi, adaletsizlik ve yolsuzluktan ve egemen rejimin üzerlerinde uyguladığı baskılardan kurtulmak için bir umut gördü. Rejim, bölgedeki devrimci fikirlerin Suriye'ye geçmesini engellemek için çok çabalasa da Suriye'yi bölgesel ortamında meydana gelen değişimlerden uzak tutamadı ve devrimci fikirler Suriye'de hızla yayıldı.⁸⁴
- Suriye'nin coğrafi konumu; stratejik öneminin artmasında büyük rol oynamış, bu da Suriye krizini olumsuz etkilemiştir. Dünyanın bazı enerji zengini ülkelere yakın olan Suriye'nin coğrafi konumu, Suriye'yi birçok bölgesel ve küresel güç için hedef haline getirdi. Bu bağlamda hem Rusya hem de İran, Suriye rejiminin bölgedeki çıkarlarını güvence altına alacak bir araç olarak gördü. Çünkü Rusya, Suriye topraklarında bulunan Tartus limanını kontrol altına almaya çalışıyordu. Bu sayede Akdeniz üzerindeki kontrolünü sıkılaştırmış olacaktı. İran ise, Suriye üzerindeki kontrolünü sıkılaştırarak Şii azınlıklarının bulunduğu bölgede nüfuzunu genişletmeyi planlıyordu. Bu sayede İran, Lübnan Hizbullah'ına yardım ve destek ulaştırmak için güvenli bir rotaya sahip olacaktı.⁸⁵

2.3. Suriye Krizinin Aşamaları

Takvimler 15 Mart 2011'i gösterirken bölgedeki komşu Arap ülkelerinde (Tunus, Mısır) meydana gelen devrimlerin doğal bir uzantısı olarak Suriye devrimi başladı. Suriye halkı, söz konusu ülkelerin içinde bulundukları talep ve koşulların kendi çektiği acılara çok yakın olduğunu gördü. Bu bağlamda özgürlük, sosyal adalet ve demokratik dönüşüm çağrısıyla baskı ve yolsuzluğa karşı kitlesel gösteriler düzenlendi. Suriye'nin güneyinde yer alan Dera şehri, Suriye devriminin başlangıç noktasını oluşturdu ve protestolar buradan hızla diğer komşu şehirlere yayıldı. Tüm bu şehirlerdeki protestolar başlangıçta barışçıl olmasına rağmen Suriye rejimi tarafından dikkate alınmadı. Rejim, komşu ülkelerdeki Arap devrimlerinin Suriye'de

⁸⁴ ابو حنیفة، مرجع سبق ذكره، ص18.

⁸⁵ Karim, "Syrian Crisis", pp. 115-116.

tekrarlanmayacağına inanıyordu. Diğer taraftan muhaliflere baskı uygulayarak bu protestolarla başa çıkabileceğini düşünüyordu.⁸⁶

Ancak güvenlik güçlerinin göstericilere karşı güç kullanımı işleri çığırından çıkardı ve kriz tırmandı. Suriye güvenlik güçleri, rejimi yıkmak ve duvarlara rejim karşıtı sloganlar yazmak suçundan 15 çocuğu tutukladı. Bu durum halkı tahrik etti ve bu çocukların serbest bırakılmasını talep eden protestoları yoğunlaştırdı. Güvenlik güçleri göstericileri dağıtmak için göstericilere ateş açtı. Buna yanıt olarak genç protesto grupları, barışçıl göstericilere savaş ilan eden rejimle eşitsiz bir savaş yürüterek kendilerini savunma amacıyla yavaş yavaş silahlanmaya başladı.⁸⁷

Bu gelişmeler neticesinde güvenlik güçleri ile göstericiler arasındaki olaylar ve çatışmalar tırmanmaya başladı. Rejim, durumun ciddiyetini anlamaya başladı ve halk yatıştırmaya çalıştı. Bu doğrultuda Suriye Devlet Başkanı Beşar Esed bir açıklama yaptı ve bu açıklama, olayların başlangıcından bu yana rejimin olaylara yönelik ilk tepkisi oldu. Esed açıklamasında, Suriye'nin büyük bir dış komploya maruz kaldığını ve halkın bu komploya karşı çıkmak için rejimle işbirliği yapması gerektiğini vurguladı. Yeni bir hükümet kurmak, 1963'ten beri yürürlükte olan olağanüstü hali sona erdirmek ve bir dizi siyasi tutukluyu serbest bırakmak da dâhil olmak üzere bazı reform önlemleri alma niyetini açıkladı. Açıklanan bu tedbirler halkın taleplerini karşılamaya yetmese de rejim, açıkladığı vaatleri yerine getirmek için sahada fiili bir adım atmadı.⁸⁸ Bu, Suriye'nin pek çok şehrinde protestoların yayılmasına yol açtı. Rejim, bu protestoları bastırmak için aşırı güç kullandı ve göstericilere karşı koymak ve bastırmak için ordu şehre indi. Bunun üzerine iki taraf arasında arabuluculuk yapmak ve krizi daha büyümeden çözmek için başta Suudi Arabistan ve Türkiye olmak üzere bazı ülkeler müdahale etmeye başladı. Ancak tüm bu girişimler başarısız kaldı.⁸⁹

⁸⁶ Coşkun Topal, “Suriye İç Savaşı ve Uluslararası Düzen”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, C.2, S.9, 2015, s.118.

⁸⁷ VP Haran, “Roots of The Syrian Crisis:Internal Situation, External Environment , Roles Of Different Actors And Crisis Trajectory”, *IPCS Special Report*, March 2016, p.11.

⁸⁸ Özdemir, “Suriye’de İç Savaşın Nedenleri”, s.90.

⁸⁹ Gökçe, “Arap Baharı Sürecinde Suriye İç Savaşı”, s.38.

Böylece olaylar farklı bir şekil almaya başladı. Diğer taraftan rejimin göstericileri bastırmak için aşırı güç kullanması, Suriye ordusuna mensup bazı subayların ordudan ayrılarak halka katılmasına neden oldu. Ordudan ayrılanlar, “Özgür Suriye Ordusu” olarak bilinen cepheyi oluşturmaya başladılar ve böylece Suriye krizi, rejime karşı salt protestolardan bir iç savaşa dönüştü.⁹⁰

Bu sırada, krizi kontrol altına alacak bir çözüme ulaşmak için Arap Birliği çerçevesinde birçok bölgesel girişim ortaya çıkmaya başladı. Bu doğrultuda Arap Birliği, Suriye rejimini protestoculara yönelik şiddeti ve cinayetleri durdurmaya, tutukluları serbest bırakmaya ve barışçıl gösterilere izin vermeye çağıran bir karar taslağı yayınladı. Suriye rejimi, her ne kadar başlangıçta bu talepleri reddetse ve değişiklik talep etse de büyük bölgesel baskı sonucunda Arap Devletleri Ligi’nin taleplerini onayladığını duyurmaktan başka çaresi kalmadı. Rejimin bu kararı onaylamadaki amacı, krizi kontrol altına almak için zaman kazanmak ve böylece Arap Birliği’nin kendisine uyguladığı baskılardan kurtulmaktı. Arap Birliği’nin aldığı kararın uygulanışını Suriye topraklarında izlemek üzere Arap Ligi’nden bir heyet gönderildi. Ne var ki rejim, göstericilere karşı şiddet, öldürme ve baskı uygulamaya devam etti. Bu, Arap Birliği delegasyonunun geri çekilmesine ve Birliğin krizi kontrol altına alma girişimlerinin başarısız olmasına yol açtı.⁹¹

Ardından Suriye krizi, Birleşmiş Milletlere havale edildi. Bu krize çözüm bulmak amacıyla 23 Şubat 2012 tarihinde Birleşmiş Milletler’in Suriye temsilcisi olarak Kofi Annan atandı. Kofi Annan, durumun iyice karışması ve ağırlaşması nedeniyle Suriye’de herhangi bir barış anlaşması sağlayamadı. Bu nedenle 2 Ağustos 2012’de istifasını sundu ve bunun sonucunda Birleşmiş Milletler, Suriye’nin iç savaşa girdiğini ilan etti.⁹²

Suriye krizinin tırmanmasıyla birlikte askeri oluşumlar, rejimle karşı karşıya gelmeye başladı. Bu oluşumlar başlıca şunlardan oluşuyordu:

- Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) : Bazı komutanların ordudan ayrılması sonucu 29 Temmuz 2011 tarihinde Riyad Esaad önderliğinde

⁹⁰ Karim, “Syrian Crisis”, p.113.

⁹¹ الجبوري، " الأدوار الدولية للقوى الكبرى"، ص ص 335-336.

⁹² Karim, A.g.e., p. 113.

kurulmuştur. Güçlü bir yapı olmamasına rağmen Suriye krizinde sahada önemli bir rol oynamıştır.⁹³

- Suriye Ulusal Konseyi: Bu konsey 2 Ekim 2011 tarihinde kurulmuştur. Türkiye'de, Suriye sınırları dışında kurulmuş olmasına rağmen, büyük bir popülerlik kazandı; uluslararası ve Araplar arasında ün saldı.⁹⁴
- Suriye Devrimci ve Muhalif Güçler Ulusal Koalisyonu: 11 Kasım 2012'de kurulmuş olup merkezi Katar'dadır. Kuruluşunun amacı, rejimi devirmek için planlar yapmak ve muhalif safları ve Suriye devriminin güçlerini birleştirmektir.⁹⁵

Diğer taraftan gerginliğin devam etmesi, krizin tırmanması ve çözüme ulaşılamaması, İslam'ı amaçlarına alet eden cihatçı örgütlerin ortaya çıkmasına fırsat verdi. Bu örgütlerin başında kendisini Irak ve Biladüşşam'da İslam Devleti olarak adlandıran IŞİD yer alıyordu. Bu örgüt, kurtarılan çok sayıda şehirde hızla yayılmayı başardı ve Özgür Suriye Ordusu'nu Rakka kentinden çıkardı ve burayı İslam Hilafetinin başkenti ilan etti.⁹⁶ Örgüt, öyle genişledi ki 2014 yılının ortalarında Suriye topraklarının %35'ini kontrol etmeyi başardı.

Bu tarihten itibaren Suriye savaşı iki taraf arasında devam etmiştir. İlk tarafı, rejim temsil etmiştir. Suriye ordusu güçleri ve milisleri,⁹⁷ İran istihbaratı tarafından desteklenen Kudüs Gücü ve Lübnan Hizbullahı'na bağlı savaşçılar rejime bağlıydı. Muhalif kanadı ise Özgür Suriye Ordusu, Doğruluk ve Kalkınma Cephesi, Ulusal

⁹³ Bölge Gündem, "Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) Nedir ve Kimlerden Oluşur" <https://www.bolgegundem.com/ozgur-suriye-ordusu-oso-nedir-kimlerden-olusur-337639h.htm>, (01-04-2022).

⁹⁴ Karim, A.g.e., p.113.

⁹⁵ Karim, A.g.e., p.113.

⁹⁶ Jusoor Araştırma Merkezi, "Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu Beş Yılın Hasadı", <https://jusoor.co/details/--Suriye-Muhalif-ve-Devrimci-7ler-Ulusal-Koalisyonu-Be>, (01-04-2022).

⁹⁷ Karim, A.g.e., p.113.

⁹⁷ Karim, A.g.e., p.110.

Birlik Tugayları ve başta Nusra Cephesi, IŞİD, Ceyşülislam ve Suriye İslami Cephesi olmak üzere bazı İslami oluştuyordu.⁹⁸

Bu bölünmüşlük, Suriye krizine birçok dış tarafın müdahalesine fırsat verdi. Bazı bölgesel ve uluslararası güçler, rejime askeri destek ve yardım sağlamaya başladı. Bunların başında rejimi korumayı ve bekasını amaçlayan İran, Çin ve Rusya geliyordu. Çünkü rejimin ayakta kalması, bu ülkelerin bölgedeki hedeflerine ulaşmasını sağlayacaktı. Diğer bazı bölgesel ve uluslararası güçler ise, bölgedeki çıkarlarına hizmet edeceğini düşünerek Suriye muhalefetinin yanında yer aldı. Söz konusu güçler, muhaliflere askeri yardım, maddi ve manevi destek sağladı. Bu güçlerden bazıları ise silahlı İslamcı gruplara askeri destek gönderiyordu. Bu durum, Suriye devrimini bir iç savaşa dönüştürdü. Zira çatışmanın iki tarafı da artık silahlandı ve hiçbiri çatışmayı kendi lehlerine çözemedi. Özellikle dış mihrakların çatışmaya müdahale etmesi ve taraflarından birine destek sağlaması, işi içinden çıkılmaz bir hale soktu.⁹⁹ Böylece çatışma, Suriye topraklarındaki dış mihraklar arasında bir vekâlet savaşına dönüştü. Bu doğrultuda her bir taraf, kendi siyasi amaçlarını ve çıkarlarını gerçekleştirmeye çalıştı.¹⁰⁰

3. RUSYA’NIN SURİYE KRİZİNDEKİ TUTUMU

Rusya'nın Suriye krizi karşısında aldığı pozisyon, onun diğer Arap bölgesinde meydana gelen Arap Baharı devrimleri karşısında aldığı pozisyonlardan farklıydı. Nitekim Rusya'nın Suriye'deki çıkarları, söz konusu krizindeki konumunu etkilemiştir. Bu etki Rusya'yı öyle bir noktaya getirmiştir ki artık bölgedeki çıkarları için Suriye krizine askeri müdahale yapmasına sebep olmuştur. Bu, Suriye krizini daha karmaşık hale getirdi ve birçok harici tarafın krize müdahale etmesinin önünü açtı. Krizin uzun sürmesi ve yıllarca uzaması sonucunda birçok değişiklik meydana geldi, yeni taraflar oluştu ve bunlar krize dâhil oldu.

⁹⁸ مجاهد جبر محمد الحاج "التدخل الدولي الانساني وتأثيره على سيادة الدول في ظل نظام دولي متغير: دراسة تطبيقية على الثورتين الليبية والسورية"، رسالة دكتوراه، جامعة قناة السويس، كلية التجارة بالاسماعيلية، 2017م، ص208.

⁹⁹ Sertif Demir- Carmen Rijnoveanu, "The Impact Of The Syria Crisis On The Global And Regional Political Dynamics", *Journal Of Turkish World Studies*, Vol.13, No.1, 2013, pp.59-60.

¹⁰⁰ Mirza- Abbas - Qaisrani, "A Natomising Syrian Crisis", p.51.

3.1. Rusya'nın Suriye Krizine Müdahalesinin Nedenleri

Rusya'yı Suriye'deki duruma müdahale etmesinin ve Suriye'de bekasını sağlamak ve korumak amacıyla Beşar Esed rejimine her türlü maddi ve manevi desteği sağlamaya çalışmasının pek çok sebebi vardır. Bu sebeplerin başlıcaları şunlardır:

3.1.1. Siyasi Sebepler

Sovyetler Birliği dağıldıktan bu yana Rusya, dünya sisteminde büyük bir güç olarak konumunu yeniden kurmaya çalıştı ve Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası toplum üzerindeki hegemonyasını reddetti. Suriye krizi, Rusya'ya, söz konusu bölgeye müdahale etme, bölge meselelerine çıkarlarına uygun şekilde yön verme ve bu meselelerde etkili bir rol oynama fırsatı sağladı. Böylelikle Rusya, müttefiklerini savunabilecek ve bölgedeki olayları etkileyebileceğini ortaya koyacaktı. Rusya, Suriye'ye müdahale ederek Rusya'nın ulusal güvenliğine yönelik artan uluslararası tehditleri bertaraf etmeyi, özellikle füze kalkanı projesi ve NATO'nun kendisine ait etki alanlarına yayılmasını engellemeyi ve Ortadoğu'daki çıkarlarını artırmayı amaçladı.¹⁰¹

Rusya ayrıca, ABD'nin etkisi altından bulunan alanlar üzerinde onunla rekabet ederek stratejik ve askeri olarak onu tüketmek istemiştir. Bu suretle Amerika Birleşik Devletleri'nin enerjisini boşaltacak, onu zayıflatacak ve onu Ortadoğu'daki birden fazla çatışmaya ve gerilim alanlarına sürükleyebilecekti. Bütün bunlar; Suriye'nin bir yanda ABD, Türkiye ve Avrupa ülkeleri, diğer yanda Rusya ve müttefikleri Çin ve İran arasında bir çatışma ve dolaylı rekabet alanı haline geldiği Suriye'de açıkça görülmüyordu.¹⁰² Diğer taraftan Rusya ve Çin Suriye'ye müdahaleye yönelik herhangi uluslararası kararın önünde bir engel haline geldiler. Bu şekilde

¹⁰¹ Abzal Dosbolov, "Rusya Federasyonu'nun Orta Doğu Politikası: İran ve Suriye Örneği", Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, 2014, ss.58-59.

¹⁰² ريبوار عبد الرحيم عبد الله، "التدخل الروسي في الوضع السوري الراهن: العوامل والنتائج"، مجلة القانون والسياسة، جامعة صلاح الدين، العدد 20، 2016، ص ص 21-22.

Suriye'deki iktidar rejimini mahkûm edecek veya çıkarlarına zarar verecek herhangi bir kararın BM'den çıkmasına mani oldular.¹⁰³

Rusya, Suriye rejiminin Arap bölgesindeki son müttefiki olduğunu düşündüğünden rejimin bekası için her türlü yardım ve desteği sağlamaktadır. Çünkü rejimin düşüşü, Rusya'nın Ortadoğu ve Akdeniz'i kontrol etme umudunu yitirmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca bu, ABD'ye, Suriye'de kendisine sadık ve Rusya'nın hiçbir şekilde olmasını istemediği Amerikan çıkarlarına hizmet edecek yeni bir rejimin kurulması demektir.¹⁰⁴

Bu nedenle Rusya, Beşar Esed rejiminin zayıfladığını ve çöküşün eşiğine geldiğini hissederek Suriye'ye doğrudan askeri müdahale gerçekleştirdi ve ona her türlü ekonomik, askeri, siyasi ve diplomatik desteği sağladı. Nitekim krizin başından beri Suriye rejimini kınayan tüm uluslararası kararlara karşı duruşu ve Beşar Esed rejiminin hiçbir şekilde devrilemeyeceği veya terk edilemeyeceği konusundaki ısrarı bunu açıkça göstermiştir. Böylece Rusya'nın Suriye'ye müdahalesinin Beşar Esed rejimini korumak için değil, Rusya'nın Ortadoğu'daki çıkarlarını korumak için olduğu anlaşılmış olmaktadır.¹⁰⁵

Rusya'yı Beşar Esed rejimini desteklemeye sevk eden en önemli sebeplerden biri de siyasal İslamcı grupların artmasından ve fikirlerinin Rusya'daki veya Rus ulusal güvenliğinin bir uzantısını temsil eden Orta Asya cumhuriyetlerinden birinde Müslüman azınlıklara ulaşmasından duyulan endişedir. Zira Arap devrimlerinden sonra birçok siyasal İslamcı grup iktidara geldi. Bunun yanı sıra rejim tarafından Suriye krizinin Şii rejimini devirmek ve Sünni İslami bir rejim kurmak için küçük bir Sünni İslami grubun isyanı sonucu meydana geldiği iddiası, Rusya'nın korkularını artırmıştır.¹⁰⁶

Bu noktada Rusya'nın, Türkiye sınırlarına yakın Sünni bir rejim kurulmasına ilişkin korkuları artmaya başladı. Çünkü Rusya, Türkiye'yi Osmanlı

¹⁰³ Kübra Çağlar Hekimoğlu, "Suriye Krizi Bağlamında Rusya'nın Suriye Politikası", *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, C.35, S.4, 2021, s.1418.

¹⁰⁴ Dosbolov, "Rusya Federasyonu'nun Orta Doğu Politikası", ss.58-59.

¹⁰⁵ Hekimoğlu, "Suriye Krizi Bağlamında", s.1418.

¹⁰⁶ Hekimoğlu, A.g.e., s.1414.

İmparatorluğu'nun bir uzantısı olarak görüyor ve bu nedenle onu bölgedeki en önemli rakiplerinden biri kabul ediyordu. Bu nedenle Rusya, Sünni kimliğe sahip Adalet ve Kalkınma Partisi'nin yönettiği Türkiye'nin artan etkisinden çekinerek Türkiye'nin temsil ettiği Sünni İslam karşısında müttefikleri Suriye ve İran'ın da mensubu olduğu Şiileri destekleme kararı aldı. Çünkü Şiileri temsil eden Suriye'nin düşmesinin Türkiye'nin çıkarına olacağına inanılıyordu.¹⁰⁷

Diğer taraftan Rusya, diğer uluslararası meselelerde kazanımlar elde etmek amacıyla Suriye krizini, muhaliflerine baskı kartı olarak da kullanmaktadır. Rusya'nın Suriye krizindeki etkisini Batılı ülkelerle Ukrayna meselesini müzakere etmek için kullanması bunu kanıtıyor.¹⁰⁸

3.1.2. Jeostratejik Sebepler

Suriye'nin coğrafi konumu, Akdeniz'de yer alması nedeniyle Rusya için jeostratejik açıdan önemini artırmaktadır. Nitekim Akdeniz, Avrupa ve Karadeniz'e, oradan da tüm dünyaya açılan bir kapı niteliği taşımaktadır. Uluslararası güçlerin Akdeniz'in kontrolü için gerçekleştirdikleri rekabet, Suriye'nin Rusya için önemini artıran en önemli faktörlerden biri olmuştur. Çünkü Karadeniz'in güvenliği, Akdeniz'in güvenliği ile yakından alakalıdır. Şöyle ki büyük güçler; Akdeniz ve Karadeniz'den herhangi biri üzerinde kontrolü kaybetmenin, diğer denizdeki çıkarları da kaybetmek olarak kabul etmektedir. Buradan hareketle iki denizden birinde kazanım elde edebilmek, diğer denizdeki çıkarların istikrarı olarak değerlendirilmektedir.¹⁰⁹

Sonuç olarak Rusya, Karadeniz bölgesindeki çıkarlarını güvence altına almak ve filosunun Akdeniz'e geçmesi için güvenli bir rota açılmasını sağlamak için Kırım'ı ilhak etti.¹¹⁰ Arap Baharı devrimleri sonrasında Arap ülkelerinin yaşadığı krizlerin ardından Rusya bundan faydalanarak bölgedeki askeri varlığını güçlendirdi. Bu,

¹⁰⁷ Alaa Taleb Khalaf, "The future of the Russian intervention in the Syrian crisis", *Tikrit Journal For Political Science*, Vol.21, 2020, pp.62-63

¹⁰⁸ إلياس الخوري، " الأسباب والدوافع: لماذا تدخلت روسيا عسكرياً في سوريا؟"، <https://baladi-news.com/ar/articles/2022-04-12>

¹⁰⁹ Ercan - Tezcan, "Rusya'nın Suriye Politikasının" ss.79-81.

¹¹⁰ عبد الله، " التدخل الروسي في الوضع السوري"، ص 20.

Akdeniz'e bakan Suriye limanı Tarsus'taki deniz üssü aracılığıyla gerçekleştirildi. Rusya, bu deniz üssünün, özellikle Irak ve Libya'daki limanlarını kaybettikten sonra, Akdeniz'deki deniz konumunu yeniden kurmasını sağlayacağını düşündü. Bu, Suriye'nin Rusya'nın çıkarları için ne kadar önemli olduğunu gösteriyor. Çünkü Suriye, Rusya'nın Akdeniz'deki varlığının tek şansısıdır.¹¹¹

3.1.3. Ekonomik Sebepler

Rusya'nın Suriye'deki ekonomik çıkarları, Rusya'yı Suriye krizine müdahale etmeye sevk eden en önemli sebepler arasında yer almaktadır. Bu çıkarlar, Rus ticaret borsalarında ve Suriye'deki yatırımlarda temsil edilmektedir. Suriye, özellikle yatırım, ticaret, enerji ve silah alanında Rusya'nın Ortadoğu'daki en önemli ticaret ortaklarından birini temsil etmekte ve Rus silahlarını ithal eden ülkeler arasında dördüncü sırada yer almaktadır. Suriye aynı zamanda Akdeniz kıyılarına yakın zamanda yapılan son keşiflerin ardından dünyanın doğal gaz ihracatçılarından biri olmaya aday konumdadır. Bunlardan hareketle Rusya, dünyadaki enerji piyasasını kontrol altına almak, Suriye'de elde ettiği petrol arama, gaz ve petrol yatırım sözleşmeleri gibi imtiyazları koruma arzusunu da sürdürmektedir. Dolayısıyla Rusya'nın Suriye'ye müdahaledeki amacının ekonomik çıkarlarını korumak olduğunu görüyoruz. Bu çıkarların başında küresel gaz piyasası üzerindeki kontrolünü sürdürmek ve Avrupa pazarındaki en büyük paya sahip olmaktır.¹¹²

Suriye'nin Rusya dış politikası için taşıdığı önemi, uluslararası ve bölgesel rekabetin bir sonucu olarak artmıştır. Gerek Hazar Denizi'nden gerekse de Arap Körfezi ülkelerinden geçirilen gaz ve petrol nakil hatları, Rusya'nın Beşar Esed rejiminin düşmesinden endişelenmesine neden olmuştur. Zira daha evvel de ifade edildiği gibi Suriye rejiminin düşüşü, Rusya'nın Avrupa gaz piyasası üzerindeki kontrolünü zayıflatabilirdi.¹¹³ Çünkü Suriye rejiminin düşmesi, Katar'dan Avrupa'ya Suriye toprakları üzerinden bir doğal gaz boru hattı projesinin uygulanmasına fırsat verebilirdi. Dolayısıyla bu, Rusya'nın Avrupa gaz piyasalarının kontrolünü

¹¹¹ Hekimoğlu, "Suriye Krizi Bağlamında", ss.1411-1414.

¹¹² الحاج "التدخل الدولي الانساني"، ص233.

¹¹³ الحاج، مرجع سبق ذكره، ص233.

kaybetmesine neden olacaktı. Bu ise Rusya'nın Batılı ülkeleri ve NATO üzerindeki en önemli siyasi ve ekonomik baskı kartını kaybetmesine neden olacaktı.¹¹⁴

Rusya, dünyanın en büyük silah ihracatçısı olarak ikinci sırada yer alıyor. Suriye krizi, Suriye'yi Rus silah satışları için en önemli pazarlardan biri haline getirdi. Rusya, Rus silahlarını satmak için Suriye krizini kullandı. Şöyle ki Rusya'nın Suriye'deki askeri operasyonları ve uçak, füze ve askeri sistemleri sergilenmesi, Rus askeri sanayileşmesinin propagandası olarak kabul edilmektedir. Bu, son dönemde Rusya'nın Ortadoğu'daki silah alım anlaşmalarındaki artışın ardından netlik kazanmıştır.¹¹⁵

Diğer taraftan Suriye savaşı, Rusya'nın yeni silahları farklı bir ortamda denemesine ve test etmesine izin vermiş; Suriye topraklarındaki çöl ortamının Rus topraklarından büyük ölçüde farklılık gösteren doğası, Rus savaşçılarına alışık oldukları ortama pek de benzemeyen yeni bir ortamda yeterliliklerini test etme fırsatı sunmuştur.¹¹⁶

3.2. Rusya'nın Suriye Krizindeki Rolü

Suriye krizi, Rusya'nın dış politikasında önemli bir yer tutmuştur. Rusya, kendisini Suriye rejimini desteklemek ve korumak ve onun düşüşünü engellemek zorunda hissetmiştir. Zira Suriye rejiminin düşmesi, Rusya'nın Ortadoğu'da önemli bir stratejik müttefiki kaybetmesi anlamına gelecektir. Nitekim Rusya, Suriye krizini, en önemli uluslararası kutuplardan biri olarak, etkisini güçlendirmek ve uluslararası toplumdaki konumunu geri kazanmak için önemli bir fırsat olarak görmüştür. Ayrıca Rusya Suriye krizi üzerinden Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya düzeni üzerindeki tahakkümünü kırmak için bir fırsat sağladığını görmüş ve bu doğrultuda da kullanmıştır. Diğer taraftan Rusya, Libya tecrübesini Suriye'de tekrar yaşamak istememiştir. Nitekim Rusya, Libya'ya Batı ve NATO müdahalesine izin vermesini

¹¹⁴ عربيد فاروق، "التدخل الروسي في الحرب الأهلية السورية"، رسالة ماجستير، جامعة محمد الصديق بن يحيى جيجل، كلية الحقوق والعلوم السياسية، 2016، ص58.

¹¹⁵ Hekimoğlu, "Suriye Krizi Bağlamında", s.1415.

¹¹⁶ محمد موفق أبو شومر، "الموقفين الروسي والتركي من الحرب على سورية: دراسة مقارنة بين الدوافع والأهداف"، مجلة جامعة تشرين للعلوم الاقتصادية والقانونية، المجلد 43، العدد 5، ص 107.

Kaddafi rejiminin düşmesine yol açtığı ve bu sebeple Libya'daki rolünü kaybettiği şeklinde değerlendirmiştir.¹¹⁷

Bu nedenle Rusya, tüm bölgesel ve uluslararası aktörlerin Suriye'ye müdahale etmesini engellemeye çalışmıştır. Bu bağlamda Suriye rejimini kınayacak veya Suriye'ye bir askeri müdahaleye izin verecek bütün Güvenlik Konseyi kararlarını veto etmiştir. Rusya, uluslararası sistemi savunduğunu, uluslararası barışı ve güvenliği tehdit edecek güç kullanımına karşı olduğunu söyleyerek bu duruşunu haklı çıkarmaya çalışmıştır.¹¹⁸ Diğer taraftan Rusya, kendisi ile Suriye Devlet Başkanı Beşar Esed arasında özel bir çıkar ilişkisi olmadığını ve bunu, rejim değişikliğinin Suriye vatandaşlarına bağlı bir iç mesele olduğuna inandığı için yaptığını vurgulamıştır.¹¹⁹

Rusya, krizin başından beri Suriye rejimine açıktan destek vermiş ve ona her türlü yardımı sağlamıştır. Bu bağlamda Rusya, krizin alevlenmesinin ana nedeninin muhalifler olduğu fikrini yaymaya başlamış, bunu yaparken Batı toplumunun sempatisini kazanmaya ve İslami hükümetlerden duyduğu korkuyu istismar etmeye çalışmıştır. Diğer taraftan Suriye rejimi, Suriye'deki muhalefetin aşırı İslamcı fikirlere sahip silahlı terörist gruplardan oluştuğu ve Suriye rejimi düşerse bu grupların Suriye'de iktidara gelmesine yol açacağı yönündeki iddiaları terviç etmiştir.¹²⁰

Rusya'nın Suriye rejimine desteği, Amerika Birleşik Devletleri tarafından rejimin Şam'da muhaliflere karşı kimyasal silah kullandığı ve bunun sonucunda yüzlerce sivilin ve çocuğun ölümüne yol açtığı yönündeki suçlamalara rağmen devam etti. Rusya, bu suçlamalara rağmen Suriye'ye yönelik herhangi bir askeri müdahaleye şiddetle karşı çıktı ve Suriye rejimine büyük miktarlarda silah ve askeri teçhizat sağladı, deniz donanmasını Suriye'deki Tartus limanına taşıdı. Bu Batılı ülkeleri ve NATO'yu caydırmak ve Suriye'ye askeri müdahale kararı almalarını engellemek için onlardan açık bir tehditti. Rusya, askeri müdahale tehdidinin arttığını

¹¹⁷ Dosbolov, "Rusya Federasyonu'nun Orta Doğu Politikası", ss.58-59.

¹¹⁸ Hekimoğlu, "Suriye Krizi Bağlamında", s.1418.

¹¹⁹ الحاج "التدخل الدولي الانساني"، ص ص 229-230.

¹²⁰ فاروق، " التدخل الروسي في الحرب"، ص ص 40-41.

hissettiğinde, hızla kimyasal silahların Suriye'den çıkarılması için bir teklif sundu. Bu bağlamda Suriye rejimine baskı yaptı ve onu Amerika Birleşik Devletleri'nin askeri saldırılarından korumak karşılığında kimyasal silahları teslim etmeye ikna etti. Sonuç olarak, 2013 yılında bir Rus-Amerikan anlaşmasına ile kimyasal silahlar, Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü'ne devredildi.¹²¹

Rusya, 2015 yılında Suriye'ye doğrudan askeri müdahalede bulunduğunda bu, Rusya'nın Suriye krizindeki pozisyonunda bir dönüm noktasını oluşturdu. Bu çerçevede Rus güçleri Suriye muhalifleri ve IŞİD'e ait bir dizi bölgeye hava saldırısı düzenledi. Rusya, bunun Suriye rejiminin Suriye içindeki "silahlı terörist gruplar" olarak adlandırdıkları şeylere karşı koymak için resmi bir talebine dayandığını söyleyerek müdahaleyi temize çıkarmaya çalıştı. Rusya'nın Suriye'ye müdahalesi, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Rusya toprakları dışında Rus askeri gücünün kullanılması için Kremlin'den onay almasından sonra meydana geldi.¹²² Rusya, Suriye krizine ilişkin uluslararası müzakerelerde doğrudan taraf olmak ve krizde etkili taraflardan biri olarak görülmek arzusunun bir sonucu olarak Suriye'ye askeri müdahaleyi kabul etti. Rusya'nın Suriye rejimine rehberlik ve destek sağlamak değil, bilakis fikir ve taleplerini yerine getirebilmek amacına yönelikti.¹²³ Bu bağlamda Rusya, Suriye topraklarının çoğunu kaybeden rejime, muhaliflerle girdiği savaşta kaybettiği hayati alanları geri kazanmak için askeri müdahale yoluyla Beşar Esed rejimini koruma ve desteklemeye çalıştı.¹²⁴

Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalesine bölgesel ve uluslararası tepkiler geldi. Bu çerçevede Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye, Almanya, Fransa, İngiltere, Suudi Arabistan ve Katar, 2 Ekim 2015'te Rusya'nın Suriye'ye askeri hava müdahalesini tamamen reddettiklerini ifade ettikleri ortak bir bildiri yayınladılar. Diğer taraftan Rus askeri operasyonlarının acilen durdurulması

¹²¹ Hekimoğlu, "Suriye Krizi Bağlamında", s.1411.

¹²² Nazim Cafersoy, "Rusya Neden Suriye'ye Müdahale Etti?", *Ekoavrsya Ekonomik ve Sosyal Aratrırmalar Dergisi*, S.32, 2015, s.8.

¹²³ Cafersoy, A.g.e., s.34.

¹²⁴ Samet Yüce, "Rusya'nın Suriye'deki Varlığının Nedenleri", *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.11, 2016, ss. 272-274.

çağrısında bulundular ve bunun krizin tırmanmasına ve kaosa yol açacağını ifade ettiler.¹²⁵

Suriye krizinin tırmanmasını durdurmak ve bir çözüm bulmak amacıyla çeşitli uluslararası girişimlerde bulunuldu. Bunların başında 30 Haziran 2012'de düzenlenen ilk Cenevre Konferansı yer almaktadır. Bu konferansın amacı bir geçiş hükümeti kurmaktı, ancak hem Rusya hem de Çin bunu reddetti. Bu konferansın başarısız olmasına ve krizin taraflarını tatmin edecek bir çözüme ulaşılamamasına neden oldu. Ardından 22 Ocak 2014'te ikinci Cenevre Konferansı düzenlendi. Bu konferans hem Rusya'nın hem de Amerika Birleşik Devletleri'nin daveti üzerine düzenlendi. Suriye rejimi ve Suriye muhalif temsilcilerinin yer aldığı konferansta iki taraf arasında çok sayıda müzakere yapıldı, ancak hepsi başarısız oldu ve iki taraf arasında herhangi bir anlaşma sağlanamadı.¹²⁶

2017 yılında Rusya, Türkiye ve İran, Suriye'deki krize çözüm bulunması için bir girişimde bulundu ve bunun için Astana görüşmeleri yapıldı. Bu girişimlerle silahlı çatışmaların sona erdirilmesi, ateşkesin sağlanması ve siyasi çözüm aşamasına geçilmesi hedeflendi. Bu görüşmelerde ateşkesin uygulanmasını izlemek üzere Rusya, Türkiye ve İran'dan oluşan üçlü bir komite kurulmasına karar verildi. Bu bağlamda 2018 yılında Rusya ile Türkiye arasında ortak bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşmada, İdlib çevresinde 15-20 km derinliğinde askerden arındırılmış bir bölge kurulması öngörüldü. Türk askerinin bu bölgede devriye gezmesi de kararlaştırıldı. Suriye'de hem iktidar rejimi hem de muhalefet arasında ateşkesin uygulanmasını izlemek için Türkiye, Rusya ve İran arasında ortak askeri gözlem noktaları kurulması konusunda da mutabakata varıldı. Ancak Suriye rejimi, Rusya ve İran'ın desteğiyle Mayıs 2019'da İdlib şehrine bir kara saldırısı başlattı. Böylece ateşkes anlaşması ihlal edilmiş oldu. Bu Türkiye'yi Bahar Kalkanı Harekâtı'nı uygulamaya sevk etti. Bu sürecin sonucunda Türkiye ve Rusya, 5 Mart 2020'de ateşkes için yeni sınırlar belirleme ve tüm askeri operasyonları durdurma konusunda anlaştılar. Bu anlaşma,

¹²⁵ Maria Domańska, Witold Rodkiewicz, "The Russian Operation In Syria: An Offer or A Blackmail?", <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2015-10-07/russian-operation-syria-offer-or-a-blackmail>, (12-04-2022).

¹²⁶ Dosbolov, "Rusya Federasyonu'nun Orta Doğu Politikası", s.60.

rejim ile muhalefet arasında tırmanan çatışmaları yatıştırmış olsa da, bugüne kadar devam eden krize kalıcı bir çözüml getirememiştir.¹²⁷

¹²⁷ Hekimoğlu, “Suriye Krizi Bağlamında” , ss.1415-1417.

3. BÖLÜM

RUSYA’NIN LİBYA’YA YÖNELİK DIŞ POLİTİKASI

Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra Rusya’nın büyük ölçüde gerileyen uluslararası konumunu yeniden kurmaya çalıştığı bilinmektedir. Arap bölgesinin son yıllarda tanık olduğu uluslararası değişimler sonucunda, Rusya’nın bu değişimlere müdahale etmesinin, uluslararası bir güç olarak konumunu kanıtlamaya çalışmasının ve uluslararası krizleri etkileyebilecek en büyük güçlü aktörlerden biri olduğunu kanıtlamasının önü açılmıştır. Nitekim Arap devrimleri sırasında Libya’nın tanık olduğu siyasi dönüşümler, Rusya’nın Libya krizine müdahale etmesi ve krizde etkili bir rol oynamaya çalışması için bir fırsattı.

1. RUSYA-LİBYA İLİŞKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Rusya-Libya ilişkileri, Sovyetler Birliği dönemine kadar uzanmaktadır. Libya’nın Batı yanlısı bir politika izleyen Kral Sayed İdris liderliğindeki monarşik düzen, Sovyetler Birliği ile Libya arasındaki diplomatik ilişkiler üzerinde etkili olmuştur. O dönemde Sovyet-Libya ilişkileri dalgalıydı. Zira o zamanlar dünya; Sovyetler Birliği liderliğindeki Doğu Kampı ve Amerika Birleşik Devletleri liderliğindeki Batı Kampı olmak üzere iki kampa ayrılmıştı. Libya, o dönemde Sovyetler Birliği’nin uluslararası toplumun liderliği için en önemli rakipleri olarak gördüğü ABD ve Batı ülkeleriyle yakın ilişkilere sahipti. Libya’da meydana gelen ve Libya’nın monarşiden cumhuriyete dönüşmesiyle sonuçlanan askeri darbeden sonra Sovyetler Birliği ile Libya arasındaki ilişkiler iyiden iyiye değişmeye başladı. Sovyetler Birliği, Kaddafi rejiminin Batı karşıtı politikası nedeniyle Kaddafi rejimini tanımakta gecikmedi. Kaddafi, Libya’da iktidara gelir gelmez Batı toplumundan İngiliz ve Amerikan üslerini Libya topraklarından tahliye etmesini talep etti. Bu, Kaddafi’nin politikasının ve Batı’ya düşmanlığının Sovyetler Birliği’nin çıkarlarıyla uyushmasına katkıda bulundu.¹²⁸

¹²⁸ Cemal Bayat, “Rusya-Libya İlişkileri ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nde Libya’ya Yönelik Askeri Müdahale Tartışmaları Sırasında Rusya’nın Politik Tutumu”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.1, 2018, ss. 173-174.

1985 yılında, Batılı ülkelerle Sovyet çatışması yoğunlaşınca, Sovyet-Libya ilişkileri güçlenmeye başladı. Nitekim Libya, Sovyetler Birliği'nden çeşitli siyasi, ekonomik ve askeri destek alıyordu. Buna karşılık Libya ve Irak, Sovyetler Birliği'ne askeri teçhizat sağlamak ve askeri tatbikatlar için Sovyet askeri uzmanlarını Libya'ya göndermek için para ödüyordular. Ayrıca birçok Sovyet uzman, Libya'da sayısız büyük tarımsal, ekonomik ve endüstriyel proje uyguladı. Diğer taraftan aralarında enerji alanında büyük bir işbirliği yoktu. Sovyet uzmanları Libya'nın 130 petrol kuyusu ve gaz sahası keşfetmesine yardım etti. Sovyetler Birliği'nin dağılmasına yol açan Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Libya, Rusya Federasyonu'nu resmen tanıyan ilk ülkelerden biriydi. Ancak o sırada Rusya, çeşitli alanlarda oldukça zayıftı. Bu, Rus siyasi liderliğini Batı yanlısı bir dış politika izlemeye sevk etti. Ne var ki bu, Rusya'nın eski Sovyetler Birliği müttefikleriyle ilişkilerine olumsuz yansıdı.¹²⁹

Güvenlik Konseyi'nin 1992 yılında Lockerbie Faciası nedeniyle Libya'ya yaptırım kararı almasıyla Rusya ile Libya arasındaki ilişkilerdeki gerilim arttı. ABD, uçağın düşürülmesinden Libyalı diplomatları sorumlu tuttu ve Libya'nın söz konusu sorumluları Amerika Birleşik Devletleri'ne teslim etmesini istedi. Ancak Kaddafi bunu reddetti ve bunu Libya'nın iç işlerine müdahale olarak değerlendirdi.¹³⁰

Bu krizden sonra Libya, Rusya'nın Güvenlik Konseyi'nde kendisine herhangi bir yardımda bulunmadığını ve Güvenlik Konseyi'nin Libya'ya yaptırım uygulamasını engellemek için veto hakkını kullanmadığını gördü. Bunun üzerine 1990'larda iki ülke arasındaki ilişkiler önemli derecede gerildi. 2000'li yılların başında Rusya'da Vladimir Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte Rus dış politikası, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya'nın kaybettiği konumunu geri kazanma arayışına dayalı yeni bir dış politika izlemeye başladı. Bu çerçevede Vladimir Putin, Rusya'nın Ortadoğu ülkeleriyle, özellikle de Arap ülkeleriyle ilişkilerini düzeltmeye çalıştı. Bu politika, Rusya ile Libya arasındaki ilişkilerde gerçekleşen büyük faaliyet ve işbirliğine yansıdı. 2008 yılı iki ülke arasındaki işbirliğinin zirveye çıktığı yıl olmuştur. Vladimir Putin bu yıl Libya'ya resmi bir

¹²⁹ عامر عبد الفتاح احمد عبد الغفار، " السياسة الخارجية الروسية تجاه ليبيا وسوريا وأثرها على التحولات والتنمية السياسية في البلدين منذ العام 2011-2014"، جامعة النجاح الوطنية، كلية الدراسات العليا، رسالة ماجستير، 2015م، ص ص 80-81.

¹³⁰ Bayat, "Rusya-Libya İlişkileri", s.175.

ziyarete bulundu. Bu, Putin'in Libya'ya ilk resmi ziyaretiydi. Bu ziyaret, iki ülke arasındaki ilişkilerin güçlenmesine ve aralarında ekonomik alanlar başta olmak üzere çeşitli alanlarda işbirliğinin artmasına zemin hazırladı. Libya'nın Rusya'ya olan tüm borçlarının silinmesi konusunda mutabakata varılan bu ziyaret, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler için yeni bir başlangıç oldu. Buna karşılık Libya, Rus şirketlerine Libya'da enerji ve yatırım alanında birçok ekonomik anlaşma yapma hakkı tanıdı. Bu bağlamda Rus şirketleri Sirte ve Bingazi şehirleri arasında yeni bir demiryolu hattı inşa etmek için bir sözleşme imzaladı. Rus şirketleri ayrıca petrol ve doğal gaz aramalarında çeşitli işbirliği sözleşmeleri de imzaladı.¹³¹ Çünkü her iki ülke de petrol devletiydi. Libya, Afrika kıtasındaki en büyük petrol rezervlerine sahipti. Rusya ise, enerji alanında gelişmiş yeteneklere ve büyük deneyime sahipti. Bu durum Rusya'yı Libya'da bulunan petrol sahalarından yararlanmaya teşvik etti. Putin'in 2008 yılındaki ziyareti sonrasında Rusya-Libya askeri ilişkilerinde de büyük bir işbirliğine sahne oldu. Bu çerçevede iki ülke arasında çeşitli askeri işbirliği anlaşmaları imzalandı.¹³²

Böylece Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya-Libya ilişkilerinin iki ülke arasındaki siyasi çıkarlardan çok karşılıklı ekonomik çıkarlara bağlı olduğu görülmektedir. İki ülke arasındaki işbirliği, özellikle askeri sanayi, petrol, gaz ve bunların türevleri alanlarında olmak üzere ekonomik işbirliğine dayanıyordu.

2011'den sonra Arap bölgesinde yaşanan ve Arap dünyasındaki birçok rejimin yıkılmasıyla sonuçlanan olaylardan sonra ki Kaddafi rejiminin düşüşü de bunlara dâhildir, Rusya, Kuzey Afrika bölgesinde önemli bir ekonomik müttefikini kaybettiğini anladı. Bu nedenle Rusya, Libya'daki rolünü korumaya çalıştı. Rusya, Hafter'e verdiği desteğin Kaddafi rejiminden doğan kaybı telafi edeceğini düşünüyordu.¹³³ Çünkü Halife Haftar'ın bir Libya askeri komutanı ve 2014'ten beri

¹³¹ الجزيرة، "العلاقات الاقتصادية الليبية الروسية"، <https://www.aljazeera.net/ebusiness/2008/10/31/>, (2022-04-26).

¹³² عبد الغفار، "السياسة الخارجية الروسية 2014"، ص83.

¹³³ Halife Hafter, Sovyetler Birliği'nde topçu ihtisas eğitimi aldı. Burada ayrıca Harp Akademisini bitirdi. Hafter, 2011 yılında Kaddafi'ye karşı başlatılan savaşa erkenden dahil oldu. Hafter'e ise başarısız bir süikast girişimi oldu. Bunun üzerine aniden ülkeyi terk ederek

Libya Ulusal Ordusu'nun komutanı olmuştur.¹³⁴ Buradan hareketle Rusya, Rusya merkezli bir özel askerî şirket olan Wagner Grubu'nu Hafter'i desteklemek ve güç kazanmasına yardımcı olmak için kullandı. Rusya ayrıca Hafter'in kontrol ettiği bölgelerdeki askeri üslerinin birçoğunu da kurdu. Bu destekten aldığı güçle Hafter, doğu Libya'daki petrol rezervlerinin büyük bir bölümünü kontrol etmeyi başardı. Bu suretle Rusya, Libya'daki uluslararası müzakerelerde rol oynamak istiyordu. Bu rol sayesinde Libya sorununu diğer uluslararası konularda kazanç elde etmek için bir pazarlık kartı olarak kullanabilecekti. Aynı zamanda Rusya, Hafter'in iktidara gelmemesi durumunda Rusya'nın geri adım atabilmesi için Batı Libya'daki tüm otoriterlerle iletişimi sürdürmeye çalıştı.¹³⁵

2. LİBYA KRİZİ

Arap ülkelerinin 2011 yılından bu yana tanık olduğu Arap Baharı devrimlerinin doğal bir sonucu olarak diğer bazı Arap ülkelerinde olduğu gibi Libya'da da Kaddafi rejiminin ayrılmasını talep eden çok sayıda protesto patlak verdi. Protestolar, başta sadece daha iyi bir ülke hayali kuran bir grup gençlerden oluşuyordu. Ancak Libya'nın önde gelen birçok aşiretin protestoculara katılmasıyla beraber protestolar hızla tırmandı. Zira bu aşiretler, ülkeyi yönetiminde baskı kullanan Kaddafi rejiminin baskılarına ve tutuklamalarına maruz kalıyordu. Rejimin çeşitli halk gruplarına karşı aşırı güç kullanması sonucunda protestolar arttı ve olaylar çok sayıda yaralı ve ölüyle sonuçlandı. Çok geçmeden isyancılar Libya'nın doğusunu kontrol etmeyi ve Kaddafi'nin güçlerini buradan çıkarmayı başardılar. Bu, Kaddafi ordusundan birçok subayın ayrılarak devrimcilere katılmasıyla sonuçlandı.

tekrar ABD'ye gitti. 2014'te yeniden sahneye çıktı. Libya'nın siyasi geleceğine dair yeni bir yol haritası açıkladı ve askeri vesayet kurulmasını önerdi. Önerileri kabul edilmeyince Tobruk'ta kendi hükümetini ve meclisini kurarak Trablus'taki BM tarafından tanınmış Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne (UMH) karşı savaşılmaya başladı. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/portre-halife-hafter-kimdir-449964.html>, (13-12-2022).

¹³⁴ Hürriyet, "Halife Hafter Kimdir? Halife Hafter'in Biyografisi", <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/halife-hafter-kimdir-halife-hafterin-biyografisi-41522785>, (13-12-2022).

¹³⁵ ابو القاسم علي الربو، "في العلاقات الليبية الروسية"، <https://www.alaraby.co.uk/opinion/>, (2022).

Bu çerçevede içişleri Bakanı Abdülfettah Yunus da Kaddafi rejiminden ayrılarak devrimcilere katıldığını açıkladı.¹³⁶

Kısa süre sonra Libya krizine uluslararası ve bölgesel müdahaleler başladı. 17 Mart 2011'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplandı ve Libya hava sahasını kapatma kararı aldı. Bunu, NATO'nun devrimcileri desteklemek için müdahalesi izledi. Ekim 2011'de Kaddafi, protestocular tarafından öldürüldü.¹³⁷ Ardından eski bir bakan olan Mustafa Abdülcilil başkanlığındaki Ulusal Geçiş Konseyi, devlet işlerini yönetmek üzere kuruldu. Yönetim, Ağustos 2012'de seçilen Genel Ulusal Meclis'e devredildi.¹³⁸

Ancak çok geçmeden muhalefet arasında bölünmeler ortaya çıkmaya başladı. Zira siyasi İslamcı gruplar, yapılan seçimleri tanımadı. Sonuç olarak yönetim, Tobruk ve Trablus hükümeti olmak üzere ikiye bölündü.¹³⁹ Böylece iki hükümet arasında, Skhirat Anlaşması'nın imzalandığı 2015 yılına kadar devam eden bir ihtilaf patlak verdi.¹⁴⁰ Bu anlaşma aracılığıyla Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin kurulmasına karar verildi. Bu hükümetin geçiş sürecini 18 aylık bir süre boyunca yönetmesi kararlaştırıldı. Anlaşmada ayrıca, seçilmiş Meclis'in tanınması da şart koşuldu. Ancak Libya'da çatışan taraflar arasındaki iç çatışmalar kısa sürede tekrar patlak verdi ve siyasi istikrar uzun sürmedi. Bir süre sonra Halife Hafter, Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin aşırılık yanlısı İslamcı grupların ülkeyi yönetmesini sağlamaya çalıştığını ifade ederek söz konusu hükümeti reddetti. Ardından Skhirat

¹³⁶ نادية فاضل عباس فضلي، "الصراع السياسي في ليبيا ومسارات تطوره"، مجلة دراسات دولية، العدد 74، سبتمبر 2018، ص 54.

¹³⁷ İskender Karakaya, Mehmet Tunahan Çelik, "Ortadoğu'da Arap Baharı Süreci ve Libya İç Savaşı", *Akademik İzdüşüm Dergisi*, C.6, S.1, s.183.

¹³⁸ Hassan H. Elkatawneh, "Libyan Civil War", *SSRN Electronic Journal*, January November 21, 2013, p.3.

¹³⁹ Cantürk Caner- Betül Şengül, "Devrimler, Kaos Ve İstikrar Arayışları İçinde Libya: Tarihsel Ve Yapısal Bir Analiz", *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, S.6, Haziran 2018, s.66.

¹⁴⁰ Skhirat Anlaşması, BM'nin aracılığında 2011 yılında Kaddafi'nin öldürülmesi üzerine bozulan siyasi birliğin ve dağılan hükümetlerin yeniden kurulması için Libya'daki partilerin bir araya gelerek imzaladığı bir mutabakattır. Birleşmiş Milletler aracılığı ile imzalanan bu mutabakat Libya'da Ulusal Birlik Hükümeti'nin kurulmasını öngörüyor. Fas'ın Skhirat kentinde imzalandığı için Skhirat Anlaşması olarak isimlendirilmiştir. <https://www.karar.com/skhirat-anlasmasi-nedir-2011-yilinda-partiler-bir-araya-gelerek-imzalamistir-1435885>, (13-12-2022).

Anlaşması'nın sona erdiğini ve bu nedenle Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin de feshedilmesi gerektiğini açıkladı. Kısa bir süre sonra Hafter, Ulusal Mutabakat Hükümeti ve bu terörist gruplarla yüzleşmek için askeri güç kullanacağını açıklamıştır. O zamandan beri kriz tırmandı ve bu, müdahale askeri müdahale aşamasına ulaşana kadar birçok bölgesel ve uluslararası gücün Libya krizine müdahale etme fırsatı verdi. O zamandan beri kriz tırmandı ve bu, birçok bölgesel ve uluslararası gücün Libya krizine müdahale etmesi için bir fırsat sağladı. Dış güçlerin krize müdahalesi, ülkedeki durumu daha da karmaşık hale getirdi ve sonu gelmez bir sürece sevk etti.¹⁴¹

2.1. Libya Devriminin Sebepleri

Libya'da devrimi körükleyen ve krizi tırmandıran bazı sebep ve faktör bulunmaktadır. Bunları kısaca şu şekilde özetlememiz mümkündür:

2.1.1. Siyasi Sebepler

Libya halkını Kaddafi rejimine başkaldırmaya sevk eden en önemli siyasi sebeplerden biri, dış politikada izlediği büyük dalgalanmalardı. Zira bu dalgalanmalar yüzünden Libya halkı birçok kriz yaşamıştı. Askeri darbeye başa gelen Kaddafi, başlangıçta büyük ölçüde Cemal Abdül Nasır'dan etkilenmişti. Bu nedenle Kaddafi, Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdül Nasır'ın izlediği dış politika modelini izleyeceğini açıkladı. Kaddafi, Cemal Abdül Nasır'ın ayrılmasından sonra Arap birliğini korumaktan kendisini sorumlu görüyordu.¹⁴²

Bu görüş, Kaddafi'nin o dönemde izlediği dış politikayı büyük ölçüde etkiledi. Ancak politika yöntemi çok uzun sürmedi. Zira Kaddafi, Soğuk Savaş'tan sonra uluslararası toplumda meydana gelen değişikliklere hızla uyum sağlamaya başladı. Buradan hareketle Kaddafi'nin kimi zaman Arap ve Afrika birliğini koruma eğilimi ile kimi zaman ise dünyanın çeşitli bölgelerinde birçok örgütü ve isyancı hareketi destekleme eğilimi arasında gidip gelen bir politika izlediği

¹⁴¹ محمد خلفان الصوافي، "الأزمة في ليبيا: خارطة الصراع وتطوراتها ومساراته المستقبلية"، (2022-05-02) ،<https://trendsresearch.org/ar/insight/>

¹⁴² Karakaya- Çelik, "Ortadoğu'da Arap Baharı", s.181.

görülmektedir.¹⁴³ Bunlar Libya halkının hoşuna gitmedi. Zira Kaddafi'nin Libya halkının servetini çarçur etmeye yönelik git-gel politikası ve Libya'nın hiçbir çıkarı olmayan birçok dış krize karışması halk nazarında öfke uyandırdı. Diğer taraftan halk, devletin büyük petrol gelirlerine rağmen, çoğunluğun yoksulluktan, düşük sosyal, ekonomik ve sağlık koşullarından mustarip olduğunu anlamaya başlamıştı.¹⁴⁴

Libya halkının maruz kaldığı siyasi baskı, Libya devriminin patlak vermesinde de büyük rol oynadı. Kaddafi, her ne kadar idari sistemin Yeşil Kitap'ta ortaya koyduğu ilkeler üzerine bina edildiği ve egemenliğin millete ait olduğuna halkı ikna etmeye çalışsa da pratikte bunun bir karşılığı görülmedi. Zira asıl yetkiler Kaddafi'nin elinde toplanmıştı. Kaddafi, ülke içinde ve dışında bulunan muhaliflere ve politikacılara da şiddet uyguluyordu. Bunun sonucunda iktidar Kaddafi ve taraftarlarının elinde tekelleşti, halk siyasi hayattan uzaklaştırıldı. Komşu Arap ülkelerinde Arap Baharı devrimleri patlak verene kadar durum böylece devam etti. Arap halklarının demokrasi, özgürlük ve insan hakları taleplerinden ortaya çıkan hareket, Libya halkının bir kez daha siyasi yaşam pratiğine dönme umudunu tazeledi ve bu da Libya halkını devrime sevk etti.¹⁴⁵

2.1.2. Sosyal Sebepler

Libya toplumunun değişen demografisi, Libya devriminin tırmanmasında önemli bir rol oynadı. Zira nüfusun %52'sini oluşturan yirmi beş yaş altı genç nüfus artmıştı. Bu genç nüfus; yiğit ve baskıcı mevcut durumu reddeden bir kimliğe sahipti. İçlerinde toplumu daha iyi hale getirme arzusu vardı. Sahip oldukları şuur ve farkındalığın bir sonucu olarak sosyalizm ve sosyal adalet değerlerini koruma sloganları ile baskı, yolsuzluk ve yoksulluk temelinde var olan çelişkiyi gördüler ve buna şiddetle karşı çıktılar. Bu sebeple mevcut durumda izlenen politikalardan hiç memnun olmadılar. Diğer taraftan ülkelerinin en zengin Arap ülkelerinden biri olmasına rağmen yoksulluk çeken üçüncü dünya ülkeleri arasında yer aldıklarını çok

¹⁴³ Gürkan Doğan- Bülent Durgun, "Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.15, 1/2012, ss.70-73.

¹⁴⁴ أحمد خليف عفيف، " الثورة الليبية شباط 2011-2013: الخصوصية وتحديات المرحلة الانتقالية"، *دراسات: العلوم الإنسانية والاجتماعية*، المجلد 42، العدد 3، أكتوبر 2015، ص 666.

¹⁴⁵ عفيف، مرجع سبق ذكره، ص 667.

iyi gözlemliyorlardı. Bunların yanında Kaddafi rejiminin özellikle kalkınmanın temeli görülen gençler arasında sadakat ve vatandaşlık değerlerini pekiştirmek konusundaki başarısızlığı, özgürlükleri kısıtlaması, gençlerin kamusal hayatta uzaklaştırılması, kendi konularında uzmanlaşmış ve sorunlarının takipçisi kurumlar oluşturulmaması bu memnuniyetsizlik halini daha da artırdı. Bütün bu sebepler, gençlerin rejime yönelik bağlılıklarını ve vatandaşlık duygularını kaybetmelerine yol açtı. Diğer taraftan işsizlik, tahsil sonrası açıkta kalma, kötü yaşam koşulları, sosyal adaletsizlik, hakları ve görevleri tanımlayan bir anayasanın olmaması gençlerin psikolojik ve sosyal bir kriz yaşamalarına neden oldu.¹⁴⁶

2.1.3. Ekonomik Sebepler

Kaddafi yönetimindeki Libya, ülkenin uyanış ve kalkınmasına zemin hazırlayacak büyük fırsatlar kaçırdı. Nitekim Kaddafi'nin yönetim tarzı, yalnızca Kaddafi'nin ailesine, akrabalarına ve taraftarlarına ayrıcalıklar vermeyi amaçlıyordu. Kaddafi, ülkenin zenginliklerini iktidarının çıkarlarını korumak için kullandığından insanları bu zenginlikten mahrum bıraktı. Libya, kendisini en müreffeh Arap ülkelerinden biri yapmaya yetecek miktarda muazzam petrol zenginliğine sahip olsa da, rejimin dayattığı politikalar teraziye alt üst etti. Nitekim muazzam miktarda kaynak ile Libya'daki bozuk sosyal seviye arasında bir dengesizlik söz konusu idi. Yoksulluk, işsizlik, zayıf hizmet kurumları, kötü altyapı ve düşük eğitim seviyesi ile ülkeyi perişan durumda sevk etmişti.¹⁴⁷

Libya, her ne kadar 2003'ten bu yana Batılı ülkelere yönelik bir dış politika seyrederak ülkeye yabancı yatırım ve sermaye akışı sağlasa, gelişme ve ilerleme için gerekli altyapıyı kurmak üzere yabancı şirketleri ülkeye çekse de bu, Kaddafi rejiminin ülke serveti üzerindeki tekeline hiçbir şeyi değiştirmede. Aksine, kamu mallarının özelleştirilmesine yönelik projelerle durum daha da kötüleşti. Bu, işçi sınıfları ve sosyal gruplar arasında büyük korkular yarattı. Özellikle hızlı dışa açılım

¹⁴⁶ عفيف، " الثورة الليبية شباب 2011-2013"، ص666.

¹⁴⁷ محمد عاشور مهدي، " قراءة في أسباب الصراع المسلح في ليبيا ومساراته المحتملة"، (2022-04-14) ،<https://www.sis.gov.eg/Newvr/34/9.htm>

ve toplumun geniş kesimleri üzerinde birçok olumsuz etkisi olan kapitalist ekonomi politikalarının uygulanması toplumu iyice endişeye sevk etti.¹⁴⁸

3. LİBYA KRİZİNDE RUSYA’NIN ROLÜ

Arap bölgesinin 2011 yılından bu yana yaşadığı Arap devrimleri, bu ülkelerdeki siyasi durumu derinden etkilemiştir. Günümüze kadar devam eden bu etkilerden doğan değişikliklerden ve siyasi değişimlerden en çok etkilenen ülkelerden biri de Libya olmuştur.¹⁴⁹ Bu çerçevede 17 Şubat 2011’de Libya’da rejime karşı çeşitli protesto hareketleri patlak verdi. Bingazi, protesto hareketlerinin başlangıç konumunu oluşturdu. Güvenlik güçleri, göstericileri bastırmaya çalışmış, ancak başarılı olamamıştır. Akabinde göstericilere karşı aşırı güç kullanıldı. Bu, birçok sivilin öldürülmesine ve protestoların hızla tırmanmasına neden oldu. Protestolar hızla silahlı bir çatışmaya dönüştü.¹⁵⁰ Bu durum Libya ordusunun biri rejimi destekleyen ve savunan diğeri ise rejime karşı çıkan ve Kaddafi rejimini devirmek için muhaliflerin protesto hareketlerine katılan taraflar olmak üzere ikiye bölünmesine yol açtı. Böylece iki taraf da birbiriyle savaşmaya başladı.¹⁵¹ Bu durum, birçok bölgesel ve uluslararası dış güçlere çatışmaya müdahale etme fırsatı verdi. Bazı Batılı ve Arap ülkeleri, rejim muhaliflerinin yanında olduklarını ilan etmeye başladılar ve Libya’daki muhaliflere çeşitli maddi ve manevi destek sağladılar. Ayrıca söz konusu ülkeler, Kaddafi rejiminin meşruiyetini kaybettiğini görerek Ulusal Geçiş Konseyi’nin kurulmasını desteklediler ve bu konseyi Libya’nın resmi temsilcisi olarak tanıdıklarını hızlı bir şekilde duyurdular.¹⁵²

Rusya, başlangıçta Libya krizine müdahale etmedi, aksine Libya’da yaşananları bir iç savaş olarak değerlendirerek tarafsız kalmayı tercih etti. Bununla beraber çok sayıda devlet tarafından tanınmasına rağmen Ulusal Geçiş Konseyi’ni tanımayı reddetti. Libya krizi için kurulan ve 40 ülke ile Birleşmiş Milletler, Afrika

¹⁴⁸ مهدي، "قراءة في أسباب الصراع المسلح".

¹⁴⁹ Bayat, “Rusya-Libya İlişkileri ve Birleşmiş Milletler”, ss. 169-171.

¹⁵⁰ Karakaya- Çelik, “Ortadoğu’da Arap Baharı”, s.182.

¹⁵¹ Bayat, A.g.e., s. 181.

¹⁵² Gökhan Tekir, “Russian-Turkish Involvement in the Civil War in Libya”, *TJORS - Turkish Journal of Russian Studies*, No.3, Summer 2020, p.193.

Birliği ve Arap Birliği'nden çok sayıda temsilciden oluşan uluslararası temas grubuna katılmayı da kabul etmedi. Rusya'nın o dönem Libya krizi konusundaki muğlak duruşu ve Ulusal Geçiş Konseyi'ni tanımayı reddetmesi, uluslararası toplumdaki ülkelerin çoğunluğunun Rusya'nın Kaddafi rejimini destekleyici bir duruş sergilediğine inanmasına neden oldu. Mart 2011'de Kaddafi rejimi ile muhalifler arasındaki çatışma yoğunlaştı. Böylece Kaddafi, Bingazi şehrinde muhaliflere yönelik büyük bir saldırı hazırlığına girdi. Bu şehir, Libya muhaliflerinin en çok olduğu yerdı. Ancak Güvenlik Konseyi saldırıyı engelledi ve 1971 ve 1973 sayılı Kararları yayınladı. Bu kararlarda, Kaddafi rejiminin sivillere karşı kullandığı şiddet eylemleri kınandı. Ayrıca, sivilleri Libya rejiminin saldırılarından korumak için Libya hava sahası, uçuşa yasak bölge ilan edildi. Nitekim bu kararlar, Kaddafi rejimini, hava kuvvetlerini kullanarak Bingazi şehrine yönelik planladığı saldırıları yapmasına imkân vermediğinden zayıflatmıştır.¹⁵³

Rusya'nın Güvenlik Konseyi'nin Kaddafi rejimine karşı çıkardığı kararlara ilişkin tutumu oldukça şaşırtıcıydı. Nitekim Rusya, Güvenlik Konseyi'nin Kaddafi rejimine karşı çıkardığı kararlara veto etmemiş, bu yönde oy hakkını kullanmaktan kaçınmıştır.¹⁵⁴ Rusya'nın çekimser kalması, dönemin Devlet Başkanı Dmitry Medvedev ile Başbakanı Vladimir Putin arasındaki çelişkili görüşleri ortaya koyuyordu. Medvedev'in, meseleye olan yaklaşımı Putin'den farklı idi. Zira Kaddafi rejiminin meşruiyetini kaybettiğini ve gitmesi gerektiğini düşünen Medvedev,¹⁵⁵ çekimser kalmanın Rusya'nın Libya'da muhalefeti destekleyen uluslararası taraflarla ilişkileri geliştirmeye fırsat vereceğine inanıyordu. Putin ise NATO'nun Libya'ya müdahalesini reddediyor ve bu müdahaleyi Orta Çağ'da gerçekleşen Haçlı Seferlerine benzetiyordu. Medvedev, Putin'in bu tür söylemlerde bulunmasının uygunsuz olduğunu ve medeniyetler çatışmasına yol açabileceğini söyleyerek yaptığı açıklamaya katılmadığını ifade ediyordu.¹⁵⁶ Putin, Rusya'nın Libya'daki ekonomik

¹⁵³ عبد الغفار، "السياسة الخارجية الروسية تجاه ليبيا"، ص ص 94-95.

¹⁵⁴ Bayat, "Rusya-Libya İlişkileri ve Birleşmiş Milletler", ss. 186-187.

¹⁵⁵ Bayat, A.g.e., s.193.

¹⁵⁶ يوسف لطفي، "الدور الروسي في ليبيا: التاريخ والمقاربة والسلوك"، منتدى العاصمة للدراسات السياسية والمجتمعية، 2021، ص 15.

çıkarlarını ve iki taraf arasında imzalanan yatırım sözleşmelerini düşünüyordu.¹⁵⁷ Bu, o dönemde Rus siyasi liderleri arasındaki iç bölünmenin boyutunu ortaya çıkardı. Ancak çok geçmeden, Putin'in korktuğu başına geldi. NATO, uçuşa yasak bölge kararını uygulamak üzere Libya'ya müdahale etmeye başladı. Bu müdahalenin belirtilen amacı sivilleri korumaktı. Ancak Başkan Obama kısa süre sonra Libya'da askeri operasyonlar düzenlemeye hazır olduğunu açıkladı. Bu gelişmeler karşısında Rusya, ABD'nin kendisini kandırdığını düşünüyordu. Çünkü Amerika Birleşik Devletleri daha önce Libya'ya askeri müdahale niyetinde olmadığını açıklamıştı. Ne var ki buna uymayarak Libya'da askeri operasyonlar gerçekleştirdi. Böylece NATO, Libya krizine girerek etkili taraflardan biri haline geldi ve Kaddafi rejimine ve stratejik bölgelerine yönelik birçok baskın düzenledi. NATO, Libya muhalefetini çeşitli maddi ve manevi desteklerle genişletirken amacı sivilleri korumaktan Kaddafi rejimini devirme arzusuna doğru değişmeye başladı. Nitekim nihayetinde Kaddafi rejimi düştü ve muhalifler başkent Trablus'u kontrol altına almayı başardı.¹⁵⁸

Muhalefetin Trablus'u kontrol etmesinin bir sonucu olarak, birçok ülke, hiç gecikmeden Libya'daki Ulusal Geçiş Konseyi'ni halkı temsil eden meşru bir otorite olarak tanıdı. Ancak Rusya bu konseyi tanımamakta ısrar ederek Libya'daki durumun hala belirsizliğini koruduğunu belirtti. Putin ayrıca, muhalifler her ne kadar Trablus'u ele geçirse de Kaddafi rejiminin hala bazı bölgelerde etkin olduğunu, Libya'da hala iki yönetimin bulunduğunu ve Rusya'nın iki taraf arasında ateşkes sağlamak için anlaşma yolları aramaya devam ettiğini ifade ediyordu.¹⁵⁹

Ancak Rusya'nın Libya krizi konusundaki tutumu, Kaddafi rejiminin zayıfladığını ve meşruiyetini kaybettiğini ve çöküşün eşiğinde olduğunu anlamaya başlayınca kısa sürede değişti. Bu nedenle dönemin Rusya Devlet Başkanı Dmitry Medvedev, Kaddafi rejiminin meşruiyetini kaybettiğini ve halkın taleplerine cevap vermek ve hükümetten çekilmek zorunda olduğunu açıkladı. Rusya, Eylül 2011'de Ulusal Geçiş Konseyi ile birkaç müzakere yürüttü ve bu Konseyi Libya halkının meşru temsilcisi olarak tanıdığını duyurdu. Bu şekilde Rusya, Kaddafi rejiminin

¹⁵⁷ Bayat, "Rusya-Libya İlişkileri ve Birleşmiş Milletler", s.194.

¹⁵⁸ عبد الغفار، " السياسة الخارجية الروسية تجاه ليبيا"، ص 96.

¹⁵⁹ عبد الغفار، مرجع سبق ذكره، ص 97.

düşmesi durumunda Libya'daki ekonomik çıkarlarını korunmak için Libya krizinin tüm taraflarıyla ilişkilerini iyileştirmeye çalışıyordu.¹⁶⁰

Ekim 2011'de muhalifler Kaddafi'yi öldürdü. Rusya, olaylardan Batılı ülkeleri sorumlu tutarak bu ülkeleri çifte standart uygulamakla suçladı. Nitekim Rusya, Batılı ülkelerin muhaliflerin kontrolündeki bölgelerde sivilleri korumak bahanesiyle Libya'ya müdahale ettiğini fark etmişti. Ne var ki bu ülkeler Kaddafi rejiminin kontrolündeki bölgelerde sivilleri öldürüyordu. Rusya ayrıca Batılı ülkeleri, daha aksini iddia etmelerine rağmen Libya rejimini devirmekle suçladı.¹⁶¹

Muhaliflerin Kaddafi rejimini devirmesinin ardından Libya birçok iç karışıklık yaşadı. Nitekim Libya'da durum bir iç savaşa dönüştü. 7 Temmuz 2012'de Kaddafi rejiminin devrilmesinden sonra yapılan ilk parlamento seçimlerinde Ulusal Meclis seçildi. Bir ay sonra, Ulusal Konsey yetkilerini Genel Ulusal Kongre'ye devretti.¹⁶² Ancak emekli Tümgeneral Halife Hafter muhaliflerden ayrıldığını duyurdu, halkı Genel Ulusal Parlamento'ya karşı koymaya çağırdı ve Libya Ulusal Ordusu adını verdiği örgütü kurdu. 4 Mayıs 2014'te Hafter, Libya'daki İslamcı gruplara savaş ilan etti ve Libya'nın doğusunda silahlı İslamcı gruplara karşı çeşitli askeri operasyonlar başlattı. Bu operasyonlara "Onur Operasyonu" adı verdi.¹⁶³ Hafter, Libya'nın doğusunda kendisine desteklerini açıklayan çok sayıda subayın desteğini aldı. Hafter, İslamcıların hükümet üzerindeki kontrolünü reddettiği için seçilmiş hükümete karşı savaş ilan etti. Bu bağlamda Trablus'taki parlamento binasına saldırdı.¹⁶⁴

Bu kargaşa sonucunda Libya, iki kampa bölündü. Bir tarafta Halife Hafter liderliğindeki ve Tobruk şehrinde üslenen Libya Ulusal Ordusu, diğer tarafta Trablus merkezli Başbakan Fayiz es-Serrâc liderliğindeki Ulusal Mutabakat Hükümeti

¹⁶⁰ ملوكي سفيان، "موقف السياسة الخارجية الروسية تجاه الثورات العربية مقارنة بين حالي ليبيا وسوريا"، مجلة الأستاذ الباحث للدراسات القانونية والسياسية، المجلد 1، العدد 9، مارس 2018، ص 99.

¹⁶¹ عبد الغفار، "السياسة الخارجية الروسية تجاه ليبيا"، ص 97.

¹⁶² فرانس 24، "أهم المحطات السياسية في ليبيا بعد عقد على الإطاحة بنظام معمر القذافي"، <https://www.france24.com/ar/%2022-05-11>.

¹⁶³ Karakaya- Çelik, "Ortadoğu'da Arap Baharı", s.184.

¹⁶⁴ NEWS BBC، "خليفة حفتر: ما الذي نعرفه عن القائد العسكري القوي في ليبيا"، <https://www.bbc.com/arabic/middleeast-40520755> (2022-05-11).

bulunuyordu. Libya'daki bu çalkantılar, özellikle Batılı ülkelerin karşı karşıya kaldıkları en ciddi sorunlardan biri olarak gördükleri göç sorunlarının artmasıyla birlikte, bir dizi uluslararası güce, Libya krizine müdahale etme fırsatı verdi. Rusya, Hafter güçlerine dolaylı yoldan birçok yardım sağlayan ülkeler arasında yer aldı. Bu bağlamda Rusya, Hafter'i desteklemek için Wagner özel kuvvetlerini Libya'ya gönderdi.¹⁶⁵

Hafter, Fayiz es-Serrâc liderliğinde kurulan hükümeti tanımadı. Ancak bu hükümet Birleşmiş Milletler ve çok sayıda ülkeden uluslararası tanınırlık kazandı. Libya'da olaylar kızışınca Halife Hafter, dostluğunu ve desteğini kazanmak üzere Rusya'ya yanaştı. Bununla amacı, Libya ordusu üzerindeki silah ambargosunu kaldırmak ve Libya'daki diğer çatışan taraflara karşı konumunu güçlendirmektir.¹⁶⁶

Rusya, Fayeze es-Sarrac liderliğindeki Ulusal Mutabakat Hükümeti'ni tanıdığını açıklamış olsa da, Hafter'e olan desteğini kesmedi. Zira Hafter'in İslami grupları ortadan kaldırma hedefleri, Rusya'nın amaçları ve Rusya'daki Müslüman azınlıklara yayılmaması için bu grupları ortadan kaldırma arzusu ile paralel idi.¹⁶⁷ Böylece Rusya, Arap dünyası ve Akdeniz'deki konumunu güçlendirmeyi amaçlıyordu. Bu nedenle Rusya, Libya'daki tüm taraflarla iletişim kanallarını açık tutmayı istiyordu.¹⁶⁸

2015 yılının başında Libya iç savaşının ardından Rusya'nın Hafter ile ilişkileri daha da güçlendi. Bu bağlamda Hafter, Rusya Başbakanı ile birkaç kez bir araya geldi. Diğer taraftan Rusya, Libya'daki Ulusal Mutabakat Hükümeti ile diplomatik ilişkilerini pekiştirmeye çalışıyordu. Bu nedenle 2016 yılında Libya Savunma Bakanı, Rusya'nın Libya büyükelçisi ile aralarında bir askeri işbirliği olasılığını görüşmek üzere bir araya geldi. Bunu, Başbakan Fayeze Sarrac'ın 2017 yılının

¹⁶⁵ Tekir, "Russian-Turkish Involvement", pp.190, 201.

¹⁶⁶ محمد السبيطلي، "الأزمة الليبية بين التدخلات الدولية والوساطات الإقليمية"، مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الإسلامية، الرياض، 2017، ص 30.

¹⁶⁷ Tekir, A.g.e., p.201.

¹⁶⁸ السبيطلي، "الأزمة الليبية بين التدخلات الدولية"، ص ص 30-31.

başlarında iki taraf arasındaki işbirliği yollarını görüşmek üzere Rusya'ya yaptığı ziyaret izledi.¹⁶⁹

Nisan 2019'da Libya Ulusal Ordusu, Ulusal Mutabakat Hükümeti tarafından kontrol edilen Libya'nın batı bölgesine yönelik “Trablus Savaşı” olarak bilinen bir saldırı başlattı. Bu saldırının amacı, başkent Trablus da dâhil olmak üzere Libya'nın batı bölgesi üzerindeki kontrolü pekiştirmektir. O sıralarda Rusya, Libya krizine olan ilgisini yoğunlaştırmaya başladı. Rusya, Libya'daki krizin tüm taraflarıyla ilişkilerini sürdürmeye çalışıyor, ancak daha çok Hafter'e yakın duruyordu. Bu bağlamda Hafter ve güçlerinin Libya çatışmasında baskın taraf olarak kalmasını sağlamak için onu desteklemeye başladı. Rusya, Hafter'in liderlik edebilecek gücüne tam olarak güvenmese de, Hafter ve güçlerinin Libya çatışmasında en büyük etkiye sahip olmasını bekliyordu. Ancak Türkiye'nin Trablus'taki Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne askeri destek sağlaması Hafter ve Rusya'nın tüm planlarını boşa çıkarmış ve planlanan bu senaryonun gerçekleşmesini engellemiştir. Türkiye, Trablus'taki Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne çok sayıda silah ve insansız hava aracı gönderdi. Bu, Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin, Libya Ulusal Ordusunun Trablus'taki ana üssü olan Gharyan üzerindeki kontrolünü pekiştirmesini sağladı.¹⁷⁰

Bu olayları takip eden dönemde Libya krizi, tarafları memnun edecek çözümlere ulaşmak amaçlı Rus-Türk işbirliğine sahne oldu. Bu bağlamda Rusya ve Türkiye, Libya krizinde başlıca uluslararası aktörler haline geldi. Her iki ülke de krizde etkili bir rol oynamayı, durumu sakinleştirmeye ve taraflar arasında ateşkes için bir takım girişimlerde bulunmaya çalıştı. Her ne kadar Rusya ve Türkiye, Libya'da iki farklı tarafı desteklese de, krize çözüm bulmak için aralarında işbirliği sağlamaya çalıştılar. Zira her iki ülke de Libya'daki krize Amerika Birleşik Devletleri'ni söz konusu krizden ve Akdeniz bölgesinden uzaklaştıran çözümler

¹⁶⁹ Tekir, “Russian-Turkish Involvement”, pp.201-202.

¹⁷⁰ Kirill Semenov, “Russia’s Game on the Libyan Field: From Gaddafi to Haftar”, <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/russia-s-game-on-the-libyan-field-from-gaddafi-to-haftar/>, (14-05-2022).

bulmanın kendi çıkarlarına olduğunu düşünüyordu. Çünkü bölge, ekonomik ve stratejik olarak Rus ve Türk ulusal güvenliği açısından önem taşıyordu.¹⁷¹

Bunlardan hareketle Libya'nın 2011'den 2015'e kadar yaşadığı iç karışıklık, uluslararası toplumun bu karışıklıktan başta uzak kalması ve Birleşmiş Milletler'in bölgede amaçlarına ulaşamaması Libya krizini olumsuz etkilemiş ve Birleşmiş Milletler'in Libya'daki olayların gidişatı üzerindeki etkisinin büyük bir kısmını kaybetmesine neden olmuştur. Bu başarısızlık, gerekli siyasi çözümlerin bulunamamasına ve uluslararası ihlallerin şiddetlenmesine yol açmıştır. Nitekim bu olumsuz durum, 2011'deki NATO askeri müdahalesinden sonra Rusya'ya bir kez daha çatışmaya dönme fırsatı vermiştir. Zira Rusya, Libya krizinde etkin taraf olma fırsatını değerlendirmesi gerektiğini düşünerek Hafter'e desteğini artırmıştır. Ardından aralarındaki ilişkilerin seviyesi, halkla ilişkiler ve resmi ziyaretlere kadar yükselmiş, güvenlik ortaklıkları aracılığıyla Hafter'e askeri danışmanlık sağlanmıştır. Diğer taraftan Rusya, Ulusal Mutabakat Hükümeti'ndeki diğer tüm taraflarla ilişkilerini sürdürmüş ve aynı zamanda Skhirat Anlaşması'nı tanıdığını teyit etmiştir. Ayrıca, Hafter ve Seyfülislam Kaddafi'ye askeri destek sağlayan Rus Wagner Kuvvetleri aracılığıyla eski Kaddafi rejiminin taraftarlarıyla gayri resmi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Wagner'in desteği sadece askeri destekle sınırlı kalmayıp, bunun da ötesinde Hafter ve Seyfülislam Kaddafi lehine medya kampanyalarının yönetimine kadar varmıştır.¹⁷²

Bunlardan hareketle Rusya'nın Libya'da ortaya koyduğu çizgiden anlaşılan o ki Rusya, müzakere masasında yer almak ve Libya'nın siyasi geleceğini şekillendirmede etkili bir rol oynamak istemektedir. Bu nedenle, Libya'daki krizin tüm taraflarıyla ilişkilerini iyileştirmeye çalışmakta,¹⁷³ aynı zamanda Hafter'e de çok yakın durmaktadır. Rusya, Hafter'in Libya'nın tamamını kontrol edemeyeceğini bilse de krizin esas taraflarından biri olması nedeniyle Libya krizi müzakerelerinde konumunu güçlendirmesine yardımcı olmaktadır. Zira Rusya, özellikle enerji

¹⁷¹ Aydınlik, "Libya'da Türk-Rus işbirliği dünya çapında güç dengelerini değiştirir", <https://www.aydinlik.com.tr/haber/libyada-turk-rus-isbirligi-dunya-capinda-guc-dengelerini-degistirir-260821>, (14-05-2022).

¹⁷² لطفي، "الدور الروسي في ليبيا"، ص3.

¹⁷³ Sinem Çakır, "Rusya'nın Libya Krizi Politikası", topkapı sosyal bilimler dergisi, C.1, S.1, 2022, s.99.

alanında Kaddafi rejimi döneminde elde ettiği ekonomik ayrıcalıkların aynısını Hafter'den elde etmeye çalışmaktadır.¹⁷⁴

4. RUSYA'NIN LİBYA'DAKİ AMAÇLARI

Rusya'yı Libya krizine müdahale etmeye iten nedenleri incelemeyen önce, Libya'yı çeşitli tarihsel aşamalar boyunca büyük güçler arasında bir rekabet bölgesi haline getiren jeopolitik ve jeoekonomik önemine değinmek yerinde olacaktır. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Libya kıyıda kalmış, büyük güçler için fazla jeopolitik öneme sahip olmayan bir ülke konumunda idi. Ancak İkinci Dünya Savaşı sırasında Libya, bir yanda Almanya ile İtalya, diğer yanda İngiltere arasında bir savaş alanı haline gelerek önem kazanmaya başladı. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra büyük güçlerin gözü Libya'ya çevrilmeye başladı. Sovyetler Birliği Libya'daki İtalyan kolonilerinden pay talep etmeye başladı. Bu, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Fransa'nın dikkatlerini Libya'ya çevirmesine neden oldu. Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetlerin önemli stratejik konuma sahip Libya üzerinde kontrolünün tehlike oluşturacağını anlamakta gecikmedi. Diğer yandan İngiltere, Brega bölgesini Mısır'daki kolonilerinin bir parçası olarak görmeye başladı. Libya'daki dünya petrol rezervlerinin %2,9'unu oluşturan petrol keşiflerinin ortaya çıkması, Libya'nın büyük güçler içinde öneminde önemli bir dönüm noktası oldu. Bunun sonucunda Libya'nın Avrupa ülkeleri için ekonomik önemi artmıştır. Ayrıca Libya petrolü yüksek kaliteye sahipti ve diğer petrol üreticisi ülkelere kıyasla çıkarma maliyeti çok düşüktü. Libya'nın önemi sadece keşfedilen petrolle sınırlı kalmamış, aynı zamanda 1,5 trilyon metreküp doğalgaz rezervinin keşfiyle bu önem daha da artmıştır. Keşfedilen bu alanların çoğu, güney Avrupa'da bulunan Akdeniz kıyılarına çok yakındı. Bu da Libya'yı Avrupa ülkeleri için mükemmel bir seçim haline getirdi. 2000 yılının başlarıyla birlikte “enerji güvenliği” kavramı ortaya çıkmaya başladı. Uluslararası toplum, ülkelerin gücünü artırmada, çıkarlarını güvence altına almada ve ulusal güvenliklerini korumada enerjinin önemini

¹⁷⁴ Tekir, “Russian-Turkish Involvement”, p.202.

anlamaya başladı. Buradan hareketle büyük güçler, özellikle Rusya ile Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri arasında, gaz ve petrol mücadelesi başladı.¹⁷⁵

Arap dünyasında 2011 yılından bu yana yaşanan ve Libya da dâhil olmak üzere bir dizi Arap ülkesinde birçok rejimin düşmesiyle sonuçlanan gelişmelerden sonra Libya, sahip olduğu coğrafi konumu ve zenginliği genişletmek ve kullanmak isteyen bölgesel ve uluslararası güçler için bir rekabet alanına dönüştü. Çünkü Libya, deniz ticaretinin %25'inin ve petrol ve gaz ticaretinin %18'inin geçtiği Akdeniz'e bakan önemli bir stratejik konuma sahipti. Ayrıca yaklaşık 1.800 km'lik Akdeniz'e bakan bir sahil şeridine sahip olması onu yatırım için verimli bir arazi haline getiriyordu. Aynı zamanda Afrika ve Sahra Altı Afrika'ya açılan bir kapı olarak kabul ediliyordu. Böylece başta Rusya ve Türkiye olmak üzere bir dizi uluslararası ve bölgesel gücün krize dahil olmasıyla Libya, bölgesel ve uluslararası çatışmalar arenasında önem kazanmış ve uluslararası bir rekabet arenasına dönüşmüştür.¹⁷⁶

Rusya, iç koşullarını iyileştirmeyi ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünden bu yana yaşadığı iç krizleri aştıktan sonra uluslararası konumunu geri kazanma planını uygulamaya koydu. O sıralarda Rusya, NATO'nun sınırlarına doğru genişlemesinden doğan tehlikenin farkına varmaya başlamıştı.

Bundan yola çıkarak Rusya, NATO'nun amacının kendisini izole ederek Rusya sınırlarına kadar genişlemek olduğunu anladı. Bu nedenle Rusya, ulusal güvenliğini korumak ve dünyada etkili bir süper güç olarak uluslararası konumunu kanıtlamak için bir savunma bölgesi oluşturması gerektiğini anladı. Bu doğrultuda NATO karşısında nüfuzunu Rus toprakları dışına yaymak ve kendisine bir savunma bölgesi oluşturmak için dış politikayı bir araç olarak kullanmaya başladı.

Bu amacını gerçekleştirmek üzere ilk önce Gürcistan'da askeri güç kullandı. Gürcistan'da başarı gösterdikten sonra Rusya, Ukrayna'ya geçti ve Kırım'ı ilhak etmeyi başardı. Bu, küresel güç dengesinde bir değişikliğe neden oldu ve Akdeniz bölgesinde Rusya nüfuz kazandı. Libya krizinin tırmanmasıyla Rusya, krize müdahale ederek Akdeniz bölgesindeki etkisini güçlendirme fırsatı buldu. Şimdi,

¹⁷⁵ لطفي، "الدور الروسي في ليبيا"، ص 18-19.

¹⁷⁶ لطفي، مرجع سبق ذكره، ص 19.

Rusya'yı Libya krizine müdahale etmeye sevk eden en önemli hedeflere temas edilecektir.

4.1. Siyasi ve Askeri Amaçlar

Rusya, Libya krizine müdahale ederek Akdeniz üzerindeki kontrolünü pekiştirmeye çalıştı. Zira Suriye krizine girerek Doğu Akdeniz'de askeri üslere sahip olduktan sonra Rusya, Libya'daki varlığının Güney Akdeniz'de bir rol oynamasını sağlayacağını fark etti. Böylece Avrupa'yı doğudan ve güneyden kuşatma imkânı bulacaktı. Zira Rusya, Akdeniz'deki varlığını Avrupa ülkeleri için bir tehdit kaynağı haline getirebileceğini düşünüyordu. Çünkü Rusya'nın Libya'daki varlığı, güney Avrupa'ya stratejik bir yön noktası oluşturmaktadır.¹⁷⁷

Ayrıca, Rusya'nın Libya üzerinden Avrupa ülkeleri için iki stratejik konu olan enerji ve mülteci konularını kontrol ederek uzun vadede Avrupa için tehdit unsuru olabilmeyi hedefliyordu. Enerji ve mülteci konusu, Avrupa ülkeleri için en önemli çetrefilli meseleler arasında yer almaktadır. Çünkü Libya'dan gelen mülteci krizinin tırmanması durumunda bu durum Avrupa toplumunda büyük gerilimlere yol açabilecek, aşırı sağın tırmanmasını artıracak ve dolayısıyla Avrupa Birliği'nin istikrarına yansiyacaktır. Ayrıca Rusya, Doğu Avrupa'da füzelerin yayılması ve Kırım'ın işgali konularında Avrupa ülkelerine baskı yapmak ve pazarlık yapmak için bu iki konuyu kullanma imkânı bulacaktı. Diğer taraftan kendisine uygulanan ekonomik yaptırımların kaldırılması için de masaya oturabilecekti. Rusya, Avrupa ülkelerinin Libya karşısındaki konumunu da Avrupa'ya karşı üstünlüğünü kanıtlamak ve Libya krizinde en etkili ülke olduğunu kanıtlamak için kullanmıştır. Nitekim İtalya gibi bazı Avrupa ülkeleri, Ulusal Mutabakat Hükümeti'ni desteklerken Fransa gibi bazıları Hafter'i desteklemekte ve bir rekabet meydana geliyordu.¹⁷⁸

¹⁷⁷ Jason Hamilton- Rosemarie Wilde- Jason Wimberly, "A Friend to All is a Friend to None: Analysis of Russian Strategy in the Middle East", *NDU Press*, Vol.9, No.2, 2021, p.105.

¹⁷⁸ مركز الأناضول لدراسات الشرق الأدنى ، " مقارنة التدخل الروسي في ليبيا" ، <https://ayam.com.tr/ar/%> (2022-05-15).

Rusya, Akdeniz'deki NATO baskısına karşı askeri baskı uygulamak için Batılı ülkelerin Rusya'nın batı sınırlarında oluşturduğu askeri tehdidi dengelemek amacıyla da Libya'daki varlığından yararlanmaya çalışmıştır.¹⁷⁹

Rusya'nın Libya'daki amaçlarından biri de, uluslararası konumunu yeniden kazanmaya çalışırken uluslararası meselelerde etkili bir uluslararası güç olduğunu kanıtlamaktır. Bu nedenle Libya krizinde etkili bir rol oynamaya çalışmaktadır.¹⁸⁰ Bu bağlamda daha önce de temas edildiği gibi meşru hale gelen Seyfülislam Kaddafi ve Hafter'i desteklemesine rağmen Ulusal Mutabakat Hükümeti ile de iyi ilişkileri sürdürmek arzusu taşımaktadır. Böylece uluslararası topluma, Libya krizi müzakerelerinde birincil arabulucu olarak kendini göstermek istemekte ve Libya'daki tüm çatışan taraflarla müzakere etme gücüne sahip olduğunu kanıtlamak istemektedir.¹⁸¹

Rusya ayrıca, Libya'ya müdahale yoluyla, dünyayı ikna etmeye çalıştığı, yani ABD'nin yok ettiği şeyi Rusya'nın düzeltebileceği düşüncesini kanıtlamaya çalışmaktadır. Zira Rusya, her zaman, Libya'da yaşanan krizin 2011'de Libya'ya yapılan NATO müdahalesinden kaynaklandığını öne sürmektedir. Böylece Rusya, Libya'da olumlu siyasi çözümlere ulaşabileceğini kanıtlamak ve Amerika Birleşik Devletleri'nin bozduğunu düzeltmek için Libya krizinden yararlanmaya çalışmıştır.¹⁸²

Rusya'nın Libya'ya müdahalede güttüğü amaçlardan bir diğeri de Hafter liderliğindeki Libya Ulusal Ordusu'na destek vererek Libya'daki İslamcı grupları ortadan kaldırmaktır. Çünkü Hafter bu gruplara düşmanlığı ve Libya'da onları yok etme hedefiyle bilinmektedir ki bu, Rusya'nın amaçları ile paralellik arz etmektedir. Nitekim Rusya, İslami grupların etkisinin artmasından ve Libya üzerinde kontrol

¹⁷⁹ بلال عبد الله، " مستقبل الدور الروسي في ليبيا: الحسابات والسيناريوهات"، <https://epc.ae/ar/details/scenario/mustaqbal-aldawr-alruysi-fi-libya-alhisabat-walsiynaryuha> .(2022-05-15)

¹⁸⁰ Thomas D. Arnold, "Exploiting Chaos: Russia in Libya", <https://www.csis.org/blogs/post-soviet-post/exploiting-chaos-russia-libya>, (16-05-2022).

¹⁸¹ Samuel Ramani, "Russia's Mediation Goals in Libya", <https://carnegieendowment.org/sada/78940>, (16-05-2022).

¹⁸² <https://ayam.com.tr/ar/>, (16-05-2022).

oluşturmalarından korkmaktadır. Zira bu İslami grupların fikirlerinin Rusya'daki İslami azınlıklara ulaşması ihtimali, Rusya'yı endişeye sevk etmektedir.¹⁸³

4.2. Jeoekonomik Amaçlar

Rusya'nın Libya krizine müdahale etmesinin temel nedeni ekonomik faktörlerdir. Çünkü Rusya'nın Libya ile Sovyetler Birliği döneminden beri tarihi ekonomik ilişkileri bulunmaktadır. Diğer taraftan enerji güvenliği de Rusya'yı Libya'yı kontrol etmeye iten sebeplerden biridir. Çünkü ülkelerin petrol ve gaz ihtiyaçlarının güvence altına alınması, uluslararası toplumdaki birçok büyük güç için bir güvenlik endişesi haline gelmiş ve bu, ülkelerin dış politikasını şekillendirmede kilit bir rol kazanmıştır. Dolayısıyla Rusya'nın Libya'daki rolü, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri için büyük bir tehdit oluşturduğu söylenebilir. Çünkü Avrupa, petrol ihtiyacının yaklaşık %30'unu ve gaz ihtiyacının %40'ını kuzeyden güneye uzanan boru hatlarıyla ithal etmektedir ki bunun için Rusya'ya muhtaçtır. Bu nedenle Avrupa, Rusya'nın Libya'daki rolünün ulusal güvenliğine yönelik oluşturduğu tehlikenin farkındadır. Bu nedenle Avrupa, yalnızca Rusya'ya bağımlı kalmamak için enerji tedarik kaynaklarını çeşitlendirmeye ve başka ortaklar aramaya çalışmaktadır.¹⁸⁴

İşte Libya'nın çeşitli enerji kaynakları açısından zengin olması, onu, Batılı ülkeler için önemli kılmaktadır. Bu nedenle Rusya, Avrupa'nın Rusya'nın sahip olduğu enerji kaynaklarına alternatif enerji kaynakları bulmasını engellemek için Libya üzerindeki kontrolü oluşturmaya başlamıştır. Bu şekilde Rusya, Avrupa enerjisi üzerindeki hâkimiyetini pekiştirmek istemektedir. Rusya, dış politikalarını başta enerji kaynakları bakımından zengin, petrol rezervleri bulunan ve Akdeniz üzerinden Güney Avrupa ile ortak deniz sınırı olan Kuzey Afrika ülkeleri olmak üzere Afrika ülkelerine yönlendirmeye başlamıştır. Bu politikalar sayesinde Rusya, enerji sorununu kullanarak Avrupa ülkeleri üzerindeki baskısını artırmaya çalışmıştır. Rusya bu hedefin, ancak enerji kaynaklarından yararlanmak üzere Libya üzerindeki kontrolünü pekiştirmekle gerçekleşeceğini düşünmektedir. Zira Rusya,

¹⁸³ <https://carnegieendowment.org/sada/78940>, (16-05-2022).

¹⁸⁴ لطفي، "الدور الروسي في ليبيا"، ص ص 22-23.

Libya'nın küresel enerji piyasası için ne kadar önemli olduğunun farkındadır.¹⁸⁵ Nitekim Libya, 46,4 milyar varil petrol rezervine sahip bulunmakta, bu kapasitesiyle Afrika'nın en büyüğü ve dünyanın onuncu konumunda bulunmaktadır. Ayrıca Libya, on yıllardır İtalya, güney Fransa ve güney Avrupa'daki diğer ülkeler için ana enerji kaynağını oluşturmaktadır. Çünkü Libya'da petrol çıkarmanın ve onu Avrupa pazarlarına ulaştırmanın maliyeti diğerlerine nazaran düşüktür. Bu husus, Libya'yı, Avrupa enerji pazarında Rusya'nın rakiplerinden biri yapmaktadır. Diğer taraftan Libya, petrol üretimini durdurduğunda diğer ülkelerde fiyatlar yükselmektedir ki bu, dolaylı olarak Rusya'nın işine gelmektedir.¹⁸⁶

Rusya'nın Libya'ya olan bu ilgisi, 2008 yılında, Libya'dan Sicilya'ya bir gaz boru hattı kurmak için Kaddafi ile yapılan anlaşmadan sonra başlamıştır. Rusya, Libya'da enerji sektöründe de Libya ile birçok yatırım projesi kurmuştur. Kaddafi rejiminin çöküşünden sonra Rusya, Libya'daki ekonomik çıkarlarının etkileneceğinden endişe etmiştir. Zira Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkeleri, Libya üzerinde bir kontrol gerçekleştirebilir ve bu, Rus enerjisine ve gazına bir alternatif anlamına gelebilirdi. Bu nedenle Rusya, Libya'da aktif bir rol oynamanın çok önemli olduğunu fark etti. Libya'da çatışmanın tırmanması, Rusya'ya büyük petrol ve gaz yataklarına sahip doğu Libya'nın kontrolünü ele geçiren Hafter'e destek vererek krizde rol bulma fırsatı verdi. Çünkü bu, Rusya'nın Libya'daki enerji üzerindeki kontrolünü güvence altına almasını ve Avrupa için önemli bir enerji kaynağı konumunu sürdürmesini sağlayacaktı. Bu nedenle Rusya'nın temel amacı, Libya enerji piyasasını kontrol etmek ve böylece Avrupa enerji piyasası üzerindeki kontrolünü sürdürmek için Libya'da yatırımlar oluşturmaktır. Zira Libya'yı diğer taraflara kaptırmak Rusya'yı ekonomik olarak olumsuz etkileyecekti.¹⁸⁷

Rusya'nın Libya'daki varlığı, petrol ve uluslararası ticaretin aktığı en önemli alanlarda da Rusya'nın bulunmasını sağladı. Hem böylece Rusya, Libya'daki askeri varlığı sayesinde İran'dan Suriye'ye, oradan Libya'ya kadar hâkim stratejik varlığının üçgenini tamamlamayı başarmış oluyordu. Bu, dünyanın en nazik stratejik

¹⁸⁵ Mokhmad Akhiyadov, "Rusya'nın Libya politikası", <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-rusya-nin-libya-politikasi/1794069>, (19-05-2022).

¹⁸⁶ <https://ayam.com.tr/ar/>, (16-05-2022).

¹⁸⁷ لطفي، "الدور الروسي في ليبيا: التاريخ والمقاربة والسلوك"، ص ص 22-23.

alanlarında uluslararası dengelerin değişmesine zemin hazırladı. Rusya'nın Libya'ya müdahalesi, Rusya'nın Afrika kıtasındaki genişlemesinin de başlangıcına işaret etmektedir. Nitekim Rusya, defalarca Afrika'nın Rusya'nın dış politika önceliklerinden biri olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁸

Afrika kıtası, 2014'ten 2019'a kadar Rus silah ihracatının yaklaşık %35'ini oluşturdu. Rusya ayrıca Angola, Nijerya, Sudan, Mali, Burkina Faso ve Ekvator Gine'si ile de silah anlaşmaları yaptı. Bu anlaşmalar, savaş uçakları, helikopterleri, tanksavar füzeleri ve savaş uçakları için motorları içeriyordu. Ayrıca, Rusya'nın Afrika'ya girmek için başka birçok ekonomik nedeni bulunmaktadır. Örneğin Rusya sanayisi için önemli olan manganez, boksit ve krom gibi bazı minerallere ihtiyacı vardır. Diğer taraftan Rusya, Afrika'nın petrol zengini ülkelere sunabileceği enerji sektöründe de uzmanlığa sahiptir. Nitekim Rus enerji şirketi Lukoil'in Kamerun, Gana ve Nijerya'da projeleri olduğu ve Kongo Cumhuriyeti'nde hisse satın almak istediği ifade edilmektedir. Rusya ayrıca birçok Afrika ülkesine nükleer enerji teknolojisi satmaktadır. Bu nedenle Rusya, Libya'daki aktörlerden biri olmayı ve bunun için Libya kıyılarında askeri üsler kurmayı amaçlamaktadır. Kısaca Libya, Rusya için Afrika ülkelerinin geri kalanındaki çıkarları korumak adına daha derine inebileceği bir başlangıç noktası olması oluşturmaktadır.¹⁸⁹

¹⁸⁸ طلعت رميح، "روسيا: هل تنجح قفزتها الثانية في المتوسط عبر ليبيا؟"، (2022-05-20)، <https://www.albayan.co.uk/MGZarticle2.aspx?id=11152>

¹⁸⁹ <https://ayam.com.tr/ar/>, (16-05-2022).

SONUÇ

Bu çalışmada, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Rusya'nın Ortadoğu'daki rolü ve ardından Rusya'nın dış politikasında meydana gelen değişiklikler belirlenmeye çalışılmıştır. Ardından genel itibariyle Rusya'nın Ortadoğu'daki çıkarlarına odaklanılmış ve özellikle iki krizle (Suriye ve Libya) olan ilişkisinin boyutları üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda çalışmada Rusya'nın hem Suriye hem de Libya ile olan ilişkilerinin doğasını çeşitli tarihsel aşamalar üzerinden incelemeye odaklanılmış; ayrıca, bu iki ülkedeki krizlerde Rus rolünün boyutları analiz edilmeye çalışılmıştır.

Rusya, 20. yüzyılın başlarında, çok kutuplu bir dünyada yeniden boy göstermeye, ABD'nin tahakkümünü kırmaya ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kaybettiği uluslararası konumu yeniden kazanmaya çalıştı. Amerika Birleşik Devletleri'nin Rusya'yı dış dünyadan izole etmek, zayıflatmak ve uluslararası itibarını yeniden kazanmasını engellemek amacıyla Orta Asya ve Kafkasya ülkelerini genişletmek ve hâkimiyet kurmak istemesinin tehlikesini hemen fark etti.

Buna karşılık Rusya, etrafındaki çemberi kırmak için dış dünyaya açık bir dış politika izlemeye başlamıştır. Bu çerçevede bölgenin büyük güçler için taşıdığı jeopolitik ve ekonomik önem nedeniyle yeni politikasında Ortadoğu bölgesine odaklandı. Bu bağlamda Orta Doğu'daki birçok geleneksel müttefikleriyle tarihsel ilişkilerini yeniden kurmaya çalıştı.

Diğer taraftan Rusya Ortadoğu'daki önemli uluslararası meselelerde aktif bir rol üstlenmeye çalıştı. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nin etkisini ve küresel sistem üzerindeki tahakkümü azaltmak için de bazı yolları izledi. Örneğin ABD'nin Güvenlik Konseyi'nde başta Suriye meselesi ilgili aldığı kararları veto etti.

Son yıllarda Ortadoğu'da terörün artması ve terör örgütlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte Rusya, bu tehdit çemberinin komşu ülkelere de yayılmasından endişe duymaya başladı. Rusya da bu özellikle Radikal İslamcı terörist grupların fikirlerinin Rusya'daki Müslüman azınlıklara aktarılmasından çekiniyordu. Bu nedenle Rusya'nın Ortadoğu bölgesine büyük önem vermesi gerekiyordu. Çünkü Rusya'yı bu bölge, konumu itibariyle ulusal güvenliğine yönelik

büyük tehdit oluştuyordu. Bu doğrultuda Rusya söz konusu tehditlerden zarar gören ülkelerle ilişkilerini sağlamlaştırma gereği duydu. Rusya, bu terör örgütleriyle mücadelede Ortadoğu'da etkin bir rol üstlenmek amacıyla dış politikasında bu konuya büyük önem verdi.

2010'un sonlarında Arap bölgesini kasıp kavuran siyasi çalkantılar, başta Tunus'ta Zeynel Abidin Bin Ali rejimi olmak üzere birçok Arap rejiminin sonunu getirdi. Daha sonra Arap Baharı adı verilen söz konusu devrimler; Mısır'da Hüsnü Mübarek, Yemen'de Ali Abdullah Salih, Libya'da Muammer Kaddafi rejimini bitirdi. Bunlardan sonra Suriye krizi başladı ve durum daha da kötüleşti. Bu durum Zamanla uzun süreli bir iç savaşa dönüştü ve bu savaş Beşar Esed rejimini devirmeyi başaramadı. Rusya bu halk protestolarından ve devrimci siyasi değişim yöntemlerinden korkmaya başladı. Nitekim bu protestoların Rusya'nın iç bölgelerine yayılmasından endişe ediyordu. Bu protestoların bölgedeki istikrarı tehdit ettiğini ve bunun bölgeye Amerikan ve Batı müdahalesinin yolunu açacağını biliyordu. Bu durum, Rusya'ya kadim müttefikini kaybettirecek ve bölgedeki siyasi ve ekonomik çıkarlarına kesinlikle olumsuz yansiyacaktı. Dolayısıyla Rusya, bölgede patlak veren bu bölgesel krizlerde önemli bir rol oynamak için bu krizi fırsat bildi bölgeye müdahale kararı aldı. Bunun bir süper güç olarak prestijini yeniden kazanmasını sağlayacağına ve bölge kaynaklarından kullanma konusunda Amerika Birleşik Devletleri ve Batılı ülkelerle rekabet etme fırsatı vereceğine inanıyordu.

Arap bölgesindeki olaylardan yararlanmak isteyen Rusya, dikkatli bir politika izlemiştir. Siyasi hareketlerini bölgedeki çıkarları lehine bu devrimlere bağlayan Rusya, Arap Baharı devrimlerini bir bütün olarak Ortadoğu bölgesinde bütünleşmiş bir olay olarak değil, aksine, çıkarlarına uygun olarak her olayı ayrı ayrı ele aldı. Bu, Libya'da Suriye'dekinden farklı bir politika izlemesinde çok net anlaşılıyordu. Bu husus, çalışmada geçerliliğini test etmeyi amaçladığımız hipotezin doğruluğunu ortaya koymaktadır.

Nitekim Rusya'nın Libya ve Suriye'de meydana gelen devrimlere karşı ortaya koyduğu çizginin Orta Doğu'daki diğer devrimlere karşı ortaya koyduğu çizgiden farklı olduğu gayet açıktır. Libya, Rusya'nın bölgedeki en önemli müttefiklerinden biri olarak görülse de Güvenlik Konseyi'nin Libya'daki sivilleri korumak için askeri

müdahale kararına Rusya tarafından bir itiraz gelmedi. Ancak Suriye devrimi konusundaki konumu göz önüne alındığında Rusya, Suriye rejimini diplomatik, askeri ve ekonomik olarak desteklemenin kendi çıkarına olacağını düşündü ve Amerika ve müttefiklerinden tek taraflı, hatta Güvenlik Konseyi aracılığıyla herhangi bir dış müdahale girişimini veto etti. İşte söz konusu destekler, Suriye rejiminin bu zamana kadar iktidarda kalmasını sağlamıştır.

Rusya, Suriye ve Libya krizlerine müdahale ederek doğu ve güney Akdeniz'i kontrol etmek istedi. Zira Suriye krizine girerek Doğu Akdeniz'de askeri üslere sahip olduktan sonra Rusya, Libya'daki varlığının Güney Akdeniz'de bir rol oynamasını sağlayacağını fark etti. Böylece Avrupa'yı doğudan ve güneyden kuşatma imkânı bulacaktı. Zira Rusya, Akdeniz'deki varlığını Avrupa ülkeleri için bir tehdit kaynağı haline getirebileceğini düşünüyordu. Çünkü Rusya'nın Libya'daki varlığı, güney Avrupa'ya stratejik bir yön noktası oluşturmaktadır. Aynı zamanda terör, enerji, göç ve iltica gibi Avrupa ülkelerini tehdit eden sorunları kontrol etmesini sağlayacaktı.

Rusya'nın Libya ve Suriye krizleri konusundaki tutumuna bakılırsa Rusya'nın her zaman bölgenin krizlerine müdahale etmek çabasında olduğu görülmektedir. Bu yolla Rusya, kendisini bölgede Amerika Birleşik Devletleri'ne bir alternatif olarak göstermeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışmada ayrıca, Rusya'yı Suriye krizine doğrudan müdahale etmeye sevk eden en önemli hedefler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu hedefler başlıca şunlardır:

- Rusya'nın dünya düzeninde rol alan, söz konusu düzeni yeniden yapılandırma ve bölgedeki Batı ve Amerikan varlığının boyutunu küçültme konusundaki arzusu. Rusya, Esed rejiminin düşüşünün onu bölgedeki önemli bir stratejik müttefikten mahrum bırakacağına inanmıştır. Çünkü Rusya, Suriye rejimini Arap bölgesindeki son müttefiki olarak görmekte; bu nedenle de rejimin ayakta kalmasını sağlamaya çalışmaktadır. Zira Suriye rejiminin çöküşü, Rusya'nın Ortadoğu ve Akdeniz'i kontrol etme umudunu kaybetmesi anlamına gelmekte ve ABD'ye Suriye'de kendisine sadık ve Amerikan çıkarlarına hizmet edecek yeni bir rejim kurma fırsatı sunmaktadır. Böylece,

Rusya'nın Suriye'ye müdahalesinin Beşar Esed rejimini korumak için değil, daha çok Rus çıkarlarını korumak için olduğu görülüyor.

- Rusya'nın, başta IŞİD olmak üzere Suriye'de ortaya çıkan İslami grupların fikirlerinin Rusya'nın komşu ülkelerine veya Rusya içindeki İslami azınlıklara ulaşmasının Rusya'nın ulusal güvenliğini tehdit edeceği yönündeki endişesi. Rusya Beşar Esed rejiminin düşmesi halinde söz konusu İslami grupların Suriye'de iktidara gelmesinden endişe etmektedir. Rusya bunu istememektedir. Çünkü bu, Rusya'nın hem önemli bir müttefikini kaybetmesine neden olacak hem de başta Tartus limanında bulunan deniz üssü olmak üzere Ortadoğu'daki askeri üslerini kaybedecektir.
- Rusya'nın Suriye krizinde aktif rol oynama arzusu. Rusya, uluslararası topluma, önemli uluslararası sorunları etkileyebilecek önemli bir uluslararası güç haline geldiğini kanıtlamak istemektedir. Diğer taraftan Suriye krizinden faydalanarak rakipleriyle diğer uluslararası meselelerde müzakere ederken onlara baskı yapmak arzusu da taşımaktadır.
- Rusya'nın bölgedeki ticari ilişkilerini sürdürme ve ekonomik çıkarlarını koruma, Avrupa gaz piyasasına hâkim olma ve Suriye toprakları üzerinden enerji projelerine karşı koyma arzusu. Zira bu, Rusya'nın küresel doğal gaz piyasalarına hâkim olmasını ve Suriye doğal gazından istifade etmesini sağlayacaktır. Ayrıca bu yolla Rusya, Suriye'de sahip olduğu yatırım sözleşmelerini ve ekonomik ayrıcalıklarını da korumayı amaçlamaktadır.
- Rusya'nın deniz ve hava üslerini, özellikle Tartus limanındaki deniz üssünü güvence altına alma ve genişletme konusundaki arzusu. Çünkü bu üsler Rusya'nın Ortadoğu ve Akdeniz'deki tek varlığını temsil etmektedir. Bu üsler sayesinde Rusya, bölgede Amerika ve müttefiklerine rakip olabilmektedir.

Rusya'nın Libya krizine yönelik dış politikasıyla ulaşmaya çalıştığı pek çok hedef de vardır ki başlıca şunlardır:

- Rusya'nın Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kaybettiği uluslararası konumunu yeniden kazanmak ve Ortadoğu'daki önemli uluslararası meseleleri kontrol etmek arzusu, söz konusu hedeflerin başında gelmektedir.

- Rusya, Libya krizine müdahale yoluyla Akdeniz üzerindeki kontrolünü sıkılaştırmaya çalışmıştır. Zira Doğu Akdeniz'de askeri üsleri olmasına rağmen Rusya, Libya'daki varlığının Güney Akdeniz'de bir rol oynamasını sağlayacağını düşünüyordu. Bu, Rusya'nın Avrupa'yı doğudan ve güneyden kuşatmasına imkân verecek; aynı zamanda terör, enerji, göç ve iltica gibi Avrupa ülkelerini tehdit eden sorunları kontrol etmesini sağlayacaktı. Bunun yanı sıra Rusya, bu meseleleri; hem diğer uluslararası meselelerde avantaj elde etmek için Avrupa ülkelerine baskı uygulamak ve pazarlık masasına oturmak için hem de Batılı ülkeler ve NATO'nun Rusya'nın batı sınırlarına yönelik oluşturduğu askeri tehditlere karşı koymak için kullanmak istemiştir.
- Rusya ayrıca Libya'ya müdahalesi yoluyla Akdeniz kıyılarının geniş bir alanını kontrol etmeye çalışmıştır. Zira Akdeniz'deki deniz üslerinin Batı ülkeleri veya Amerika Birleşik Devletleri ile olası herhangi bir çatışmayla başa çıkmak için yetersiz olduğunu düşünüyordu.
- Rusya, müzakere masasında yer almak ve Libya'nın siyasi geleceğini şekillendirmede etkili bir rol oynamak istemiştir. Bu nedenle, Libya'daki krizin tüm taraflarıyla ilişkilerini iyileştirmeye çalışmaktadır. Ancak daha çok Hafter'e yakın durmaktadır. Rusya, Hafter'in Libya'nın tamamını kontrol edemeyeceğini bilse de Rusya'nın Libya krizine ilişkin müzakerelerdeki konumunu güçlendirmesine yardımcı olacağını düşünmektedir. Rusya ayrıca Libya'yı Hafter'in kontrolü altında tutmanın, özellikle enerji alanında Kaddafi rejiminden elde ettiği ekonomik faydaları elde etmesini sağlayacağına inanmaktadır.
- Rusya'yı Libya krizine müdahaleye sevk eden başlıca unsurlar arasında ekonomik faktörler yer almaktadır. Nitekim Rusya'nın dış politikasında enerji büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle Rusya, Libya üzerindeki kontrol oluşturmak istemiştir. Çünkü Libya, Afrika'nın en büyük petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip bulunmaktadır. Avrupa'nın Rus enerji kaynaklarına alternatif enerji kaynakları bulmasını engellemek istediğinden Rusya, Libya üzerindeki kontrolünü pekiştirmeye çalışmaktadır.

Sonuç olarak Rusya'nın çok kutuplu uluslararası sistemde en önemli taraflardan biri olma arzusunun, Rusya'nın Ortadoğu'ya yönelik politikasının itici güdüsü olduğu söylenebilir. Zira söz konusu bölge, hem önemli jeostratejik konumu sahiptir hem de bölgede meydana gelen olaylar, küresel sistemin gidişatı üzerinde güçlü şekilde yön vermektedir. Bu nedenle Rusya'nın bölgedeki çıkarlarını korumak, konumunu pekiştirmek ve uluslararası sistemdeki yerini geri kazanmak için bölgedeki rolünü güçlendirmek istemesi olağan bir durum olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Adomeit, Hannes, “*Russia and its Near Neighbourhood: Competition and Conflict with the EU*”, the College of Europe Natolin Campus, Poland, 2011.
- Aghayev, Elvin – Katman, Filiz, “Historical Background and the Present State of the Russian-Syrian Relations”, *European Researcher*, Vol.35, No.11-3, 2012, pp. 2066-2070.
- Ağır, Osman – Takar, Meram, “Rusya-Suriye İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı”, *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.13, S.2, 2016, ss.285-306.
- Akhiyadov, Mokhammad, “Rusya’nın Libya politikası”, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-rusya-nin-libya-politikasi/1794069>, (19-05-2022).
- Akın, Fethullah, “İkinci Dünya Savaşı Sonrası Yenidünya Düzeni ve Türkiye”, *İş Ve Hayat*, C.3, S.5, 2017, ss.119 – 135.
- Aksoy, Oğuzhan, “Suriye İç Savaşı’nda Çatışma Yönetimi Perspektifinden Üçüncü Taraf Müdahaleleri”, *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.5, S.2, 2021, ss. 101-128.
- Al-Fawwaz, Abdulrahman, “Russian Intervention In The Middle East: Political And Economic Dimensions”, *Journal Of Studies In Social Sciences*, Vol.17, Number.2, 2018, pp.112-136.
- Alpar, Güray, “Tehdit Algısı, Güvenlik ve Strateji: Rusya Ulusal Güvenlik Strateji Belgesinin Karşılaştırmalı Analizi”, <https://www.sde.org.tr/guray-alpar/genel/tehdit-algisi-guvenlik-ve-strateji-rusya-ulusal-guvenlik-strateji-belgesinin-karsilastirmali-analizi-kose-yazisi-23026>, (31-01-2023).
- Arnold, Thomas D., “Exploiting Chaos: Russia in Libya”, <https://www.csis.org/blogs/post-soviet-post/exploiting-chaos-russia-libya>, (16-05-2022).
- Ataç, Kaan Kutlu, “Strateji Ve Askeri Strateji”, *Güvenlik Yazıları Serisi*, S.40, Kasım 2019.
- Aydınlık, “Libya’da Türk-Rus işbirliği dünya çapında güç dengelerini değiştirir”, <https://www.aydinlik.com.tr/haber/libyada-turk-rus-isbirligi-dunya-capinda-guc-dengelerini-degistirir-260821>, (14-05-2022).
- Bakshi, Jyotsna, “Russia's National Security Concepts and Military Doctrines: Continuity and Change”, *Strategic Analysis Journal of the IDSA*, October 2000, Vol. XXIV, No.7.

- Barakanova, Kulpunai, "Continuity And Change In The Soviet And Russian Foreign Policies In The Middle East: The Cases Of Egypt And Libya (1943-2017)", *Sakarya University, Middle East Institute, Master's Thesis*, 2018.
- Bayat, Cemal, "Rusya-Libya İlişkileri Ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Libya'ya Yönelik Askeri Müdahale Tartışmaları Sırasında Rusya'nın Politik Tutumu", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.1, 2018, ss. 169 - 205.
- Cafersoy, Nazim, "Rusya Neden Suriye'ye Müdahale Etti?", *Ekoavasya Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.32, 2015, ss.8-14.
- Caner, Cantürk – Şengül, Betül, "Devrimler, Kaos Ve İstikrar Arayışları İçinde Libya: Tarihsel Ve Yapısal Bir Analiz", *Uluslararası Afro-Avasya Araştırmaları Dergisi*, S.6, Haziran 2018, ss. 45-70.
- Çakır, Sinem, "Rusya'nın Libya Krizi Politikası", *topkapı sosyal bilimler dergisi*, C.1, S.1, 2022, ss. 89-100.
- Çınar, Sertan -Göçer, İsmet, "Yeni Soğuk Savaşa Doğru: Küresel Enerji Politikaları", *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, t.y., C.1, 2014, ss.16-29.
- Demir, Sertif - Rijnoveanu, Carmen, "The Impact Of The Syria Crisis On The Global And Regional Political Dynamics", *Journal Of Turkish World Studies*, Vol.13, No.1, 2013, pp.55-77.
- Derman, Giray Saynur, "Ortadoğu'da İki Etkin Güç Rusya-İran", *İran Araştırmaları Merkezi (İRAM)*, 2017.
- Dingil, Hurşit, "Putin Dönemi Ulusal Güvenlik Stratejileri Ve Suriye Müdahalesi", *İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, ", İstanbul, 2019.
- Doğan, Gürkan – Durgun, Bülent, "Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.15, 1/2012, ss.61-90.
- Domańska, Maria, Rodkiewicz, Witold, "The Russian Operation In Syria: An Offer or A Blackmail?", <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2015-10-07/russian-operation-syria-offer-or-a-blackmail>, (12-04-2022).
- Dosbolov, Abzal, "Rusya Federasyonu'nun Orta Doğu Politikası: İran ve Suriye Örneği", *Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, 2014.
- Döngel, Hüseyin, "Ortadoğu'nun Tanımı, Politik -Stratejik Önemi, Türkiye'nin Orta Doğu Politikası Ve Türkmenler", https://kayserigurhaber.com/koseyazilari/ortadogunun_tanimi_politik_strateji

k_onemi_turkiyenin_orta_dogu_politikasi_ve_turkmenler-1824.html, (04-01-2022).

Elkatawneh, Hassan H., “Libyan Civil War”, *SSRN Electronic Journal*, January November 21, 2013, pp.1-9.

Ercan, Arda – Tezcan, Refik Levent, “Rusya’nın Suriye Politikasının Geçmişten Günümüze Etkileri” *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.42, 2021, ss. 67- 89.

Gökçe, Özlem Toker, “Arap Baharı Sürecinde Suriye İç Savaşı Ve Esad Rejiminin Ayakta Kalma Nedenleri 2011-2014”, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.8, S.2, 2021, ss. 24 – 51.

Günay, Mehmet, “Russia’s Central Asia Policy Under Boris Yeltsin”, *Journal Of Eurasian Inquiries*, Istanbul University, Eurasian Institute, 2013, Vol.2, pp.85-113.

Gündem, Bölge, “Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) Nedir ve Kimlerden Oluşur” <https://www.bolgegundem.com/ozgur-suriye-ordusu-oso-nedir-kimlerden-olusur-337639h.htm>, (01-04-2022).

Habibe Özdal, “ Putin Döneminde Rusya’nın Güvenlik Doktrinleri”, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2021/02/PutinRusyasiGuvenlikDoktrinleri_HabibeOzdal_v.1.pdf, (31-01-2023).

Hamilton, Jason – Wilde, Rosemarie – Wimberly, Jason, “A Friend to All is a Friend to None: Analysis of Russian Strategy in the Middle East”, *NDU Press*, Vol.9, No.2, 2021, pp. 99-111.

Hekimoğlu, Kübra Çağlar, “Suriye Krizi Bağlamında Rusya’nın Suriye Politikası”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, C.35, S.4, 2021, ss.1405 - 1422.

Hoffman, Jon, “Russia and China in the Middle East: The Neglected Religious Dimension”, <https://berkleycenter.georgetown.edu/posts/russia-and-china-in-the-middle-east-the-neglected-religious-dimension>, (06-01-2022).

Hürriyet, “Halife Hafter Kimdir? Halife Hafter'in Biyografisi”, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/halife-hafter-kimdir-halife-hafterin-biyografisi-41522785>, (13-12-2022).

Institute, Warsaw, “Civil War In Libya Russian Goals And Policy”, *Special Report by Warsaw Institute*, 4 Nisan 2019.

İdrisoğlu, Railya Elif, “Rusya’nın Ve Abd’nin Sseb Sonrası Orta Doğu Politikaları”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, *Yüksek Lisans Tezi*, Konya, 2010.

- Jusoor Araştırma Merkezi, “Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu Beş YılınHasadı”, <https://jusoor.co/details/--Suriye-Muhalif-ve-Devrimci-G%C3%BC%C3%A7ler-Ulusal-Koalisyonu-Be%C5%9FY%C4%B1%C4%B1n-Hasad%C4%B1/335/tr>, (01-04-2022).
- Kantarcı, Şenol, “Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı “Koalisyonlar Dönemi Mi?”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2012, S.16, ss.47-85.
- Karakaya, İskender, Çelik, Mehmet Tunahan, “Ortadoğu’da Arap Baharı Süreci Ve Libya İç Savaşı”, *Akademik İzdüşüm Dergisi*, C.6, S.1, ss. 175-192.
- Karim, Sajid, “Syrian Crisis: Geopolitics And Implications”, *BISS Journal*, Vol.37, No.2, 2016, pp. 107-132.
- Kemaloğlu, İlyas, “21. Yüzyılın Başında Rusya Federasyonu”, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C.3, S.2, 2016, ss.1-14.
- Khalaf, Alaa Taleb, “The future of the Russian intervention in the Syrian crisis”, *Tikrit Journal For Political Science*, Vol.21, 2020.
- Kocamaz, Sinem Ünalldılar, “The Rise Of New Powers İn World Politics: Russia, China And The Shanghai Cooperation Organization”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C.16, S.61., 2019, pp.128-129.
- Kuzu, Varol, “Suriye İç Savaşında Etkisi Olan Faktörler Ve İran’ın Suriye Politika’sının Etkisi”, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Ve Uluslar Arası İlişkiler Anabilim Dalı, *Yüksek Lisans Tezi*, Gaziantep, 2019.
- Kyzy, Zhainagul Zholdoshbek, “Vladimir Putin Dönemi Rusya’nın Ortadoğu Politikası: Suriye Örneği”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, *Yüksek Lisans Tezi*, 2018.
- Lo, Bobo, “Going Legit? The Foreign Policy Of Vladimir Putin”, <https://www.lowyinstitute.org/publications/going-legit-foreign-policy-vladimir-putin>, (24-12-2021).
- Lund, Aron, “From Cold War To Civil War: 75 Years Of Russian-Syrian Relations”, The Swedish Institute Of International Affairs | Ui.Se, 2019.
- Mirza, Muhammad Nadeem - Abbas, Hussain – Qaisrani, Irfan, “A Natomising Syrian Crisis: Enumerating Actors, Motivations ,And Their Strategies 2011-2019”, *Liberal A Rts And Social Sciences International Journal*, C.5, S.1, 2021, pp.41-54.
- Nichol, Jim, “Russian Military Reform And Defense Policy”, *CRS Report For Congress*, Congressional Research Service, August 24, 2011.

- Norwich University, “Consequences Of The Collapse Of The Soviet Union”, <https://online.norwich.edu/academic-programs/resources/consequences-of-the-collapse-of-the-soviet-union/>, (28-11-2021).
- Oğuztürk, Bekir Sami – Özbay, Ferhat, “Orta Doğu’nun Rusya Ve Abd İle Enerji Alanındaki İlişkisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.22, S.2, 2017, ss. 449 - 463.
- Özdemir, Çağatay, “Suriye’de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi?”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.2, 2016, ss. 81 – 102.
- Ramanı, Samuel, “Russia’s Mediation Goals in Libya”, <https://carnegieendowment.org/sada/78940/>, (16-05-2022).
- Salameh, Mohammed T. Bani, Mashagbeh, Ahed A., “The American Russian Rivalry In The Middle East”, *International Journal Of Humanities And Social Science*, Vol.8, No. 1, January 2018, ss.28-35.
- Sarp, Çağatay –Cihan, Murat, “Ortadoğu’da Müdahalecilik Ve Egemenlik”, *Akademik Hassasiyetler*, C.7, S.13. 2020, ss.1-19.
- Semenov, Kirill, “Russia’s Game on the Libyan Field: From Gaddafi to Haftar”, <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/russia-s-game-on-the-libyan-field-from-gaddafi-to-haftar/>, (14-05-2022).
- Svarin, David, “The Construction Of ‘Geopolitical Spaces’ In Russian Foreign Policy Discourse Before And After The Ukraine Crisis”, *Journal Of Eurasian Studies*, Vol.7, 2016, pp. 129-140.
- Şahbaz, Mehibe, “Geçmişten Günümüze Şark :Orta Doğu Meselesi”, *Journal Of Social And Humanities Sciences Research*, C.4, 2017, ss. 381-387.
- Tekir, Gökhan, “Russian-Turkish Involvement in the Civil War in Libya”, *TJORS - Turkish Journal of Russian Studies*, No.3, Summer 2020, pp.190-215.
- The Editors of Encyclopaedia Britannica, “Sir Basil Liddell Hart British Military Historian”, <https://www.britannica.com/topic/British-Army>, (01-12-2021).
- Time Maps, “The Ancient Middle East”, <https://www.timemaps.com/encyclopedia/history-middle-east/>, (04-01-2022).
- Topal, Coşkun, “Suriye İç Savaşı ve Uluslararası Düzen”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, C.2, S.9, 2015, ss.117 – 122.
- Turu, Fikir, “ABD ve Rusya: Yeni rekabet alanı Körfez mi?”, <https://fikirturu.com/ortadogu/abd-ve-rusya-yeni-rekabet-alani-korfez-mi/>, (26-12-2021).

Üren, Mustafa, "Orta Doğu'daki Yeni Jeopolitik Ortamda Rusya'nın Suriye Politikası", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, VIII/2, 2019, ss. 231-275.

VP Haran, "Roots of The Syrian Crisis: Internal Situation, External Environment , Roles Of Different Actors And Crisis Trajectory", IPCS Special Report, March 2016.

Yılmaz, Halil İbrahim, "Ortadoğu'nun Jeo-Ekonomik Önemi Ve Abd'nin Ortadoğu Politikasının Ekonomik Nedenleri", *Tesam Akademi Dergisi*, C.3, S.1, 2016, ss. 99- 128.

Yüce, Samet, "Rusya'nın Suriye'deki Varlığının Nedenleri", *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.11, 2016, ss. 269-289.

NEWS BBC، " خليفة حفتر: ما الذي نعرفه عن القائد العسكري القوي في ليبيا"، (2022-05-11)، <https://www.bbc.com/arabic/middleeast-40520755>

ابو حنيفه، الوليد ، " الازمة السورية: الجذور، الاسباب، الفواعل والادوار"، مركز الكتاب الأكاديمي، عمان، 2020.

أبو شومر، محمد موفق، " الموقفين الروسي والتركي من الحرب على سورية: دراسة مقارنة بين الدوافع والأهداف"، مجلة جامعة تشرين .العلوم الاقتصادية والقانونية، المجلد 43، العدد 5، ص ص 101-117.

أحمد خليف عفيف، " الثورة الليبية شباط 2011-2013: الخصوصية وتحديات المرحلة الانتقالية"، دراسات: العلوم الانسانية والاجتماعية، المجلد 42، العدد 3، اكتوبر 2015، ص ص 663-680.

أحمد، وليد محمود ، " توجهات السياسة الخارجية الروسية بعد الحرب الباردة 2000-2008"، مركز الدراسات الإقليمية، العدد 33، 3013م، ص ص. 285-309.

الأنباري، أحمد عبد الأمير ، " الاستراتيجية الروسية تجاه سوريا: استراتيجية التدخل الفعال لاستعادة النفوذ"، مجلة القادسية للقانون والعلوم السياسية، المجلد 10، العدد 2، 2019، ص ص 28-47.

باكير، علي حسن ، " العلاقات الاستراتيجية الصينية- الروسية"، مجلة الدفاع الوطني اللبناني، العدد 56، نيسان 2006.

الجزيرة، "العلاقات الاقتصادية الليبية- الروسية"، <https://www.aljazeera.net/ebusiness/2008/10/31/>، (2022-04-26).

الحاج، مجاهد جبر محمد، " التدخل الدولي الانساني وتأثيره على سيادة الدول في ظل نظام دولي متغير: دراسة تطبيقية على الثورتين الليبية والسورية"، رسالة دكتوراه، جامعة قناة السويس، كلية التجارة بالاسماعيلية، 2017م.

حسن، لمى مطير ، " ملامح عن العلاقات الروسية السورية لغاية عام 2014"، لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية، العدد 25، 2017م، ص ص 560-572.

حفاصة، السعيد – خمس، محمد الأمين ، " السياسة الخارجية الروسية تجاه الشرق الأوسط بعد ثورات الربيع العربي: دراسة في أبعاد التدخل الروسي في سوريا"، جامعة 08 ماي 1945 قالمة، كلية الحقوق والعلوم السياسية، رسالة ماجستير، الجزائر، 2016.

الحيدري، محسن ، " الشرق اوسطية اقتصادية وسياسيا"، دار الجنان للنشر والتوزيع، قطر، 2015م.
الخوري، إلياس ، " الأسباب والدوافع: لماذا تدخلت روسيا عسكرياً في سوريا؟"، <https://baladi-news.com/ar/articles/>، (2022-04-12).

رميح، طلعت، " روسيا: هل تنجح قفزتها الثانية في المتوسط عبر ليبيا؟"، <https://www.albayan.co.uk/MGZarticle2.aspx?id=11152>، (2022-05-20).

السبيطلي، محمد، " الأزمة الليبية بين التدخلات الدولية والوساطات الإقليمية"، مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الإسلامية، الرياض، 2017.

سفيان، ملوكي، " موقف السياسة الخارجية الروسية تجاه الثورات العربية مقارنة بين حالتي ليبيا وسوريا"، مجلة الأستاذ الباحث للدراسات القانونية والسياسية، المجلد 1، العدد 9، مارس 2018، ص ص 96-112.

سليمان، أماني عبد الكريم علي ، " أثر التدخل الروسي في الشرق الأوسط على هيكل النظام الدولي 2011 – 2016"، <https://democraticac.de/?p=34573>، (2022-01-07).

الشبيلي، خالد مفتاح اشتيوي ، " مسار الازمة السورية ما بين التنظيم الدولي والتنظيم الإقليمي: الأمم المتحدة وجامعة الدول العربية دراسة مقارنة"، جامعة قناة السويس، كلية التجارة، رسالة ماجستير، 2017.

صالح، شيماء تركان ، " السياسة الخارجية الروسية حيال القضايا الدولية: الانتشار النووي نموذجاً"، جامعة النهرين، كلية العلوم السياسية، رسالة ماجستير، بغداد، 2012م.

عبد الشافي، عصام، " الحرب الروسية-الأوكرانية ومستقبل النظام الدولي"، <https://studies.aljazeera.net/ar/article/5361>، (2022-12-09).

عبد الغفار، عامر عبد الفتاح احمد ، " السياسة الخارجية الروسية تجاه ليبيا وسوريا وأثرها على التحولات والتنمية السياسية في البلدين منذ العام 2011-2014"، جامعة النجاح الوطنية، كلية الدراسات العليا، رسالة ماجستير، 2015م.

عبد الله، بلال، " مستقبل الدور الروسي في ليبيا: الحسابات والسيناريوهات"، <https://epc.ae/ar/details/scenario/mustaqbal-aldawr-alruysi-fi-libya-alhisabat-walsiynaryuhah>، (2022-05-15).

عبد الله، ريووار عبد الرحيم ، " التدخل الروسي في الوضع السوري الراهن: العوامل والنتائج"، مجلة القانون والسياسة، جامعة صلاح الدين، العدد 20، 2016، ص ص 1-30.

عمر، محمد ، " الإصلاح العسكري الروسي: البداية ومآلات النهاية"،
-12-10) [/https://www.ida2at.com/russian-military-reform-beginning-end](https://www.ida2at.com/russian-military-reform-beginning-end)
(2021).

فاروق، عريبيد، " التدخل الروسي في الحرب الأهلية السورية"، رسالة ماجستير، جامعة محمد
الصادق بن يحيى جيجل، كلية الحقوق والعلوم السياسية، 2016.

فرانس 24، "أهم المحطات السياسية في ليبيا بعد عقد على الإطاحة بنظام معمر القذافي"،
(2022-05-11) <https://www.france24.com/ar/%>

فضلي، نادية فاضل عباس ، " الصراع السياسي في ليبيا ومسارات تطوره"، مجلة دراسات دولية،
العدد 74، سبتمبر 2018، ص ص 52-81.

كاظم، علي مراد- مهدي، حيدر حمزة ، " الفاعلون في الازمة الدولية المعاصرة: الازمة السورية
انموذجا"، مجلة الكلية الاسلامية الجامعة، العدد 45، ص ص 564-583.

مخبي، حسية ، " توجهات الاستراتيجية الروسية نحو الشرق الاوسط: دراسة حالة سوريا"، مجلة
مدارات سياسية، عدد ديسمبر 2017، ص ص 150-173.

مركز الأناضول لدراسات الشرق الأدنى ، " مقارنة التدخل الروسي في ليبيا"،
(2022-05-15) <https://ayam.com.tr/ar/%>

مهدي، محمد عاشور، " قراءة في أسباب الصراع المسلح في ليبيا ومساراته المحتملة"،
(2022-04-14) <https://www.sis.gov.eg/Newvr/34/9.htm>

موقع RT الالكتروني، " بوتين يقر استراتيجية الامن القومي الجديدة للدولة الروسية"،
(2021-12-13) <https://arabic.rt.com/russia/1248035->

الميمي، نردين حسن ، " الاستراتيجية الروسية في ظل نظام أحادي القطبية: الثوابت والمتغيرات"،
جامعة بيرزيت، كلية الدراسات العليا، رسالة ماجستير، فلسطين، 2011.

ويسام، شكلاط ، " الإستراتيجية الروسية الجديدة في عهد بوتين من 2000م إلى 2014م : دراسة حالة
جنوب المتوسط"، رسالة ماجستير، جامعة مولود معمري- تيزي وزو، كلية الحقوق والعلوم
السياسية، الجزائر، 2016م.

يعقوب، مريم موسي رياض ، " تأثير الصعود الروسي علي العلاقات الروسية – الأمريكية خلال فترة
بوتين وأوباما"، (2021-12-25) <https://democraticac.de/?p=35126>

يوسف لطفي، " الدور الروسي في ليبيا: التاريخ والمقاربة والسلوك"، منتدى العاصمة للدراسات
السياسية والمجتمعية، 2021.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Esraa Mahmoud Elsayed Morsy ELSAYED

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Beni Suef Üniversitesi (Mısır) Siyaset Bölümü (2013-2017).

Yüksek Lisans : Süleyman Demirel Üniversitesi Uluslararası ilişkiler Anabilim Dalı (2019-2023).

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi

Arap : Çok İyi

İngilizce : Çok İyi

Almanca : İyi